

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 165
SVIBANJ - LIPANJ - SRPANJ 2020.
IJAR / SIVAN / TAMUZ / AV 5780.

TEMA BROJA:
IZGUBLJENE
ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE

SADRŽAJ

4 UVODNIK	17 DANIEL MENDELSON: “IZGUBLJENI – POTRAGA ZA ŠESTORO OD ŠEST MILIJUNA”	49 LEMBA: CRNI ŽIDOVI JUŽNE AFRIKE
5 OPTIMIZAM U OČEKIVANJU ODGOVORA NA PRUŽENU RUKU	20 HANNAH ARENDT: “LJUDI U MRAČNIM VREMENIMA”	51 KAKO SU ETIOPSKI ŽIDOVI POKUŠALI SPASITI EUROPSKE ŽIDOVE
6 USTAVNI SUD RH O POZDRAVU “ZA DOM, SPREMNI”	23 OTTO WAGNER I HRVATSKA ARHITEKTURA	52 MISAONI KALEIDOSKOP WALTERA BENJAMINA
7 WJC POZDRAVIO ODLUKU AUSTRIJSKOG PARLAMENTA O ZABRANI KOMEMORACIJE NA BLEIBURGU	24 PUTEVIMA HANNE SZENES	58 MILTON GLASER – ODLAZAK VELIKANA KOJI JE OSMISLIO LOGO “ I ♥ NY”
8 “ZAGREB – ŽIDOVSKI VODIČ”: ŠTO SU ŽIDOVI BILI ZAGREBU I ŠTO JE ZAGREB BIO ŽIDOVIMA	25 DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA	59 SPOMEN PODRUČJE LOGORA AUSCHWITZ MOLI ZA DONACIJE
12 KOMEMORACIJA NA ŽIDOVSKOM GROBLJU U ĐAKOVU	34 ŽIDOVI U PODRAVSKOJ METROPOLI	59 AUSCHWITZ: PRONAĐENI SKRIVENI PREDMETI U DIMNJAKU
13 14. FESTIVAL TOLERANCIJE NA ZAGREBAČKOM BUNDEKU	36 EESTI JUUDID	60 SHMUEL WEDELES – JEDAN OD PILOTA KOJI JE EICHMANNA DOVEO U IZRAEL
14 IZLOŽBA VERE FISCHER U SKLOPU FESTIVALA TOLERANCIJE	38 PLANINSKI ŽIDOVI S KAVKAZA	61 NAGRADA SIMON WIESENTHAL ZA GRAĐANSKI ANGAŽMAN U BORBI PROTIV ANTISEMITIZMA
14 RITAM MEDITERANA NA ZAGREBAČKOM STROSSMAYEROVOM TRGU	40 IMA LI ŽIDOVA U SOMALIJI?	62 IN MEMORIAM: HELGA FÜREDI-MILHOFER
15 DUALIZAM “DUELA” EDUARDA HALFONA	42 ZA ALŽIRSKE ŽIDOVE DOM JE NEGDJE DRUGDJE ...	
	44 ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U INDIJI NA RUBU NESTANKA	
	47 TAJNA POVIJEST JEDNE OD NAJSTARIJIH ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA U GRČKOJ	

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

DR. OGNJEN KRAUS, SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, JAROSLAV PECNIK, MILIVOJ DRETAR, LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, MAŠA TAUŠAN, NADA CENTNER- HERMANOVIĆ

TODA RABA!

UVODNIK

Poštovane čitateljice i čitatelji,

u ovim neobičnim vremenima kada smo prisiljeni biti na distanci i prilagođavati se novim uvjetima života (za koje se ipak nadamo da unatoč svih najava neće postati “novo normalno”) puno se toga promijenilo. Većina naših života svela se na neke virtualne varijante, sve više vremena provodimo u kućama, a puno je događaja koji su zbog situacije u vezi pandemije koronavirusa u svijetu morali biti otkazani ili odgođeni. Tako se ove godine nisu održale tradicionalne komemoracije žrtvama Holokausta, odnosno neke su održane virtualno a neke su morale biti otkazane. Možda je danas više nego ikada važnije da se žrtava sjećamo u našim mislima i srcima. U jednom kratkom intervalu kada su mjere predostrožnosti bile ublažene, organizirana je komemoracija na židovskome groblju u Đakovu, a neke su tradicionalne manifestacije poput Festivala tolerancije morale biti održane u novim uvjetima i okolnostima.

Situacija s koronavirusom nije promijenila baš sve u našim životima, pa se tako i opet bavimo nekim stvarima iz prošlosti, koje još uvijek nisu riješene. O tome na početku ovog Ha-Kola piše predsjednik Židovske općine Zagreb dr. Ognjen Kraus.

Židovska općina Zagreb objavila je novi židovski vodič po Zagrebu, pa će se

tako Zagrepčani ali njihovi gosti moći upoznati s velikim doprinosom Židova Zagrebu, jer je vodič osim na hrvatskom, objavljen i u engleskoj i hebrejskoj varijanti. O židovskom vodiču za Ha-Kol piše Snješka Knežević, jedna od autorica vodiča.

Ovaj broj posvetili smo “izgubljenim židovskim zajednicama” i iako je vjerojatno prva stvar koja čitateljima pri tome pada na pamet Holokaust i židovske zajednice koje ga nisu preživjele, odlučili smo se pozabaviti i drugim židovskim zajednicama, koje više ne postoje ili kojima prijeti nestanak iz drugih objektivnih ili subjektivnih okolnosti. Milivoj Dretar će ipak podsjetiti i na dvije zajednice koje su nestale zbog Holokausta, a u drugim tekstovima otkrit ćemo čitateljima vjerojatno nedovoljno poznate, ali ne manje zanimljive židovske zajednice Kavkaza, Indije, Somalije, Alžira, Sahare... Naš rabin, Luciano Moše Prelević piše nadahnuti tekst o deset izgubljenih židovskih plemena čija sudbina obavijena velom tajne već stotinama godina inspirira velikih broj znanstvenika, pisaca, istražitelja, avanturista.

Kako na najbolji način iskoristiti ljetno vrijeme koje zbog korone moramo provesti izolirano? Odgovor sigurno leži u čitanju, pa vam stoga predstavljamo nekoliko knjiga

koje vrijedi pročitati i koje će sigurno po svojim temama zanimati čitatelje Ha-Kola. Američki židovski autor Daniel Mendelsohn piše o potrazi za sudbinama šestoro izgubljenih članova njegove obitelji tijekom Holokausta — šestoro od šest milijuna ubijenih Židova. Knjiga, koja ima više od 500 stranica, čita se poput kriminalističkog romana i otvara puno, puno pitanja o životu. Za one koji više vole kratke priče, tu je prijevod nove knjige Eduarda Halfona, koji je već poznat čitateljima Ha-Kola. “Duel” donosi likove i njihove sudbine koje nećete tako lako zaboraviti. Jaroslav Pecnik predstavlja nam dva velikana židovskog svijeta: Hannu Arendt i Waltera Benjamina.

Opraštamo se s tugom od još jedne naše članice Helge Füredi-Milhofer, o kojoj svoja sjećanja piše Nada Centner-Hermanović.

Nadamo se da će jesen i početak nove židovske godine označiti i početak povratka na naše stare živote i da ćemo se ponovno družiti na predavanjima, izložbama, koncertima.

Do sljedećeg puta
Nataša Barac

OPTIMIZAM U OČEKIVANJU ODGOVORA NA PRUŽENU RUKU

PIŠE: OGNJEN KRAUS, PREDSEDNIK ŽIDOVSKOJ OPĆINE ZAGREB I KOORDINACIJE ŽIDOVSKIH OPĆINA RH

Poštovani prijatelji,

nedavno je tročtvrtinska većina sudaca Višeg prekršajnog suda u Zagrebu, nakon dugo vremena i u drugom pokušaju nakon neriješene prve partije, izglasala odluku o pokliču “Za dom, spremni!”. Od 23 sudaca tog suda prisutnih je bilo 20, a od njih je 15 sudaca glasalo “za”, četiri su bila “protiv”, jedan od sudaca bio je suzdržan i tako su konačno izglasali toliko očekivanu odluku i odlučili da poklič “Za dom, spremni!” kada to pjeva Marko Perković Thompson nije prekršaj i narušavanje javnog reda. Vjerojatno je tome tako, jer je taj ustaški poklič prihvatljiv u iznimnim prilikama, kako je to zaključilo i preporučilo Vijeće za suočavanje s prošlošću pod vodstvom akademika Zvonka Kusića izabranog po preporuci predsjednika Vlade RH Andreja Plenkovića, a danas njegovog savjetnika za društvena pitanja. Poklič pod kojim su se klali antifašisti, Hrvati protivnici tog režima, Romi, Srbi i Židovi, svi protivnici bilo koje nacionalnosti ili vjere te monstruozne državne tvorevine nazvane NDH (Nezavisna Država Hrvatska) sazidane na vlastitim rasnim zakonima i koncentracijskim logorima, njih više od

50. Države čija se vlast tako lako odrekla vlastita teritorija, najljepše obale Istre, Primorja, Dalmacije i otoka od kojih danas živimo i predala ih fašističkoj Italiji, sličnom režimu. Taj su režim osudile sve progresivne snage i ti su režimi bili poraženi od antifašističke koalicije kojoj mi pripadamo, kada se predstavljamo Europi. Ali kada smo kod kuće, onda smo mi zapravo mali ustaše, jer NDH je bila ipak “tisućljetno ostvarenje hrvatskog sna o vlastitoj državi”. Kada se govori o partizanima i ustašama, Titu i drugima ipak su ustaše i Pavelić bili naši, oni su se ipak borili za Hrvatsku, bili su domoljubi.

Mi idemo na komemoraciju u Jasenovac, jer moramo pokazati Europi svoju pripadnost, njoj, ne sebi, nama. Zašto i to? Mi idemo na komemoraciju u Bleiburg, na bleiburško polje, ne Tezno ili Macelj gdje su uglavnom stradali civili, nevine žrtve. To nas manje interesira.

15. svibnja je dan koji obilježavamo kao Dan spomena na hrvatske žrtve u borbi za slobodu i nezavisnost. Mi zapravo komemoriramo ustašku vojsku koja se nije predala, iako je rat završio kapitulacijom sila Osovina 9. svibnja i nastavila se boriti na bleiburškom polju. Ostale vojne žrtve, vojske koje su se borile na strani nacista, fašista, sila Osovine protiv savezničkih snaga, četnike, Nijemce-naciste, petokolonaše se ne komemorira. Oni nisu žrtve? Taj ustaški dernek zabranio je i austrijski parlament na inicijativu austrijske katoličke crkve. Kojeg li apsurd! Za čiju se slobodu, za čiju nezavisnost borila

ustaška vojska? Što mi obilježavamo sredinom svibnja?

Na Šestinskom groblju 23. kolovoza posljednjih godina obilježavamo Dan sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima — nacizma, fašizma i komunizma. Uistinu komemoriramo ustaške vojnike, koji su stradali u završnim borbama, jer se nisu predali nakon kapitulacije sila Osovine i završetka Drugog svjetskog rata, i esesovce koji su bježali iz Zagreba nakon “okupacije” Zagreba 8. svibnja. Sramežljivo obilježavamo Dan pobjede 9. svibnja, Dan Europe, iako se radi o istom prazniku, prazniku koji čitava Europa slavi s ponosom.

Imali smo prilike slušati i u Saboru RH od članova vladajuće koalicije da je 8. svibanj 1945. za Zagreb i Hrvatsku bio dan okupacije. Bez bilo čije reakcije, pa tako ni predsjedavajućega u Saboru? Na žalost, to je tako. I što sada? Mi smo isto tako izglasali i neke druge zakone iz kojih je potpuno jasan naš odnos, stav prema NDH i antifašizmu.

Pogledajmo Zakon o mirovinama, izglasan u Saboru RH 1993. godine, Zakon o dopunama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju članak 157. “Kao poseban staž računa se u dvostrukom trajanju vrijeme koje je osiguranik proveo u sastavu hrvatske domovinske vojske u sastavu hrvatske domovinske vojske mobilizirane 17. travnja 1941. do 15. svibnja 1945, odnosno u zarobljeništvu kao pripadnika hrvatske domovinske vojske u tom razdoblju kao i vrijeme provedeno u zarobljeništvu u tom razdoblju od 16.

svibnja do otpuštanja iz zarobljeništva.” Što se dogodilo s mirovinama boraca NOB-a je poznato, one su smanjene i niže.

Da nastavimo sa Zakonom o naknadi za imovinu oduzetu u vrijeme jugoslavenke komunističke vlasti. O imovini oduzetoj u vrijeme NDH ništa!? Pogledajmo kako su tim zakonom tretirani krvnici ustaše i žrtve Srbi i Židovi. Mislim da je sve jasno: gdje smo, što smo i gdje živimo.

Kada se tako principijelno pridržavamo zakona, Ustava RH i odluka Ustavnog suda RH i tada možemo u izvorišnim osnovama Ustava RH pročitati da je RH sazdana na osnovama ZAVNOH-a i Domovinskom ratu. Vrijeme je da se u proces stavljanja na dnevni red uputi zahtjev Saboru RH za promjenu Ustava RH i da se iz Ustava izbaci da se Hrvatska temelji

na odrednicama ZAVNOH-a kako je predloženo od nekoliko članova vladajuće stranke kao i da se ukine državni praznik posvećen obilježavanju antifašističke borbe. Vrijeme je da se konačno izglasa i unese u Ustav RH da je Hrvatska nasljednica NDH. Postoji i tu veliki problem, u tom bi slučaju trebalo plaćati ratne reparacije žrtvama, kao gubitnicima u Druhom svjetskom ratu, vratiti imovinu te neprežaljane države sazdate na rasnim zakonima i koncentracijskim logorima u koje su stanovnici slani u iste jer su bili drugačiji ili su drugačije mislili. Jedan dio njih spasio se zahvaljujući odlasku u partizane. Mi smo ponosni jer smo prvi i jedini u Europi organizirali Židovski partizanski odred 1943. godine nakon kapitulacije Italije i raspuštanja fašistič-

kog logora Kampor na otoku Rabu kako je to nedavno na komemoraciji 22. lipnja u govoru u spomen-području Brezovica na Dan antifašističke borbe naglasio ministar pravosuđa Dražen Bošnjaković. Isto kao što je predsjednik Vlade RH Andrej Plenković 27. siječnja ove godine u Francuskom paviljonu na Dan posvećen žrtvama Holokausta održao više nego dobar govor o tome što je bila NDH.

Izbori su za nama, poštovani predsjedniče Vlade RH gospodine Andreju Plenkoviću i pobijedili ste nadmoćno, te svoju stranku HDZ pozicionirali na centar što ste željeli. Čestitam. Riješili ste se ekstremne desnice. Svoji ste na svome. Imate sigurnu podršku više od polovice opozicije da provedete zakonske i ustavne odredbe. Mi smo pružili ruku... Čekamo.

USTAVNI SUD RH O POZDRAVU “ZA DOM, SPREMNI”

O odluci sudaca Visokog prekršajnog suda vezanoj uz Marka Perkovića Thompsona oglasio se i Ustavni sud RH u priopćenju koje je potpisao predsjednik tog suda Miroslav Šeparović.

“U odnosu na pozdrav “Za dom, spremni”, Ustavni sud je u nekoliko svojih odluka izrazio jasno stajalište da je riječ o ustaškom pozdravu Nezavisne Države Hrvatske te da taj pozdrav nije u skladu s Ustavom Republike Hrvatske”, stoji u priopćenju objavljenom na službenim stranicama Ustavnog suda. Priopćenje Ustavnog suda RH donosio u cijelosti:

“Ustavni sud Republike Hrvatske ne komentira odluke i rješenja sudova izvan postupaka iz njegove Ustavom propisane nadležnosti.

Na temelju Ustava Republike Hrvatske sudbena vlast je samostalna i neovisna, a sudovi sude na temelju Ustava, zakona, međunarodnih ugovora i drugih važećih izvora prava te na temelju činjenica utvrđenih u svakom pojedinom konkretnom postupku. Ustavni sud Republike Hrvatske jamči poštivanje i primjenu Ustava Republike Hrvatske i svoje djelovanje temelji na odredbama Ustava Republike

Hrvatske i Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.

Svoja pravna stajališta i ocjene Ustavni sud izražava i iznosi u odlukama, rješenjima i izvješćima koje donosi u Ustavom propisanim ustavnosudskim postupcima.

U odnosu na pozdrav “Za dom, spremni”, Ustavni sud je u nekoliko svojih odluka izrazio jasno stajalište da je riječ o ustaškom pozdravu Nezavisne Države Hrvatske te da taj pozdrav nije u skladu s Ustavom Republike Hrvatske.

WJC POZDRAVIO ODLUKU AUSTRIJSKOG PARLAMENTA O ZABRANI KOMEMORACIJE NA BLEIBURGU

PIŠE: J. C.

Austrijski parlament je krajem svibnja u Beču donio neobavezujuću rezoluciju u kojoj se poziva ministra unutarnjih poslova da zabrani komemoraciju vojnicima tzv. Nezavisne Države Hrvatske, saveznika nacističke Njemačke na kraju Drugog svjetskog rata, koja se godinama održava na Bleiburgu, a tu je odluku sa zadovoljstvom pozdravio Svjetski židovski kongres (WJC).

Rezoluciju su na prijedlog Zelenih podržale sve političke stranke, uključujući i konzervativce austrijskog premijera Sebastiana Kurza. Protiv ove rezolucije glasala je krajnje desna Slobodarska stranka, izvijestila je austrijska novinska agencija APA.

Svjetski židovski kongres je izrazio zadovoljstvo što je austrijski parlament usvojio rezoluciju o zabrani komemoracije na Bleiburgu koju u WJC-u smatraju “epicentrom slavljenja heroja fašističkog pronacističkog pokreta”.

“Svjetski židovski kongres izražava zadovoljstvo što je austrijski parlament usvojio rezoluciju...kojom se zabranjuje godišnji skup na kojem se glorificira poražena ustaška vojska na Bleiburgu u Koruškoj”, stoji u priopćenju te organizacije osnovane 1936. godine u Ženevi.

Svjetski židovski kongres vjeruju da će austrijsko ministarstvo “poduzeti sve potrebne korake nakon provedbe ove rezolucije da se taj sramotni događaj više nikad neće dogoditi na austrijskom tlu”.

Sredinom svibnja se kod Bleiburga na jugu Austrije tradicionalno održava komemoracija i katolička misa za ustaše, domobrane i civile stradale na kraju Drugog svjetskog rata, kao i na križnim putevima u danima koji su uslijedili.

Pokrovitelj tog događaja je Hrvatski sabor, a subota ili nedjelja najbliža 15. svibnju od ove se godine obilježava kao Dan sjećanja na žrtve borbe za slobodu i neovisnost Hrvatske.

Krovna židovska organizacija ističe da je komemoracija na Bleiburgu postala “epicentar slavljenja heroja fašističkog pronacističkog pokreta” koji je vladao Hrvatskom u doba Drugog svjetskog rata i bio odgovoran za masovna ubojstva Srba, Židova, Roma i Hrvata antifašista.

“Dugi niz godina, ovaj događaj, kojem su prisustvovala tisuće i koje su podržavale hrvatske vlade i Rimokatolička crkva u Hrvatskoj, bio je jedno od najeklatantnijih primjera zamagljivanja povijesti Drugog svjetskog rata bilo gdje u Europi”, stoji u priopćenju WJC-a.

“Ovaj hrabri potez austrijskih zakonodavaca šalje jasnu poruku da u Austriji nema mjesta za ovakve bešćutne pokušaje povijesnog revizionizma. Ne može se davati počasni prostor u nacionalnoj povijesti bilo koje zemlje za počinitelje ili sudionike u genocidu. Nijedno društvo ne može izbjeći suočavanje s nesretnim poglavljima svoje prošlosti”, dodaje se i zaključuje kako “nedavne akcije novozabranog predsjednika Zorana Milanovića daju nadu i sugeriraju prekid s tim uznemirujućim službenim stajalištem Republike Hrvatske”.

Bleiburškom tragedijom naziva se stradanje više desetaka tisuća ustaških i drugih vojnika tzv. NDH te civila koji su se u svibnju 1945. godine htjeli predati savezničkim snagama, ali ih je britanska vojska vratila jugoslavenskoj.

Nekoliko desetaka ih je ubijeno na Bleiburškom polju, a tisuće ostalih stradali su u Sloveniji i idućih mjeseci u marševima danas poznatima kao ‘križni putovi’.

Svjetski židovski kongres je međunarodna organizacija koja zastupa židovske zajednice pred vladama, parlamentima i međunarodnim organizacijama u više od 100 zemalja.

“ZAGREB — ŽIDOVSKI VODIČ”: ŠTO SU ŽIDOVBI BILI ZAGREBU I ŠTO JE ZAGREB BIO ŽIDOVIMA

PIŠE: SNJEŠKA KNEŽEVIĆ

U jeku nevolja koje su s proljeća ove godine snašle Zagreb — najprije epidemija izazvana Covidom-19, a onda razorni potres 22. ožujka, dovršen je još jedan kulturni projekt Židovske općine Zagreb: “Zagreb — židovski vodič”. Riječ je o turističkom vodiču na hrvatskom, engleskom i hebrejskom jeziku, koji ima uobičajene dimenzije i formu takvog tipa publikacije. Ideja potječe od samog predsjednika Općine i Koordinacije židovskih općina u RH dr. Ognjena Krausa, koji je sistematski pratio nastanak vodiča, od koncepta do prijeloma i tiska, preuzevši funkciju glavnoga urednika. Jedan od motiva bio je velik uspjeh kulturno-povijesnog vodiča “Židovski Zagreb”, objavljenog 2011. na hrvatskom, engleskom i hebrejskom, u izdanju ŽOZ-a, Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba i nakladnika AGM-a, koji je nekoliko mjeseci poslije spektakularne promocije u Novinarskom domu slovio kao bestseller i ubrzo rasprodan. Sličan je uspjeh imala i izložba “Židovi i Zagreb”, održana potkraj 2015. u Gliptoteci HAZU, zasnovana uvelike na knjizi “Židovski Zagreb”. I jednom i drugom željelo se postaviti pitanje:

OVITAK HEBREJSKOG IZDANJA, PREDNJA I STRAŽNJA STRANA

što su Židovi bili Zagrebu, a to znači da su najvećim dijelom bile okrenute prošlosti i povijesti. Za razliku od njih, ovim se vodičem željelo predstaviti poglavito da-

našnji židovski život u Zagrebu, što znači sve organizacije koje okupljaju Židove, a ne samo povijesno i najstarije institucionalno predstavništvo zagrebačkih Židova,

Židovsku općinu Zagreb, osnovanu još 1806. koja kontinuirano djeluje do danas.

Iako je promocija vodiča zasada odgođena zbog epidemioloških razloga, vodič je opširno predstavljen javnosti velikim intervjuom što ga je s dr. Ognjenom Krausom vodila Zrinka Vrabec-Mojzeš i objavila u tjedniku Nacional 16. lipnja 2020. Na pitanje kako je došlo do ideje, dr. Kraus je podsjetio na uspjeh “Židovskog Zagreba”, najavio njegovo drugo izdanje i dodao: “Već više od deset godina u organizaciji Židovske općine Zagreb prve nedjelje u rujnu održava se i ‘Tjedan europske židovske kulture’, a jedan od motiva bio je i međunarodni projekt koji uključuje različite turističke putove, među kojima je i ‘Jewish heritage’ — dakle židovska baština. Kad smo ušli u taj projekt, počeli smo razmišljati o o ‘Židovskom vodiču’, budući da je Zagreb u posljednje vrijeme doživio turistički bum i posjećuje ga dosta Izraelaca i Židova iz svijeta. To je podržala i Turistička zajednica grada Zagreba na čelu s Martinom Bienenfeld. (...) Nakana je bila da bude predstavljen u Izraelu, na jednom velikom turističkom sajmu. No pandemija je to odgodila. Ipak, siguran sam da će izraelski turisti i dalje dolaziti, osobito oni čije obitelji vuku porijeklo iz Hrvatske.” Na primjedbu Zrinke Vrabec Mojzeš kako uvod počinje “dosta gorkom rečenicom: Ovaj se vodič svodi na tek nekoliko židovskih adresa. Razlog je tome teško stradanje zagrebačkog i hrvatskog židovstva u zločinačkom nacističkom projektu uništenja svih Židova koji je prihvatila ustaška Nezavisna država Hrvatska (1941. – 1945.) i time dala svoj udio u Holokaustu”, dr. Kraus je, kao uvijek kod takvih i sličnih pitanja ponovio: “Do 1941. židovska zajednica brojila je gotovo 12 tisuća pripadnika, dok je nakon Holokausta ostalo tek 2400, od kojih se gotovo polovica 1950-ih odselila u Izrael.” I nastavio: “Upravo je centar Zagreba

“MALI NEBODER“, MASARYKOVA 22, ARH. SLAVKO LÖWY 1934.

većinom bio naseljen Židovima, koji su predstavljali oko sedam posto zagrebačkog stanovništva. Nažalost, ono što je ostalo su uspomene i neke od najznačajnijih građevina koje čine prepoznatljivu vizuru Zagreba... dvjestotinjak značajnih

kuća u centru grada, koje su bile u vlasništvu Židova ili su ih Židovi gradili.”

I ovaj vodič nije mogao mimoći prošlost, i po tome je specifičan. U sedam od dvanaest sekvenci (poglavlja) ona poput tanašne koprene titra nad stvarnošću i

današnjicom, uvelike zato što je sjećanje oduvijek bilo sastojak židovske tradicije i kulture, a nakon tragedije Holokausta postalo općežidovskom moralnom i emocionalnom obvezom. Ipak težište je na sadašnjosti: “Današnja zagrebačka Židovska općina nije velika (...) ali je aktivna i vitalna. Središte je židovskog života i okupljanja Židova u Hrvatskoj.” Vizualno taj uvod prate portreti važnih povijesnih ličnosti i izbor umjetničkih ostvarenja zagrebačkih židovskih umjetnika. Slijedi sekvenca o sjedištu Židovske općine Zagreb u Palmotićevoj ulici 16, gdje djeluje niz njezinih ustanova, od socijalnih, kulturnih i znanstvenih do sinagoge, galerije i nanovije, Židovskog muzeja. “Zgrada je mjesto sastajanja i druženja, rada i priredbi, službe božje

i svetkovanja (...) predavanja i rasprava, simpozija, komornih koncerata i predstava.” Ukratko: “ugledni kulturni punkt Zagreba.” Spominje se i “Tjedan Izraela”, koji se kontinuirano održava od 1999. “s ciljem približavanja izraelske i židovske tradicije i kulture hrvatskoj publici”, a 2013. je proglašen najboljim javnim programom ŽOZ-a. Sekvenca sadrži izbor recentnih fotografija najrazličitijih događaja.

Posebna je cjelina posvećena Domu Zaklade Lavoslava Schwarza, najstarijoj socijalnoj instituciji Općine i jednoj od najuglednijih zagrebačkih ustanova za skrb o starijim i nemoćnim osobama. Njegova izvorna zgrada oduzeta je 1941., nikada nije vraćena, a Dom se nalazi na zemljištu dodijeljeno 1954., u

tada novoizgrađenoj zgradi s raskošnim parkom. Vodič prikazuje slike života i rada štitenika. Za razliku od prethodnih sekvenci, sljedeća — o zagrebačkoj sinagogi, vraća u prošlost, podsjećajući na sudbinu izraelskoga hrama od posvećenja 1867. do brutalnog razaranja 1941./42., na njegove relikte i još prazno zemljište, gdje ŽOZ ipak od vremena do vremena upriličuje neke priredbe.

Slijedi sekvenca o židovskom groblju u sklopu središnjeg zagrebačkog groblja Mirogoja gdje se, kako slovi, “zagrebački Židovi susreću sa svojom povijesti”, ovjekovječenoj grobovima i grobnicama predaka, a održavaju se i komemoracije na Jom Hašoa. Prikazan je plan židovskog odjela na Mirogoju, nekoliko grobova i grobnica važ-

LOKAL DRAGULJARA BRUNE WOLFF, ILICA 31

nih ličnosti te vrhunskih umjetničkih spomenika u arkadama. Recentnim i povijesnim fotografijama predstavljene su dvije glasovite donacija Židova Zagrebu, obje u parku Zrinjevcu: Meteorološki stup (1884.) i Glazbeni paviljon (1891.). Napokon, prikazuju se ambijent i spomenici Spomen-parka Dotršćina: nekada šume koja je bila najveće gubilište u doba ustaške Nezavisne Države Hrvatske gdje su uz ostale žrtve ubijani i Židovi. Posebne sekvence posvećene su novijim poprištima židovskog života: Židovskoj vjerskoj zajednici Bet Israel u Hrvatskoj (osn. 2006.) i Chadad-Lubavitch Croatia, židovskoj organizaciji Menora (osn. 2004.) te dvjema srodnim organizacijama, Festivalu suvremenog židovskog filma i Centru za promicanje tolerancije i očuvanja sjećanja na Holokaust, koje se sve predstavljaju svojim tekstovima i slikom.

Na samom kraju sekvencom “Iz židovskog spomenara” odgovaramo malim, ekskluzivnim izborom povijesnih fotografija najznamenitijih zgrada u centru Zagreba na često postavljano pitanje: Što su Židovi bili Zagrebu — što je Zagreb bio Židovima. Na njega je odgovorio dr. Kraus na svečanosti o dvjestotoj obljetnici Židovske općine Zagreb 2006.: “Znameniti židovske prisutnosti u međuratnom i još ranijem razdoblju bili su ubilježeni u zagrebačku urbanu i pojedinačnu memoriju. Ali njihov sjaj se ugasio, a zajedno s njima sjećanje na kozmopolitsku, velegradsku atmosferu Zagreba te epohe, koja je bila “zlatno doba” u povijesti zagrebačkih Židova. (...) No, 1941. surovo su razbijene iluzije o integraciji i san o domovini, koja je Židove odbacila kao strano tijelo.” No slike ublažavaju ton gorčine tog citata svojom ljepotom i individualnošću: od fascinantnog ekspresionističkog interijera Gradske kavane Ignjata Fischera, “malog nebodera” Slavka Löwyja u

GROBNICA OBITELJI MAYER U MIROGOJSKIM ARKADAMA S KIPOM “DVA STARCA” ROBERTA FRANGEŠA MIHANOVIČA 1924./25.

Masarykovej, Sveučilišne biblioteke na Marulićevu trgu, secesijskog remek-djela Rudolfa Lubynskog, do interijera kavane Corso Otta Goldscheidera, čuvene draguljarnice Wolff u Illici 31 i tvornice Moster-Penkala s reklamom svjetski poznate penkale i reklamama “Unionovih” slavnih bonbona: 505 sa crtom, Kiki i Bronhi koji su se kao “Kraševi” hitovi održali do danas. Na kraju je popis svih židovskih adresa u Zagrebu i simplificirani plan grada na kojem su obilježene sve današnje židovske adrese.

Kratko i esencijalno, tekstom i slikom vodič predstavlja židovski život u Zagrebu sa svim specifičnostima i bogatstvom kao dinamičan, problemski razveden, kreativan i suvremen i — što je najvažnije u kontinuitetu sa svojom tradicijom i bliskosti sa svojom braćom u Izraelu. Taj se život danas odvija na tek nekoliko mjesta, ali se u Zagrebu na svakom koraku nailazi na židovske tragove, osobito u središtu

koje se formira u doba njihova uspona i aktivne nazočnosti u društvu i kulturi grada. Za građane Zagreba i Hrvatske, za zagrebačke Židove, ovaj je vodič još jedan podsjetnik o imponantnom nizu publikacija i knjiga, izložbi, predstava, koncerata i drugih manifestacija proteklih dvadesetak godina kojima je cilj bio afirmacija uloge Židova u zagrebačkom i hrvatskom društvu. Kultura je, kao što je poznato, bila i jest važni dio programa dugogodišnjeg predsjednika dr. Ognjena Krausa i Židovske općine Zagreb. Svi koji smo radili na vodiču — ne samo autori Srećko Škrinjarić (dizajn i oblikovanje) i Snješka Knežević (koncept, dio tekstova i redaktura), nego i oni članovi ŽOZ-a koji su pomogli savjetom i primjedbama — vjerujemo da će turistima, posjetiteljima našega grada pružiti istinitu, stvarnu i bogatu sliku sadašnjosti Židova, uz nešto uspomena iz sretnije prošlosti.

PLAKAT IZLOŽBE FOTOGRAFA FRANJE MOSINGERA 1932.

KOMEMORACIJA NA ŽIDOVSKOM GROBLJU U ĐAKOVU

PRIPREMIO: J. C.

KOMEMORACIJA NA ŽIDOVSKOM GROBLJU U ĐAKOVU

Svake prve nedjelju u lipnju na Židovskom groblju u Đakovu tradicionalno se održava komemoracija za žrtve Holokausta, među kojima su i Židovi stradali u nekadašnjem đakovačkom sabirnom logoru za Židove.

Sabirni logor, koji je djelovao od prosinca 1941. do srpnja 1942. godine, nalazio se na prostoru današnje benzinske crpke nedaleko Malog parka u Đakovu, a u tom je logoru stradalo 566 od oko 2.000 logoraša, većinom Židova iz Bosne među kojima su bili djeca, žene i starci.

Velikom broju Židova Đakovo je bilo tek privremena postaja do Jasenovca, Auschwitza i drugih logora smrti. Židovsko groblje u Đakovu jedinstveno je po tome

što je tadašnji grobar Stjepan Kolb, bez obzira na opasnosti koje je to sa sobom donosilo, žrtve pokapao uz pažljivo bilježenje njihovih imena, godina i mjesta rođenja. Stjepan Kolb pokušao je na taj način žrtvama dati dostojanstvo koje im je oduzeto, a osim toga na taj su način nakon rata otkrivene nesretne sudbine žrtava.

Prije nekoliko godina na Židovskom groblju u Đakovu postavljena je spomen-ploča u čast ispomen Stjepana Kolba, koji je riskirao svoj život kako bi dostojno pokopao židovske žrtve iz obližnjeg logora.

U ime Koordinacije židovskih općina u RH počast žrtvama Holokausta odao je njezin predsjednik dr. Ognjen Kraus, podsjetivši da je đakovačko Židovsko groblje jedinstveno u Europi zahvaljujući Stjepanu Kolbu koji je žrtve logora pokapao s imenom i prezimenom.

“Zbog toga u Đakovo dolazim s posebnim pijetetom upravo, zbog čovjeka koji je to učinio. Nažalost, situacija ne samo kod nas nego i u svijetu je katastrofalna i podsjeća na događaje iz povijesti koje mi nikada ne zaboravljam. Ove godine smo otišli u Jasenovac samo s jednom nadom, da će to što dolazimo potaknuti da dođemo do normalnog dijaloga i da nastavimo na onome na čemu smo stali prije mnogo, mnogo godina”, rekao je Kraus.

Počast žrtvama odali su i predsjednik Židovske općine Osijek Željko Be-

issmann potom predstavnicima Židovske općine Slavonski Brod, te predstavnicima Đakovačko-osječke nadbiskupije i drugi. Vjerski obred za žrtve logora služio je glavni rabin RH Luciano Moše Prelević. U ime Grada Đakova počast žrtvama Holokausta odao je zamjenik gradonačelnika Grada Đakova Robert Francem, koji se obratio prisutnima a potom i položio vijenac kod spomen-obilježja na groblju.

“Više puta sam bio ovdje i smatram i ponosom i obvezom Grada Đakova zahvaliti što imamo prilike doći i odati počast žrtvama. Potrebno je trajno podsjećati sve generacije koje dolaze na zlo koje može zahvatiti čovjeka, ljudsko biće, ljudsku civilizaciju. Situacija u svijetu gdje rasizam sve više dolazi u prvi plan razumski nalaže da se svi zajedno borimo protiv toga. Ona ukazuje i na obvezu svih nas da podsjećamo da iza svakog ideološkog aparata koji funkcionira na nehumanom razini imena i prezimena postaju nevažna, a ideologija bitna”, rekao je zamjenik Francem. Sudionici komemoracije vijenac su položili i kod mjesta na kome se nalazio logor.

Zbog mjera i ograničenja vezanih za epidemiju koronavirusa, ove godine đakovačkoj komemoraciji nisu nazočili predstavnicima židovskih općina iz Srbije i BiH koji inače tradicionalno dolaze odati počast žrtvama.

14. FESTIVAL TOLERANCIJE NA ZAGREBAČKOM BUNDEKU

PISAO: S. M.

Festival tolerancije ove je godine, nakon trinaest godina, zbog pandemije koronavirusa izašao iz zatvorenih kino-dvorana i gledateljima i posjetiteljima svoj program predstavio na otvorenom: na zagrebačkom Bundeku.

Otvaranje 14. izdanja Festivala bilo je posvećeno jednom od pokretača Festivala — Branku Lustigu, koji je preminuo prošle godine. U čast ovom dvostrukom Oskarovcu i preživjeloj žrtvi Holokausta, prve je večeri bio prikazan film Ridleya Scotta “Dobra godina” s Russellom Croweom u glavnoj ulozi. Branko Lustig bio je producent toga filma.

Otvaranju Festivala nazočili su, između ostalih, izaslanik Predsjednika RH Velibor Mačkić, ministrica kulture Nina Obuljen Koržinek, zagrebački gradonačelnik Milan Bandić, neki saborski zastupnici i članovi diplomatskog zbora, među kojima i izraelski veleposlanik Ilan Mor.

Kako je kazala izvršna direktorica Festivala Nataša Popović, organizatori su ove godine bile suočeni s velikim izazovima ali su ipak građanima Zagreba predstavili dokumentarne i igrane filmove koji održavaju zacrtani put festivala i govore o važnim temama, od prava žena do iskustva izbjeglica te obiteljskih

14. FESTIVAL TOLERANCIJE

odnosa. Uz filmove, u sklopu Festivala održan je i bogat edukativni program, kao i izložbe i koncerti. Kao i dosadašnjih godina, program Festivala tolerancije za posjetitelje je bio besplatan.

“Filmovi su to jakoga autorskog rukopisa, kontroverzni, često sirovi i nemilosrdni, no najvažnije — krajnje originalni i snažni”, kazao je voditelj filmskih programa Hrvoje Pukšec, te dodao da je selekcija dvanaest svjetski aktualnih i značajnih filmova usmjerena na tematiziranje Holokausta, ljudskih prava i aktualnih društvenih problema.

Na Festivalu je, između ostaloga, bila prikazana i Trilogija ljubavi — Skidanje, Vežanje i Rođenje u režiji Yarona Shanija,

kao i film “Oni koji su ostali” Barnabása Tótha —lirska priča o procesu ozdravljenja preživjelih Holokausta iz perspektive mlade djevojke u poslijeratnoj Mađarskoj. Festival je zatvorio film “Polusestra”, priča o kompleksnom odnosu dvije polusestre iz priobalnog gradića Izole u režiji slovenskog režisera Damjana Kozolea.

Zbog loših vremenskih uvjeta nakon dva pokušaja organizatori su morali odustatati od prikazivanja zanimljivog dokumentarca “Poticanje”, izraelskog režisera Yaroma Zilbermana. Ovaj je film iscrpan i zanimljiv prikaz atentata na izraelskog premijera Yitzhaka Rabina iz perspektive atentatora, a organizatori su obećali da će ga prikazati u nekom novom terminu.

IZLOŽBA VERE FISCHER U SKLOPU FESTIVALA TOLERANCIJE

PIŠE: J. C.

U sklopu Festivala tolerancija u zagrebačkoj Galeriji Erdeljac početkom srpnja otvorena je izložba Vere Fischer a u središtu izložbe bilo je impresivno djelo “Križ pomirenja”. Na križu od cedra umjesto Kristova srca nalazi se Davidova zvijezda a Vera Fischer na taj je način spojila i pomirila dvije religije koje su snažno utjecale na mnoge živote, pa i na njezin život — židovstvo i kršćanstvo.

“Židovstvo je humus na kojem je izraslo kršćanstvo i taj spoj religija najljepše je prikazan kroz Križ pomirenja ove velike umjetnice koju sam imao čast poznavati i s kojom se moglo pričati o svemu. Ona je bila iznimna intelektualka koja je razumijevala život i pretakala ga u svo-

ju umjetnost”, istaknuo je na otvorenju izložbe likovni i književni kritičar i esejist Milan Bešlić.

Dugogodišnja članica Židovske općine Zagreb i članica uredništva Ha-Kola, Vera Fischer bila je velika i avangardna multimedijalna umjetnica koja se svojim radom borila protiv predrasuda.

Vera Fischer rođena je 27. siječnja 1925. godine u Zagrebu u židovskoj obitelji. Otac je preminuo kada je Vera imala samo godinu dana, pa je djevojčicu odgojila majka Latica Klein-Fischer zajedno sa svojim roditeljima. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Vera je dijelila sudbinu ostalih članova židovske zajednice te je kao Židovka bila internirana u logoru na Rabu, gdje je napravila i svoju prvu skulpturu u pijesku te shvatila da želi postati kiparica. Nakon kapitulacije Italije, Vera se pridružila Narodnooslobodilač-

IZLOŽBA VERE FISCHER U SKLOPU FESTIVALA TOLERANCIJE

kom pokretu u Hrvatskoj a nakon rata je upisala Akademiju likovne umjetnosti u Zagrebu gdje je 1951. godine diplomirala u klasi prof. Vanje Radauša. Ubrzo nakon diplome napustila je klasični stil likovne akademije i okrenula se subkulturi te snažno obilježila hrvatsko umjetničko stvaralaštvo od sredine prošlog stoljeća pa sve do smrti 2009. godine.

RITAM MEDITERANA NA ZAGREBAČKOM STROSSMAYEROVOM TRGU

PRIPREMIO: S. M.

Unatoč pandemije koronavirusa, na zagrebačkom Strossmayerovom trgu ove je godine početkom srpnja održano drugo izdanje međunarodnog festivala okusa, mirisa, boja i zvukova mediteranskih zemalja — Ritam Mediterana. U surad-

nji s veleposlanstvima Izraela, Turske, Španjolske, Maroka, Italije, posjetitelji su tijekom deset dana mogli uživati u raznolikom kulturno-umjetničkom i gastronomskom programu. U sklopu ovog festivala održane su brojne filmske projekcije, koncerti, nastupi DJ-eva, zvučne i likovne instalacije kao i virtulane šetnje mediteranskim destinacijama.

Na repertoaru su bila i tri izraelska filma, komedija “Nogometni rat”, zatim “Kishon” biografski dokumentarac o omiljenom židovskom autoru Ephraimu Kishonu, te dokumentarac “Mossad” o izraelskoj obavještajnoj agenciji s ispo- vijestima bivših agenata.

DUALIZAM “DUELA” EDUARDA HALFONA

PIŠE: NATAŠA BARAC

“Dolazim u Hrvatsku na predstavljanje moje nove knjige”, napisao mi je Eduardo Halfon u veljači i ta me vijest jako razveselila iz više razloga: konačno će na hrvatskom jeziku izaći nova Eduardova knjiga a osim toga imam čemo priliku opet se vidjeti i porazgovarati. Eduarda Halfona upoznala sam prije nekoliko godina kada je stigao u Zagreb na predstavljanje hrvatskog prijevoda njegove knjige “Poljski boksač” i kada je sudjelovao na Frakturinom Festivalu svjetske književnosti. Ali već i prije toga upoznali smo i dopisivali preko društvenih mreža, gdje sam ga pronašla nakon što sam — fascinirana — pročitala njegovu knjigu. Eduardo je otvorena, topla i pristupačna osoba i nakon dugog, dugog razgovora prijatelji smo se. Eduardo voli pričati i slušati, saslušati što netko misli o njegovom radu. I nema pitanja koja su zabranjena ili o kojima ne voli govoriti, čak i kada se radi o prilično intimnim obiteljskim temama. Kada je prošli puta bio u Zagrebu dogovorili smo se da sljedeći puta obavezno posjeti Židovsku općinu i da možda tamo

organiziramo neku vrstu književne večeri i razgovora s članovima židovske zajednice. I nije na to zaboravio, već me u veljači na to podsjetio i molio da nešto svakao dogovorim. Želio se upoznati s članovima hrvatske židovske zajednice, običi zgradu ŽOZ-a, otići na židovsko groblje.

Svi su se ti planovi na žalost promijenili zbog pandemije koronavirusa i Eduardo je morao odgoditi svoj dolazak u Zagreb. Zbog pandemije je neplanirano i produžio svoj boravak u Parizu, gdje se, zajedno sa svojom obitelji, nalazio na stipendiji.

Tko je Eduardo Halfon? Dualizam koji je tako prisutan u djelu “Duel” kao da obilježava i čitav život i lik Eduarda Halfona. Eduardo je rođen 1971. godine u glavnom gradu Gvatemale, Ciduad de Guatemala, u židovskoj obitelji koja svoje korijene vuče od Poljske do Libanona. Kada je imao deset godina s obitelji se seli u SAD gdje pohađa školu i gdje studira inženjerstvo, ali se nakon povratka u Gvatemalu odlučuje baviti književnosti koju predaje na Sveučilištu Francisco Marroquin. Eduardov život tako je bio i ostao na neki način podijeljen između dvije zemlje: Gvatemale i SAD-a, dva jezika: španjolskog i engleskog, te dvije potpuno različite karijere: inženjerstva i književnosti.

Iako mi je pričao kako ne zna što se u nekom trenutku njegova života dogodi-

EDUARDO HALFON
FOTOGRAFIJA ADRIANA BAINCHEDI

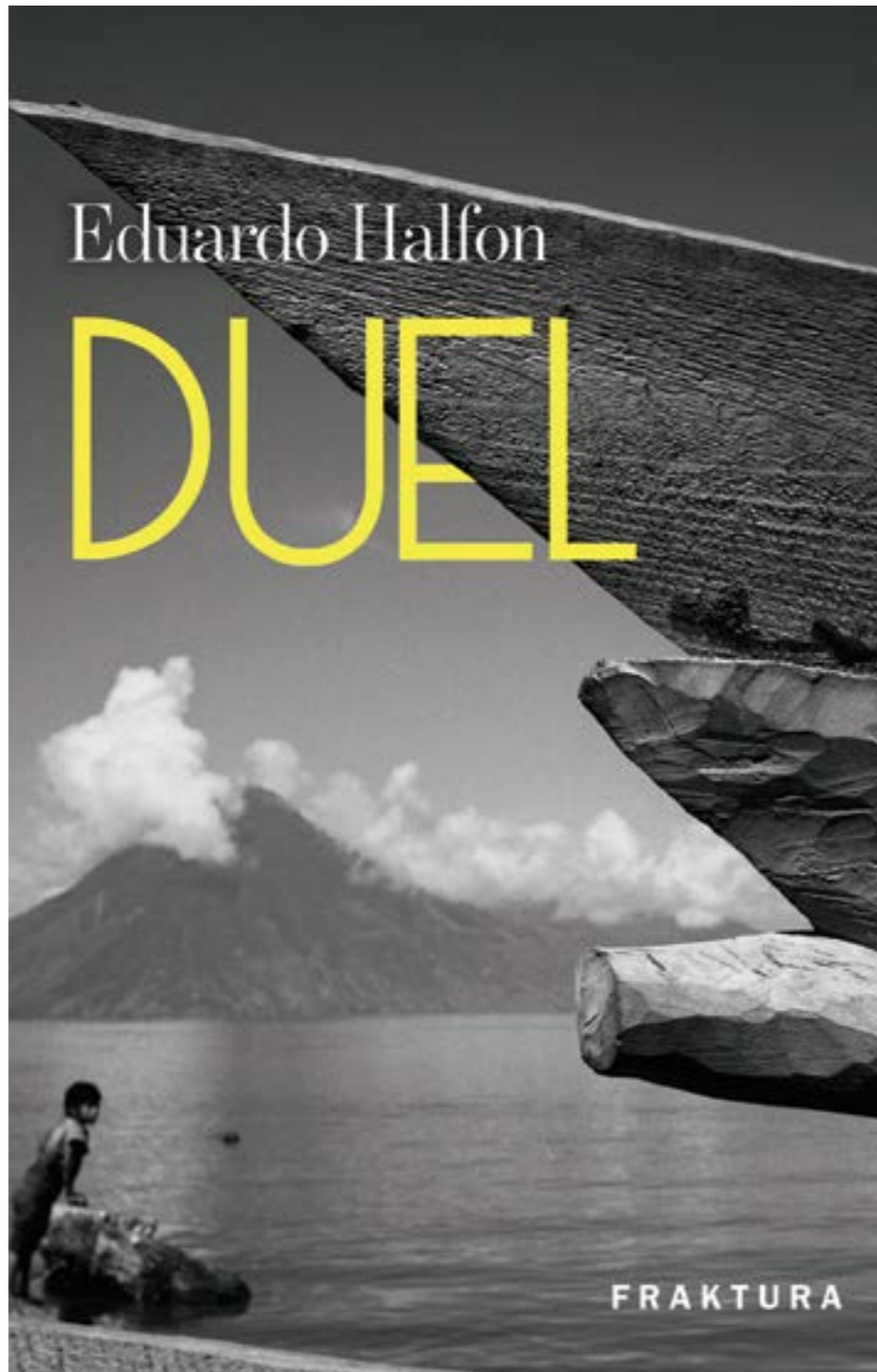
lo, jer ga u djetinjstvu i mladosti knjige i književnost nisu posebno privlačile, odjednom je shvatio da je pisanje ono što će mu odrediti život. Odlučio je izabrati “teži put”, pisati na španjolskom jeziku a najomiljeni format mu je kratka priča. Te kratke priče ipak se spajaju u jednu cjelinu i moglo bi se ustvari reći da čitav opus Eduarda Halfona predstavlja jedan veliki roman u nastajanju. Autor se često igra sa svojim pričama, pa ih sastavlja i spaja na različite načine u raznim izdanjima na stranim jezicima, dajući tako svom djelu uvijek neki novi pogled

i novi život. Njegova djela, inspirirana obiteljskom ali i židovskom poviješću, prevedena su na mnoge svjetske jezike i osvojila su brojne nagrade i priznanja.

Hrvatski čitatelji već su se u “Poljskom boksaču” mogli upoznati sa svijetom Eduarda Halfona i njegovom emotivnošću, dubinom i snagom, poezijom riječi koje spaja u nevjerovatne rečenice, ironijom i humorom.

“Duel” (izdanje Fraktura, prijevod Ela Varošaneć Krsnik) je samo nastavak tog zacrtanog puta. U tom djelu Eduardo nas ponovno vodi na nezaboravno putovanje, od Gvatemale i Italije do Poljske i SAD-a, a na tom putu čitatelj putuje i kroz vrijeme, traga za nestalima i pokušava otkriti koliko je pripovijedač Eduardo Halfon sličan autoru Eduardu Halfonu. Radi li se o jednoj ili dvije osobe? Je li Eduardo Halfon možda ustvari “signor Hoffman”? Jer u “Duelu” svi nam oni ustvari pričaju o potragama i nestancima, a to su stvari koje uvijek obilježavaju naše živote, ono s čime se možemo poistovjetiti. U “Duelu” Eduardo Halfon ponovno se bavi i neizbježnom temom Holokausta i svim onim nestancima koje je prouzročio.

Književnost i knjige za mene su vrlo osobna stvar. Neki ljudi vole čitati i ne mogu zamisliti svoj život bez knjiga, drugi uopće ne čitaju knjige i to ne mora nužno značiti da su zbog toga manje obrazovani ili manje zanimljivi. Ljudi koji vole čitati imaju žanrove koji ih posebno privlače, žanrove koje ne vole čitati. I unutar svega toga ljubitelji književnosti uvijek imaju svoje omiljene pisce, svoje omiljene knjige, male dragulje kojima se uvijek ponovno vraćaju. I teško je u tome pronaći neka univerzalna mjerila i općeprihvatljive norme: književnost je, kao što sam rekla, vrlo osobna stvar i kao i puno drugih stvari — stvar ukusa i osobnih sklonosti. Za mene u tom svijetu židovskih auto-

DUALIZAM DUELA EDUARDA HALFONA
NASLOVNICA KNJIGE

ra posebno, vrlo posebno mjesto ima Eduardo Halfon. Nadam se da ćemo uskoro u Židovskoj općini Zagreb moći

organizirati susret s Eduardom, a do tada uživajte u “Duelu”.

DANIEL MENDELSON: “IZGUBLJENI — POTRAGA ZA ŠESTORO OD ŠEST MILIJUNA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Onaj tko spasi jedan život, spasio je cijeli svijet”; napisano je davno i mudro u Talmudu. Ali što je s onima onima koji iz zaborava prošlosti spašavaju one čije bi sudbine u suprotnome ostale tajne i neispričane? I oni, sigurna sam, na svoj način, na važan način spašavaju svijet i tom svijetu zaslužuju posebno mjesto. Jedan od njih je i američko-židovski autor Daniel Mendelsohn.

Knjigu “Izgubljeni: potraga za šestoro od šest milijuna” Daniela Mendelsohna (Izdanje Fraktura 2020., prijevod Vuk Perišić) teško možemo svrstati u jedan književni žanr. Na gotovo šest stotina stranica Daniel Mendelsohn donosi priču o svojoj obitelji, povijesni prikaz židovske zajednice koja je dugo vremena živjela u gradu Bolechowu (ili Bolekivu ili drugim imenima pod kojima je ovaj grad bio poznat ovisno o tome kojoj je državi u tome trenutku povijesti i vremena pripadao), zatim podatke o užasima koje su nacisti i njihovi pomagači počinili tijekom Holokausta, ali i priče o onima koji nisu željeli samo sklopljenih ruku promatrati što se događa s njihovim židovskim susjedima i prijateljima, kao i nevjerovatno zanimljive analize dijelova Knjige Postanka, koje čitatelje navode na razmišljanja o životu, prošlosti i simbolici. Ili kao što su to napisali urednici hrvatskog izdanja: “U

ovoj intrigantnoj pripovijesti isprepleću se memoarska proza i biblijska egzegeza, povijest i psihologija sjećanja, putopis i reportaža”. Ovo djelo čita se poput napetog kriminalističkog romana i iako već na samom početku znamo da priča neće i ne može imati sretan kraj, to ni u kom slučaju ne umanjuje želju da saznamo što se dogodilo i kako će završiti potraga koja je autora odvela do raznih krajeva svijeta.

Možda bi bilo najbolje jednostavno kazati da je to knjiga o obitelji, o Mishpacha. Daniel Mendelsohn odrastao je u velikoj židovskoj obitelji na Long Islandu, a tu je obitelj trajno obilježio nestanka šest članova obitelji tijekom Drugog svjetskog rata. Daniel Mendelsohn već je od najranije mladosti pokazivao zanimanje za obiteljsku povijest i genealogiju, pa su ga ostali članovi šire i uže obitelji zvali “obiteljskim povjesničarom” te mu slali fotografije i dokumente za koje su mislili da bi ga mogle zanimati. Možda je najvažniju ulogu u njegovom formiranju i u određenju onoga što je kasnije postao, imao majčin otac, djed Abraham, ortodokсни “naočit i duhovit” Židov koji je brinuo o mrtvima. Daniel je od svog djeda naslijedio tu brigu o precima, od majke nježnost, od oca znanstvenika način razmišljanja a od svojih predaka osjećaj pripadnosti i potrebu da se jedan svijet koji nestaje sačuva u sjećanjima i knjigama. Iako bi se moglo reći da je obitelj Jäger/Mittelmark/Mendelsohn imala sreće, jer je većina članova obite-

lji za vrijeme Drugog svjetskog rata već bila u Sjedinjenim Američkim Državama, priča o nestanku šestoro članova te obitelji, Shmiela Jägera i njegove uže obitelji — supruge i četiriju kćeri — bila je uvijek prisutna na obiteljskim druženjima i izazivala tugu i suze. Jedino što su zasigurno znali, bilo je to da Shmiel i njegova obitelj nisu preživjeli Holokaust.

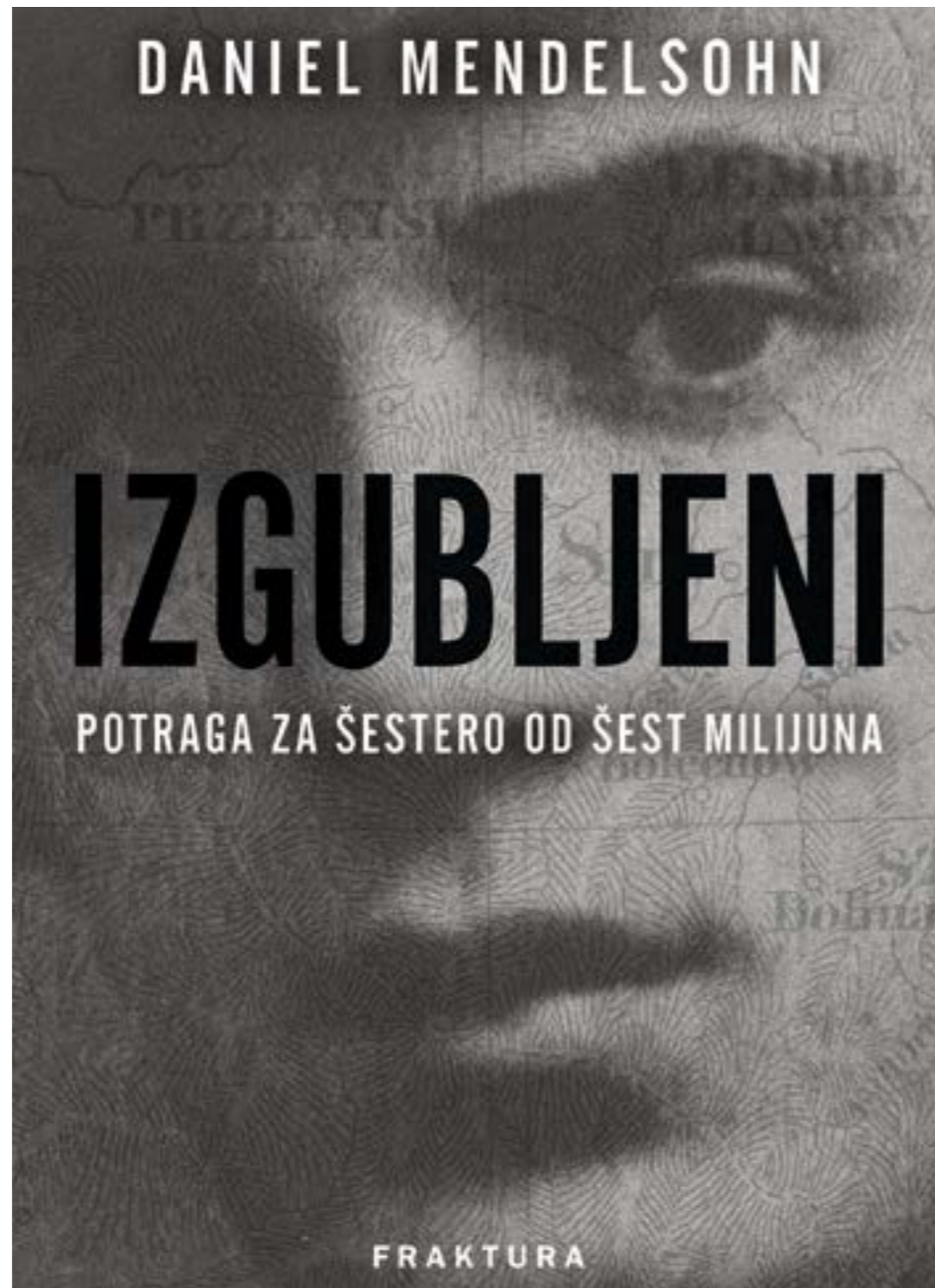
Danielu Mendelsohnu to nije bilo dovoljno. Odlučio je otkriti što se dogodilo i rasvijetliti sudbinu šestoro članova svoje obitelji — u znak sjećanja na šest milijuna židovskih žrtava Holokausta. Potraga neće biti lagana, odvest će Daniela i njegovu braću u razne dijelove svijeta, od Ukrajine, Izraela i Švedske pa sve do Australije. Na tom dugom i kompliciranom putu, posjetio je desetak zemalja na četiri kontinenta, upoznao ljude koji su mu promijenili život i koji su postali njegova proširena obitelj, te spoznao strašnu istinu o tome na koji način Holokaust utječe na ljude koji ga nisu direktno doživjeli. Daniel Mendelsohn, čovjek koji ne vjeruje u čuda i natprirodno, suočit će se i s čitavim nizom nevjerovatnih okolnosti i slučajnosti koji će mu pomoći da ispuni težak zadatak kojeg je sam sebi postavio.

“Vjerovao sam i vjerujem, nakon svega što sam vidio i učinio, da će čovjek koji se poistovjetiti s nečim, ako pomno promatra, ako istražuje, već samim činom istraživanja pokrenuti lanac događaja koji se inače ne bi dogodili te da će pronaći nešto, bilo to i sasvim malo, ali svakako više nego

da se u potragu uopće nije upustio, da svom djedu nije postavljao pitanja. (...) Ne postoje čuda ni čarobne slučajnosti. Treba samo promatrati i ugledati ono što nam je uvijek bilo pred očima”, napisao je Mendelsohn.

Daniel Mendelsohn u ovoj fascinatnoj knjizi donosi i čitav presjek nekoliko generacija Židova u SAD-u, te Židova koji su nakon Holokausta, bježeći od teških sudbina, svoje živote izgradili, ili pokušali izgraditi, negdje drugdje. A u svim susretima koje je Mendelsohn imao s nekadašnjim prijateljima svojih izgubljenih predaka provlače se uvijek iste slike, bez obzira događaju li se ti susreti u Izraelu, Danskoj ili Australiji: svi se razgovori odvijaju uz veliku količinu hrane, često uz jela koja su pripremali dok su živjeli u svom rodnome gradu u Ukrajini/Poljskoj, često sugovornici jedni drugima upadaju u riječ, ponekad se ne slažu, povremeno ne žele govoriti o nekim bolnim temama. Ti muškarci i žene čuvali su u sebi sjećanje na živote koje su imali i koji su bili tako strašno prekinuti.

Na kraju ove veličanstvene knjige, autor razmišlja o sjećanjima, o potrebama da se okrećemo unatrag i još jednom osvrnemo na ono što ostaje iza nas (iako nas prethodno podsjeća na ono što se dogodilo s Lotovom ženom kada se, unatoč upozorenju, odlučila osvrnuti na život koji je ostavljala za sobom). “To je ipak neostvariva želja, jer ništa ne ostaje iza nas: u nama je upisano sve ono što je bilo i to nosimo sa sobom u sadašnjost i budućnost”, zapisao je Daniel Mendelsohn. I na kraju ovog osvrta, u nadi da ćete pročitati knjigu Daniela Mendelsohna, možda je važno istaknuti potrebu da razgovaramo s članovima naših obitelji, da saznamo što je više moguće podataka o vremenima koje nismo proživjeli i osobama koje nismo imali sreće upoznati. Jer jednom će za to biti nepovratno prekasno a brojne sudbine tako će biti zaboravljene i

DANIEL MENDELSON IZGUBLJENI
NASLOVNICA KNJIGE

neispričane. Na nama koji smo preživjeli, na drugoj i trećoj generaciji, važna je zadaća čuvanja sjećanja.

Daniel Mendelsohn rođen je na Long Islandu 1960. godine. Pohađao je Sveučilište Virginia (gdje je diplomirao kao

klasicist) i Sveučilište Princeton. Jedno je vrijeme radio kao novinar, a nakon što je obranio disertaciju iz područja klasične književnosti, preselio se u New York i postao profesionalni pisac. Od tada njegovi prijevodi, prikazi te eseji o knjigama, filmovima, kazalištu i televiziji redovito izlaze u mnogim američkim časopisima,

kao što su *The New Yorker*, *New York Review of Books* i *New York Times*.

Do sada je objavio nekoliko knjiga za koje je dobio brojne nagrade. Na knjizi “Izgubljeni”, radio je od 2001. do 2005. godine, a knjige je, kada je objavljena 2006. godine, dobila nagradu Udruženja američkih kritičara (National Book Critics Circle Award), Nagradu za najbolju židovsku knjigu (National Jewish

Book Award), Salon Book Award i druge nagrade u SAD-u, ali i Prix Médicis u Francuskoj i Premio ADEI-WIZO u Italiji. Tijekom rada na *Izgubljenima* Mendelsohn je radio na prijevodu, s komentarom, djela Konstantina Kavačija (1863. – 1933.), grčkog pjesnika iz Aleksandrije, koji je objavljen 2009., a Publishers Weekly proglasio ju je Najboljom knjigom godine. Daniel Mendelsohn stipendist je Guggen-

heimove zaklade, dobitnik nagrade Udruženja američkih kritičara za izvrsnost u prikazivanju knjiga i dobitnik nagrade George Jean Nathan za kazališnu kritiku. Član je Američke akademije znanosti i umjetnosti i Društva američkih filozofa. Živi u New Yorku i predaje na Koledžu Bard i kako sam kaže, nikada neće prestati pisati o svojoj obitelji — o Mishpacha.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- **OBITELJ SINGER (U SPOMEN NA MIRU HARTL)** — 300,00 KN
- **SUNČANA KUNEJ PUREG (U SPOMEN NA TATU JOSIPA I DJEDA SAMUELA PUREG)** — 1.080,00KN
- **MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ (U SPOMEN NA DRAGOG SUPRUGA DR. JERONIMA STOJIĆA I RODITELJE ELZIKU I MILČEKA)** — 300,00 KN
- **MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ (UMJESTO VJENGA NA GROB ING. BLAŠKOVIĆA)** — 300,00 KN

ZA POTREBE ŽOZ-A

- **STJEPAN HEIMER (DONACIJA ZA OBNOVU ZGRADE OD POSLJEDIGA POTRESA)** — 3.000,00 KN
- **RELJA BOSANAC (DONACIJA ZA OBNOVU ZGRADE OD POSLJEDIGA POTRESA)** — 350,00 KN
- **LILI I ZLATKO HORVATEC (DONACIJA ZA OBNOVU ZGRADE OD POSLJEDIGA POTRESA)** — 200,00 KN

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAV SCHWARZ

- **1. NINOSLAV PEROVIĆ I BOJANA HODALIĆ** — 5.000,00 CHF
- **2. OBITELJ SMRKIĆ I ŠTOTER (U SJEĆANJE NA VIKTORA I IRENU ŠTOTER)** — 5.000,00 KN
- **3. SUNČANA KUNEJ-PUREG** — 1.000,00 KN
- **4. EJC BRUSSELS** — 5.000,00 EURA I 1100 KIRURŠKIH MASKI
- **5. MET GROATIA ENERGY TRADE D.O.O.** — 60 KOM VIŠEKRATNIH/PERIVIH MASKI
- **6. PHARMAS** — 100 KOM DEZINFIGIJENSA ZA RUKE — 20 ML BOČIGA

HANNAH ARENDT: “LJUDI U MRAČNIM VREMENIMA”

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

TIMPRESS, ZAGREB, 2019.
(S ENGLESKOG PREVEO SRĐAN DVORNIK)

Slavnu, ali za mnoge (još uvijek) krajnje kontroverznu Hannah Arendt i cijeli njen život obilježile su brojne debate i žestoke polemike koje su izazivale njene knjige. Dakako, tu prije svega mislim na njenu najpoznatiju (ali ne i najbolju) studiju “Eichmann u Jeruzalemu” u kojoj je uporabila glasovit i često citiran pojam o banalnosti zla kojim je kasnije samo dodatno dovodila u dilemu i svoje pristaše stvarajući nedoumice što je pod tim točno mislila. Naime, zaredale su se optužbe da je time uvrijedila sve žrtve Holokausta, a ujedno i otvorila prostor za relativizaciju nacističkih zločina(c)a. Stoga ne čudi da je u jednom razgovoru rekla da žali što je taj pojam uopće “uvela” u javni prostor, jer da je znala kamo će je odvesti, sigurno je da bi dobro promislila o tomu budući se u prvi plan nametnuo sadržaj koji s cjelinom njene knjige zapravo i nije imao preveliki značaj. Walter Laqueur, američki povjesničar i politički analitičar je to prokomentirao: “Ne napadaju H. Arendt njeni oponenti i kritičari za ono što je rekla, već za ono, kako je to rekla”. Istina je, sarkazam, ironija pa i cinizam nikada nisu nedostajali u njenom

HANNAH ARENDT / IZVOR INTERNET

književnom pismu (kao i znanstvenom diskursu), međutim to je bila neka vrsta samoobrane, jer moralne teme koje je analizirala uvijek je iznosila u krajnje zaoštrenoj formi; dijagnosticirajući naše

stoljeće mraka otvoreno je prstom upirala u osobe koje su olako odbijale o bilo čemu suditi naglašavajući kako se zapravo radi o neodgovornom izbjegavanju kritičkog govora o problemima i jasnog iznošenja

za što se zalažemo, kao i protiv čega smo. Svojedobno Tony Judt je dobro primijetio: “Hannah Arendt je u svom životu učinila mnoštvo malih grešaka koje joj kritičari nikada nisu oprostili, ali istodobno učinila je toliko toga dobrog kojim nas je zadužila i kako vrijeme bude prolazilo sve više će svjedočiti o njevoj intelektualnoj superiornosti i ljudskoj veličini”.

U svom monumentalnom djelu “The Originis of Totalitarianism”, pišući o antisemitizmu (razotkrivajući moderna društva čija je propast unaprijed oblikovana u tragediji židovskog naroda), imperijalizmu i rasizmu ona je “unosila rezove” u povijesnu fenomenologiju totalitarizma “kako ne bi bili dovedeni u vezu s prethodnim oblicima zla, jer bi u protivnom historijske analogije mogle zatamniti njihovu specifičnost”. H. Arendt je teorijski obradila razdoblje totalitarizma kao “mračnih” vremena (termin je posudila iz glasovite Brechtove pjesme “Potomstvu”), a u predgovoru knjige naslovljene “Ljudi u mračnim vremenima” (napisanom 1968. godine) objasnila je zašto se (za)bavila intelektualcima iz “čijeg su nesigurnog, treperavog, često slabog sjaja svojim životima i djelima...osvjetljavali vrijeme koje im je dano na zemlji”. Radi se naime o deset ogleđa o suvremenici-ma, različitog naraštaja, uglavnom prve polovice 20. stoljeća (Rosa Luxemburg, Angelo Giuseppe Roncali, kasnije papa Ivan XXIII., Karl Jaspers, Isak Dinesen, u stvari barunica Karen Blixen, Herman Broch, Walter Benjamin, Bertold Brecht, Waldemar Gurian i Randal Jarell), uključujući i uvodni esej o Gottholdu Ephraimu Lessingu (1729. – 1781.), koji vremenski ne pripada spomenutom krugu, ali kojeg je mrak njegovog doba na poseban način obilježio, jer ga je upravo konflikt s društvom i vremenom 18. stoljeća uništio kao čovjeka, a uzvisio kao pisca. H. Arendt je smatrala njegov slučaj paradigmatiskim i na njegovom

je iskustvu pokušala jasnije aplicirati i prepoznati ideologiju zla u (su)mraku Trećeg Reicha.

“Ljudi u mračnim vremenima” fascinantna je knjiga koja na nov način osvjetljava riječi koje u “dobru i zlu mogu pokazati tko su i što mogu učiniti”, jer svekoliko zlo koje se rađalo tijekom naše epohe nije bilo svima podjednako vidljivo i uočljivo. Ili kako je to H. Arendt napisala: “Skrivale su ga ne stvari iz stvarnosti, već djelotvorno dvosmislen govor gotovo svih službenih predstavnika vlasti koji su bez prekida i uz mnoštvo domišljatih varijacija...ušutkivali neugodne činjenice”. U stvari, to nadolazeće zlo prepoznavali

su samo malobrojni intelektualci i to sve do trenutka kada je katastrofa svladala sve i svakog, kada je istina na kraju bila ponižena i pretvorena u “neshvatljivu trivijalnost”. Zapravo, autorica govori o “svjetlu javnosti koje sve pomračuje”, ne otkriva ono što jest, već to što jest, svim silama nastoji skriti. A, osobe kojima se H. Arendt bavila, svaka na svoj način pokazale su kako i u najmračnijim vremenima čovjek ima ne samo pravo, već i dužnost “očekivati svjetlost”, ali ta uvjerenost dana je samo ljudima kojima je talent podario posebnu moć “shvatiti i osvijetliti mračno doba”. Međutim, sve se to izvodi na “nejasnoj pozadini”, na

“In politics, love is a stranger, and when it intrudes upon it nothing is being achieved except hypocrisy.”

- Hannah Arendt, from a 1962 letter to James Baldwin

HANNAH ARENDT / IZVOR INTERNET

kojoj su oslikani profili ličnosti o kojima je tako superiorno i znalački pisala H. Arendt, dokazujući ovim esejima zašto joj u povijesti novodobne kulture i civilizacije pripada osebujno mjesto. Od desetak spomenutih eseja teško je izdvojiti one najbolje; svaki je svojevrsan biser u niski njezina stvaralaštva, ali najsnažniji utisak na mene su ostavili tekstovi o Lessingu, Benjaminu i Brechtu, ali ne mogu ne primijetiti kako je vezivno tkivo koje učvršćuje cijelu arhitekturu ove knjige zapravo Franz Kafka i njegova slojevita rečenica koju je Hannah navodila pojašnjavajući zašto Lessinga smatra našim suvremenikom: “Teško je govoriti istinu, jer premda postoji samo jedna istina, ona je živa i stoga ima živo lice koje se mijenja”. Na neki način, Kafka je skriveni junak knjige “Ljudi u mračnim vremenima”, jer kada ga autorica i ne spominje izravno, njegova nas sjena prati kroz cjelinu teksta.

Polazeći od Lessingove antinomije o antagonizmu istine i ljudskosti, H. Arendt nam je željela približiti sukus konflikta naše epohe opterećene svim vrstama totalitarizma, odnosno pokazati zašto ljudi “njegove naravi” u takvom dobu zatvorenog i zatrovanog svijeta jednostavno nemaju prostor za široke manevre duha u skućenom prostoru povijesti. Lessing je u “budnoj pristranosti” odbacivao svaku pomisao da prihvati nečiju ideologiju, koja bi u ime nekakvih načela zabranjivala “mogućnost prijateljstva između dva ljudska bića”. Stoga se u Njemačkoj, smatra H. Arendt, nikada i nije mogla razviti simpatija za čovjeka “koji vrijedi više od svih svojih talenata” i čija je “veličina ležala u njegovoj individualnosti” (Friedrich Schlegel).

Istina može postojati samo u prostoru očovječenog diskursa, gdje svatko ima pravo, pa i dužnost slobodno iskazati “ono što sam smatra istinom”. Slične poruke, ustvrdila je H. Arendt, možemo pronaći i u Benjaminu kod kojeg se ele-

ment kulture možda najizrazitije vezao uz revolucionarnost i buntovništvo. On je vjerojatno bio najosebujniji marksist kojeg je taj pokret ikada oblikovao; iako mu je židovsko pitanje, kao i cijeloj njegovoj generaciji židovsko-njemačkih pisaca bilo izrazito važno, Benjamin je najjasnije uvide u probleme svoga doba iznašao u marksizmu “koji je podrazumijevao više od kritike postojećih društvenih i političkih uvjeta...uzimao je u obzir cjelinu političkih i duhovnih tradicija”. A, njegovo prijateljstvo s Brechtom bilo je jedinstveno po mnogo čemu, najviše po činjenici da je najveći njemački pjesnik svoga doba susreo svog najvažnijeg kritičara i kako su obojica bili svjesni te činjenice. Ne znamo, pisala je H. Arendt, kada je Benjamin otkrio “podudarnost svojih staromodnih stavova i stvarnosti svoga vremena”, ali čini se kako je to bilo u vrijeme “duhovnog dodira” s Kafkom koji mu je “pomogao” da u Brechtu otkrije “pjesnika najviše udomaćenog u ovom, 20. stoljeću”.

Za H. Arendt, Brechtova politička biografija (pripadnik izgubljene generacije, salonski komunist, disident, emigrant, angažirani intelektualac itd.) klasična je studija neizvjesnog odnosa između politike i poezije, pa se tako moglo i dogoditi da pjesnik iznimnih kvaliteta poput Brechta napiše ode posvećene Staljinu, iako se dobro zna koliko se gnušao terora i diktatora. Nesporno, Brecht je jedna od najsnažnijih pjesničkih i intelektualnih figura minulog stoljeća, ali sada, pisala je H. Arendt, kada mu je slava osigurana (jer je snagom vlastitih riječi preživio Staljinovu smrt, za razliku od onih koji su zauvijek nestali veličajući Hitlera), treba potražiti odgovore na neka važna pitanja, kako ta slava ne bi bila pogrešno shvaćena, naglašavajući pri tomu kako ne misli na njegovu “doktrinarnu i često smiješnu privrženost komunističkoj ideologiji”. Naime, Brechtove su stvaralačke

nevolje počele onda kada je svršetkom Drugog svjetskog rata, po povratku u komunističku Istočnu Njemačku prestao biti glas stvarnog čovjeka i jer ga je “nova” realnost toliko svladala da je na koncu izdao i samoga sebe. Međutim, treba mu odati priznanje za sve ono “drugo i veliko” što mu dugujemo, budući je svoj život i umjetnost založio na način kako je malo tko od pjesnika u povijesti književnosti to (u)činio. To ga je odvelo u pobjedu i poraz; srećom veliki pisci za svoje grijehe ne bivaju kažnjeni gubitkom talenta.

U “mračnim vremenima” pjesnikova je zadaća pokazati zašto “oči navikle na tamu teško prepoznaju svjetlost”, odnosno zašto je potrebno “iskovati riječi s kojima živimo”. Brechtov primjer pokazuje nam se paradigmatiskim, jer nikada svijet nije dobrodošlicom dočekivao svoje Prometeje, promicatelje kritičkog glasa, ali bez ljudi poput Brechta koji su posjedovali iskonsku moć “da učine da se stvari ovoga svijeta vide, osjete i žive u riječi”, ovaj bi svijet bio neljudski i siromašan do nepodnošljivosti. A boljim ga čine upravo ljudi poput Brechta, ali i Hannah Arendt.

HANNAH ARENDT LJUDI U MRAČNIM VREMENIMA/ IZVOR INTERNET

OTTO WAGNER I HRVATSKA ARHITEKTURA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Dr. sc. Dragan Damjanović, redoviti profesor i predstojnik Katedre za moderne umjetnosti i vizualne komunikacije na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, čitateljima Ha-Kola dobro je poznat kao veliki stručnjak za sinagogalnu arhitekturu i umjetnost u Hrvatskoj.

Početak srpnja hrvatskoj je javnosti predstavio predivnu djelo o velikom arhitektu Ottu Wagneru i njegovom doprinosu hrvatskoj arhitekturi (“Otto Wagner i hrvatska arhitektura”, izdavač Filozofski fakultet). Kako je u svom uvodu napisao sam autor, “arhitekti školovani na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti odigrali su ključnu ulogu u povijesti arhitekture druge polovine 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća na području čitave Austro-Ugarske Monarhije pa tako i Hrvatske”.

Jedan od njih svakako je bio i Otto Wagner (Penzing kraj Beča, 18. srpnja 1841. – Beč, 11. travnja 1918.), koji se smatra jednim od najznačajnijih prvaka rane moderne u arhitekturi te prvim i najznačajnijim predstavnikom bečke secesije u arhitekturi. Otto Wagner, koji nije bio Židov, ostao je zapamćen i po tome što je u duhu historizma projektirao sinagogu u Budimpešti u ulici Rumbach.

OTTO WAGNER I HRVATSKA ARHITEKTURA NASLOVNICA KNJIGE

Razdoblje Austro-Ugarske Monarhije bilo je možda i svojevrsna preteča današnje globalizacije, pa je tako recimo bilo moguće da bečki arhitekt Otto Wagner u Beču realizira građevinu za investitora iz Hrvatske: Wagner je za Mavra (Moritz) Neumanna, koji je bio porijeklom iz ugledne židovske obitelji s varaždinskim i zagrebačkim korijenima, izgradio jedno od svojih najvažnijih ranih modernističkih ostvarenja: robnu kuću u poznatoj bečkoj ulici Kärtnerstrasse. O tome su tada s ponosom pisale i zagrebačke novine, a bečki je tisak zgradu robne kuće Neumann nazvao “jednom od znamenitosti grada”.

Zanimljiva je i Wagnerova suradnja sa zagrebačkom tvrtkom koja se ubrajala među najkvalitetnije tvornice namještaja na širem području tadašnje Monarhije.

Radilo se o tvrtki Bothe&Ehrmann, vlasnika Ferdinanda Bothea i Salamona Ehrmanna čija se trgovina nalazila u samom središtu Zagreba, na uglu Mesničke ulice i Ilice i iznimno je uspješno poslovala. Kako navodi Dragan Damjanović: “ostalo je posve nezamijećeno u hrvatskoj literaturi da su (Wagner i Bothe&Ehrmann) radili na opremanju svakako najvažnije Wagnerove realizacije — zgrade bečke Poštanske štedionice”.

Dragan Damjanović posebnu pozornost daje i Wagnerovim učenicima koji su živjeli i radili u Hrvatskoj, Vjekoslavu Bastlu i Viktoru Kovačiću. Viktor Bastl radio je za poznati arhitektonski atelijer Hönigsberg & Deutsch, koji je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće bio jedan od vodećih suvremeno ustrojenih zagrebačkih atelijera.

I Wagnerovi učenici zaslužni su za neke od arhitektonskih bisera Zagreba, poput kuće koju je Vjekoslav Bastl na Trgu bana Jelačića izgradio za Eugena Viktora Felleru, bogatog židovskog ljekarnika koji je osmislio i proizvodio Elsa-fluid, kojim je stekao ogromno bogatstvo.

Dragan Damjanović donosi zanimljive priče o zgradama koje su postale svojevrsni simbol Zagreba a pored kojih često prolazimo bez da im posvetimo dovoljno pozornosti. Čitateljima ove predivne knjige knjige o Otto Wagneru i njegovim učenicima autor će tako otkriti neke nove povijesne priče koje moramo sačuvati u sjećanju.

PUTEVIMA HANNE SZENES

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

U veljači ove godine u radni posjet gradonačelniku Ludbrega stigli su vladika Jovan Čulibrk, eparh pakračko-slavonski, virovitički paroh Jovica Gačić, prof. Simcha Goldin sa Sveučilišta u Tel Avivu i Milivoj Dretar, predsjednik Zajednice udruga antifašističkih boraca i antifašista Varaždinske županije (ZUABA). Razlog posjeta bio je razgovor o potencijalnom razvoju povijesno-turističke rute "Putevima Hanne Szenes" koja bi u Sloveniju, Hrvatsku i Mađarsku godišnje privukla nekoliko grupa turista iz Izraela.

Hannah Szenes rođena je 17. srpnja 1921. godine u židovskoj obitelji u Mađarskoj. Nakon što je diplomirala, otišla je u tadašnju Palestinu na Djevojačku agronomsku školu da bi se kasnije pridružila ilegalnoj vojnoj organizaciji Haganah. Godine 1943. ulazi u sastav britanskog WAAF-a i počinje obuku u zračnim snagama. Kada je njemački poraz već postao izvjestan, Hannah se prijavljuje za misiju u svojoj rodnoj zemlji. U ožujku 1944. grupa padobranaca prevođena Rubenom Dafnijem (rođenim Zagrepčanom) iskače iznad Žumberačkog gorja pa se uz pomoć lokalnih partizanskih odreda danima probija prema slobodnom teritoriju. Od Žumberka uz tok rijeke Save, do Oborova, prema Čazmi i Mikloušu pa na kraju na Kalnik. Tu borave pri štabu 10. korpusa zagrebačkog u selu Apatovec. Pripremaju se za prelazak rijeke Drave i

ulazak u mađarsko Međimurje. No, Operacijom Margarita Mađarsku su okupirali Nijemci i u njoj je uspostavljena profašistička vlada Strelastih križeva. Članovi ekspedicije polako odustaju od misije u Mađarskoj, no ne i Hannah. U Budimpešti je u opasnosti bila njezina majka, a Eichmann je započeo s deportacijama mađarskih Židova u Auschwitz. 6. lipnja 1944. Hannah s nekoliko pratioca krene preko ludbreškog kraja prema Dravi, gdje se prebacuju na Otok sreće pa na međimursku stranu. Kod sela Podbrest uhvatila ih je iznenadna mađarska patrola te sprovela na ispitivanje u Prelog pa u Čakovec, a potom u Mađarsku. U Vojnom zatvoru Hadik ispitivani su nekoliko tjedana. Hannah se hrabro držala i nije ništa odala. Osuđena je na smrt i strijeljana 7. studenog. Nakon rata njezini su posmrtni ostaci premješteni na Brdo Herzl u Jeruzalemu. Hannah Szenes postala je nacionalna junakinja u Izraelu. Po njoj se nazvane ulice u svakom gradu, njezino ime nose muzeji i institucije.

Prof. Goldin bavi se Haninom biografijom i u tu je svrhu došao u Hrvatsku. Želja mu je da Izraelcima još više približi lik ove heroine i pjesnikinje, da turisti prođu njezinim putem od Žumberka do Budimpešte, a Ludbreg se nalazi na tom putu. Usput bi upoznali Hrvatsku. Što Ludbreg može ponuditi? Tu je postojala mala, ali ugledna židovska zajednica sa sinagogom i danas zaštićenim grobljem. Obitelj Šmidlehner je 2012. proglašena Pravednicima među narodima jer su spasilici židovskog dječaka Dana koji se proslavio u borbama za Izrael. Više ludbreških

HANNAH SZENES / IZVOR INTERNET

Židova sudjelovalo je u Narodnooslobodilačkoj borbi, boreći se s partizanima. Napravljen je i plan puta: gosti bi sletili u Ljubljano, obišli Žumberak, Posavinu, Papuk s Pakracom te najmanje jedan proveli u Ludbregu i okolici. Potom bi posjetili mjesto prelaska na Dravi, Otok sreće, šumarak kod Podbresta i žandarmerijsku stanicu u Prelogu. Na svakoj točki dobili bi informacije o kulturno-povijesnoj baštini, etnologiji, gastronomiji. Iako je prva grupa Izraelaca trebala stići već ovog kolovoza, zbog koronavirusa sve je odgođeno za 2021. godinu. U Ludbregu će se dobro pripremiti za posjet gostiju i ponuditi im povijesnu priču u kojoj će sigurno uživati.

B”H DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA

PIŠE: LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ,
GLAVNI RABIN RH

DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA /
IZVOR INTERNET

Deset izgubljenih plemena Izraela, deset izgubljenih gradova, izgubljeni Zavjetni kovčeg...ima nešto mitsko i izazovno u traženju nečeg izgubljenog, posebno blaga, bilo materijalnog bilo duhovnog, kao npr. traženje Svetog grala. Izgubljena izraelska plemena su jedna od najvećih

misterija u židovskoj povijesti i poslužila su kao inspiracija za brojne teorije. Prilpadnici nekih naroda ili čak cijeli narodi pronalaze se i prepoznaju u priči o 10 izgubljenih plemena Izraela kao pripadnici jednog od izgubljenih plemena, ali više o tome na kraju ovog teksta.

Sada ćemo, kao što i priliči, početi od početka, da vidimo kako je uopće došlo do nastanka izraelskih plemena. Želim naglasiti da povjesničari i znanstvenici imaju mnoge dvojbe i sumnje u biblijske priče i postojanje mnogih osoba koje Biblija spominje, kao i sumnje u stvari koje

Biblija navodi da su se dogodile. Zato naglašavam da ću u ovom tekstu slijediti pripovijest kako je Biblija donosi i neću spominjati sumnje znanstvenika. Također želim naglasiti da Biblija nije povijesna knjiga, iako je ljudi često tako tretiraju. Kako to znamo? Jer u Bibliji nije spomenuta nijedna godina, a dobro znamo da svaka povijesna knjiga vrvi godinama. U ovom tekstu ću se kao izvorom služiti prvenstveno Biblijom, zatim rabinskom literaturom i povijesnim činjenicama koje znamo. S obzirom da ovaj tekst ne pišem za neki znanstveni nego za židovski časopis, držim da nam je Biblija sasvim dovoljna kao referenca.

Otac židovskog etičkog monoteizma je Avram (značenje imena je Otac jednog naroda), kojem B-g kasnije mijenja ime u Abraham, jer će postati Otac brojnih naroda. Isto tako B-g Sari, Abrahamovoj ženi, mijenja ime od Sarai (Moja princeza) u Sara (Princeza svih). B-g s Abrahamom sklapa Savez i obećaju mu da će njemu i njegovim potomcima dati u nasljeđe zemlju Kanaan, jer tadašnji njegovi stanovnici više nisu zasluživali daljnje uživanje u njoj. Za zemlju Izraela, tadašnji Kanaan, Tora kaže da je Erec Hakodeš (Zemlja svetinje), a ne Sveta zemlja. Židovstvo drži da ništa nije sveto samo po sebi, pa ni zemlja Izraela, nego ljudi svojim postupcima i svojim odnosom prema nečemu čine nešto svetim ili ne. Čovjek tako može uzeti kamen i od njega napraviti oružje za ubijanje ili oruđe za rad ili oltar u cilju približavanja B-gu. Židovi hebrejski jezik nazivaju Lašon Hakodeš, što se na sve jezike svijeta krivo prevodi kao "sveti jezik". Točan prijevod je "jezik svetinje", jer sve ovisi kako ga se upotrebljava, jer kad se obraćamo B-gu ili lijepo govorimo o drugima, onda za hebrejski svakako možemo kazati da je sveti jezik, ali ako o nekome govorimo loše i ogovaramo ga, onda za hebrejski sigurno ne možemo kazati da

je sveti jezik. B-žje obećanje Abrahamu i njegovim potomcima, u koje se ubrajaju i današnji Židovi, u židovskoj literaturi je poznato pod imenom Birkat Abraham (Blagoslov Abrahamu) i u daljnjem tekstu ćemo upotrebljavati taj termin. Abraham dobiva dva sina, prvog Išmaela dobiva sa Sarinom sluškinjom Hagar, a drugog Izaka sa Sarom, voljenom ženom. Iako ime Išmael znači "B-g čuje", on uopće nije zainteresiran niti otvoren za kontakt s B-gom, jer je on jedina osoba u prvoj knjizi Tore koji je gluh na B-žje riječi i s kojim B-g ne govori. U kriznim trenucima B-g se obraća njegovoj majci Hagar. Vidimo da Tora ima poseban smisao za humor. Ali zato je Izak zainteresiran za preuzimanje sklopljenog Saveza s B-gom i nastavak židovske priče. U priči o Abrahamu ne vidimo da broj 12 igra neku ulogu, iako nakon Sarine smrti, Abraham se ponovo ženi i dobiva još šest sinova, ali oni s našom pričom nemaju nikakve veze. Abraham sav svoj imetak i Birkat Abraham ostavlja Izaku, dok ostalu šestoricu sinova daruje i šalje na istok. Interesantno je da nas Tora tada informira da Nahor, Abrahamov brat, dobiva 12 sinova. Izak ženi Rebeku, Nahorovu unuku i dobiva blizance, Ezava i Jakova. Ezav, iako prvorodeni sin, ne samo da ne pokazuje interes za Savez s B-gom, nego ne mari ni za svoje prvorodenstvo, koje brzopletu prodaje mlađem bratu Jakovu za tanjur crvene čorbe. Jakov je toliko želio nastaviti Savez s B-gom da je uz maminu pomoć prevario svog oca Izaka i ukrao blagoslov namijenjen Ezavu. Iako se to iz teksta Tore direktno ne vidi, moj utisak je da je Izak želio da oba njegova sina nastave Savez s B-gom s time da je Ezava vidio kao vojnog, a Jakova kao duhovnog vođu. Ali kada je uvidio Jakovljevu želju, gorljivost i spremnost nasuprot Ezavljeve nezainteresiranosti, Izak je odlučio Birkat Abraham dati samo Jakovu. Jakov ženi dvije sestre, stariju

Leu i mlađu i voljenu Rahel, te s njima i njihovim sluškinjama (prema tadašnjim običajima) dobiva 12 sinova i jednu kćer. Lea mu rađa sinove Ruvena (Jakovljevi prvorodeni), Šimona, Levija, Judu, Isahara i Zebuluna, te kćer Dinu. S Rahelom, ljubavi svog života, dobiva samo dva sina, Josipa i Benjamina. Prilikom Benjaminovog poroda Rahel umire. Bilha, Rahelina sluškinja, mu rađa dva sina, Dana i Naftalija, a sa Zilpom, Leinom sluškinjom, dobiva još dva sina, Gada i Ašera. Prema tadašnjim običajima djeca ženine sluškinje, koja ima status konkubine, se pripisuju njenoj gospodarici. Zato židovska tradicija kaže da Židovi imaju tri praoca, Abrahama, Izaka i Jakova, i četiri pramajke, Saru, Rebeku, Leu i Rahel. O značenju imena Jakovljeve djece rabini su se dosta bavili, posebno time zašto je svaki od njih dobio određeno ime. Mi se u ovom tekstu time nećemo baviti, jer imena pojedinog plemena nemaju nikakvu vezu s našom pričom o 10 izgubljenih plemenima. Ovdje bih primijetio da Jakov nije taj koji daje imena svojoj djeci a ni ne sudjeluje u tome, nego je sve na majkama i davanjem određenog imena određenom sinu one izražavaju svoje želje i nade za svoju i njihovu sudbinu. Za našu priču o izgubljenim plemenima Izraela važno je jedino ime koje Lea daje svom četvrtom sinu. Koje mu ime daje? Naziva ga Juda jer njegovim imenom želi hvaliti i slaviti B-ga (I 29:35). Zašto imenom četvrtog sina želi zahvaliti B-gu? Zar ne bi bilo logičnije da to uradi s imenom prvog sina? Zašto je toliko oduševljena što je dobila četvrtog sina? Midraš (literatura u kojoj između ostalog rabini objašnjavaju neke stvari i nadopunjuju biblijski tekst) donosi da je Lea usnula proročki san u kojem joj se javio B-g i poručio joj da će židovski narod imati 12 plemena, a da će svaka od četiri Jakovljeve žene dobiti tri sina. I sada, kad u stvarnosti ona dobiva četvrtog sina, ona svoje oduševljenje i

svoju zahvalnost što joj je B-g dao preko svake mjere izražava dajući mu ime Juda. Iako je dobio 12 sinova Jakovu uopće ne pada na pamet da sve njih zajedno uključi u Savez s B-gom i da im Birkat Abraham, nego je samo fokusiran na jednog sina, Josipa, kojem želi sve ostaviti i kojeg vidi kao jedinog svog nasljednika i nastavljača ideje. Zbog takvog očevog tretmana, čak i Josip počinje sebe tako doživljavati, što vidimo iz snova koje sanja. Ali ostala braća to ne prihvaćaju, nego i oni žele biti dio priče, i to ne samo da žele, nego toliko žele da su spremni ubiti Josipa kojeg vide kao smetnju svojim željama i nadama. Još jednom vidimo da u Tori, a samim time i u židovstvu ništa ne dolazi samo po sebi, nego se čovjek mora sam izboriti ili barem pokazati želju da mu je stalo i na taj način uključiti B-žansku providnost. Svojom željom sva braća, svi Jakovljevi sinovi, stupaju na pozornicu i tako nastaje priča o 12 plemena koja će tvoriti narod Izraela. Sada kad imamo 12 plemena, 10 ih možemo i izgubiti.

Vidimo da su 12 plemena Izraela (Ševatim Israel) potomci patriarha Jakova, kojem je B-g kasnije promijenio ime u Izrael. Zanimljivo je pratiti tekst Tore i vidjeti kako ga Tora naizmjenično zove čas Jakov, a čas Izrael, ovisno o tome tretira li ga kao oca obitelji ili kao vođu židovskog naroda. Dinini potomci nisu priznati kao posebno pleme. Židovstvo se prenosi po majci, ali pripadnost plemenu ide po ocu. Kasnije u Egiptu Jakov (Izrael) posvaja Efrajima i Manašea, prva dva Josipova sina i na taj način ih uzdiže na nivo plemena i tako daje Josipu, svom omiljenom sinu, sinu voljene žene, dvostruku porciju. Prema tadašnjim običajima, a i kasnijem židovskom vjerskom pravu, koje vrijedi i danas, prvorodeni sin dobiva dvostruku porciju očevog nasljedstva. Na taj način Jakov je oduzeo prvorodenstvo Ruvenu, zbog njegovog prekršaja s Bilhom i dao ga sinu voljene žene. Zbog ovog slučaja

DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA / IZVOR INTERNET

židovsko vjersko pravo poslije dobivanja Tore zabranjuje davanje prednosti sinu voljene žene i određuje da se po pitanju nasljedstva prvorodenom sinu, makar i od nevoljene žene, ne može oduzeti

njegovo pravo na dvostruku porciju. Na izgled imamo malu konfuziju, jer uzdizanjem dva Josipova sina, Efrajima i Manašea, izgleda kao da imamo 13 plemena. Peta knjiga Tore, Devarim (Ponovljeni

zakon) 27:12-13 donosi popis plemena i nabraja ih kako slijedi: Ruven, Šimon, Levi, Juda, Isahar, Zebulun, Dan, Naftali, Gad, Ašer, Josip i Benjamin. Vidimo da u ovoj situaciji Efrajim i Manaše nisu uvršteni na popis plemena. Također na efodu (oplećku), kojeg na prsima nosi Kohen Gadol (Veliki svećenik) i na kojem je ugrađeno drago kamenje kao simbol pojedinog plemena nema ni Efrajima ni Manašea. Ali kada Mojsije dijeli zemlju Izraela na 12 dijelova koji odgovaraju 12 plemena, Efrajim i Manaše su nabrojani među njima. Koje nije? Prilikom podjele zemlje, pleme Levi (Leviti) nije dobilo ze-

mlju. Njima je pod upravu pripalo samo šest Gradova za izbjeglice kao i Šator sastanka (Hram u Jeruzalemu), te još 48 gradova. Gradovi za izbjeglice služili su kao sklonište za ljude koji su počinili nehotično umorstvo. Znači da je zemlju Izrael Mojsije razdjelio između ovih 12 plemena: Ruven, Šimon, Efrajim, Juda, Isahar, Zebulun, Dan, Naftali, Gad, Ašer, Manaše i Benjamin. Imam utisak da kada se radi o nečem duhovnom, kao čitanje blagoslova na brdu Gezirim i kletvi na brdu Ebalu ili na efodu Velikog svećenika, kojeg je nosio prilikom B-žje službe u Hramu, da se onda Josip broji kao jedin-

stveno pleme, a kad se radi o nečem materijalnom, kao podjela zemlje ili odlaska u rat, onda se kao plemena broje Efrajim i Manaše. Podjelu zemlje u Izraelu Mojsije je napravio prije ulaska u Izrael, dok su još sva plemena i čitav narod Izraela bili s druge strane Jordana. Sinovi Ruvenovi i Gadovi (IV 32:1) su imali puno stoke i vidjevši da je zemlja s te strane Jordana dobra za stoku, prišli su Mojsiju i glavari plemena i izrazili želju da ostanu s te strane Jordana. Njima se pridružilo i pola plemena Manašeovog. Mojsije i glavari su se složili, ali pod uvjetom da pomognu ostalim plemenima u osvajanju Kanaa-

na i borbama s lokalnim stanovništvom. Podjela i naseljavanje zemlje će kasnije odrediti sudbinu pojedinih plemena. Plemena Ruven, Gad i pola Manašea se naselilo na istočnoj strani rijeke Jordan (gdje je današnja država Jordan). Ako gledamo kartu Izraela najsjevernije su se naselila plemena Ašer i Naftali. Ako idemo prema jugu Izraela slijede plemena Zebulun, Isahar, druga polovina Manašea i Efrajim. Dan se naselio uz more, dok je u sredini bio Efrajim. Južnije su se smjestili Benjamin, Juda i Šimon. Da bi spriječio međusobne ratove zbog zemlje B-g (Tora) uvodi pravilo da se svakih 50 godina (Jovel) zemlja vraća originalnom vlasniku. Tako ujedno nijedna obitelj ne može trajno ostati bez svoje zemlje.

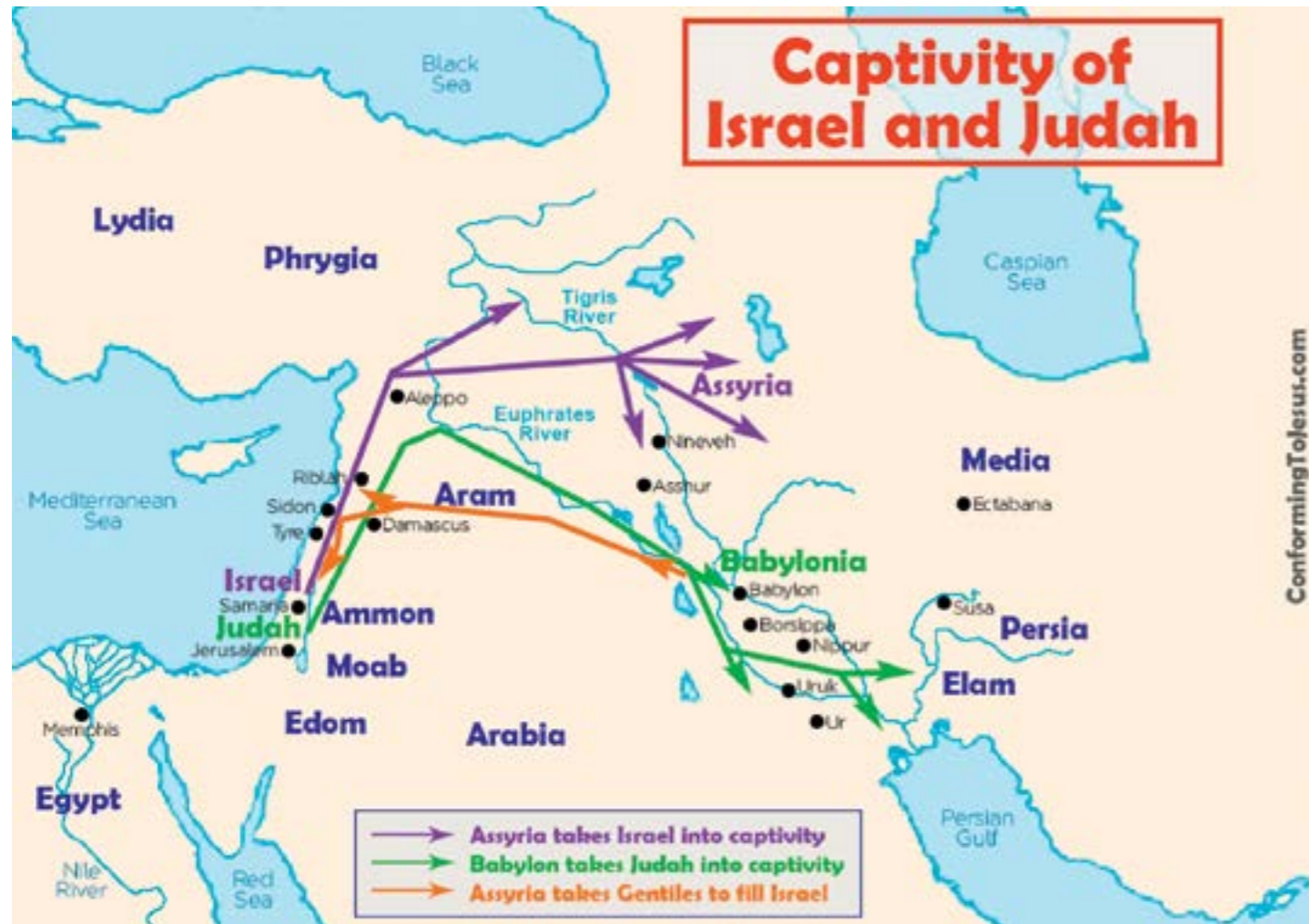
Nakon osvajanja Kanaana slijedećih 300-tinjak godina izraelska plemena žive u labavoj konfederaciji. To je razdoblje kada su Šoftim (Suci) vladali Izraelom, a u Bibliji ga opisuje Knjiga o sucima (Sefer Šoftim). Pojedina plemena bi se po potrebi udruživala i borila protiv vanjskih neprijatelja, a povremeno bi ratovala i međusobno. U jednom takvom ratu Benjaminovo pleme je skoro uništeno.

S obzirom da narod nije bio zadovoljan sigurnošću za vrijeme tog razdoblja, od proroka Samuela traži da nekoga pomaže za kralja i da se tako osnuje i formira jedinstveno Kraljevstvo Izraela, koje je prema našoj tradiciji postojalo negdje između 1050. g.p.n.e. i 930. g.p.n.e. Za prvog kralja prorok Samuel bira Šaula, koji je bio iz Benjaminovog plemena, koje je bilo najmanje. Zajedno sa sinovima gine u borbi s Filistejcima i tako ne uspijeva zasnovati kraljevsku dinastiju. Njega nasljeđuje kralj David iz Judinog plemena, kojem B-g preko proroka obećava da će zasnovati kraljevsku dinastiju. Šaulova prijestolnica je bila u Šilou, dok David za svoju prijestolnicu uzima grad Hebron u Judeji. David gradi, osnažuje i ujedinjuje Kraljevstvo Izraela, kojim vlada otprilike

otprilike od 1000. g.p.n.e. do 961. g.p.n.e. On osvaja Gazu i Jeruzalem, te svoju prijestolnicu seli u Jeruzalem. U cilju osnaživanja svoje vladavine on odlučuje Šator sastanka, koji se dotada selio iz plemena u pleme, pretvoriti u čvrstu građevinu i napraviti Hram u Jeruzalemu. Iako je pripremio sav materijal za gradnju, David zbog stalnih ratova ne uspijeva u tom svom naumu, nego to ostavlja svom sinu Salomonu (Šlomi) u amanet. Pjesnički naša tradicija kaže da su zbog stalnih ratova i brojnih žrtava kralju Davidu ruke "bile krvave", te mu stoga B-g nije dozvolio da sagradi B-žu kuću na Zemlji. Naša tradicija, kao i rabinska literatura, kralja Davida uzima kao prototip ne samo kao kralja, nego i kao običnog čovjeka, jer kad bi ga prorok upozorio da je pogriješio i učinio nešto krivo, odmah bi rekao "Hatati" (sagriješio sam) i iskreno bi se pokajao, za razliku od kralja Šaula koji bi svoju krivicu prebacio na nekog drugog. Zato naša tradicija kaže da će Mesija, kao ultimativni kralj, doći iz Davidove loze. Kralja Davida nasljeđuje Salomon, sin Davidove velike ljubavi Bat-Šebe. Salomon je najviše poznat po svojoj mudrosti i bogatstvu. On gradi Prvi hram u Jeruzalemu, kao i brojne druge građevine i gradove, kao Megido, Hazor i Geder. Dok opća povijest koje se drži židovska enciklopedija, drži da je kralj Salomon živio i vladao u 10. st.p.n.e., knjiga Seder Olam Raba, u kojoj je rabin Jose ben Halafta napisao kronologiju događaja prema rabinskom brojanju godina, ga smješta u 9. st.p.n.e. Nakon smrti kralja Salomona napetosti između sjevernog i južnog dijela kraljevstva dosegle su točku usijanja. Kada je Salomonov nasljednik, njegov sin Rehoboam, odbacio žalbe sjevernih plemena na tešku ekonomsku situaciju, prvenstveno na visinu poreza, oko 930. g.p.n.e. (postoje neslaganja oko godine) ujedinjeno kraljevstvo se raspada na dva dijela, na sjeverno Kraljevstvo Izraela s

gradovima Šehemom i Samarijom i na Kraljevstvo Jude na jugu s Jeruzalemom. Sjeverno Kraljevstvo Izraela je trajalo do 722. g.p.n.e. dok ga nisu osvojili i uništili Asirci, a južno Kraljevstvo Jude je bilo nezavisno i trajalo do 586. g.p.n.e. kad ga uništavaju Babilonci. Svi ovi događaji su detaljno opisani u Knjizi o Samuelu I. i II., Knjizi o Kraljevima I. i II., te Knjizi Ljetopisa I. i II.

Kralj Salomon je tijekom svoje vladavine imao puno neprijatelja, što vanjskih što unutarnjih. Jedan od njih je bio i Jeroboam, koji je u početku bio Salomonov službenik. Jednom dok je Jeroboam bio na putu za Jeruzalem, sretne ga prorok Ahi iz Šila i prenese mu B-žu poruku da će iz Salomonovih ruku uzeti 10 plemena i dati ih njemu, dok će Salomonovom sinu ostaviti samo jedno pleme i grad Jeruzalem, zbog zasluga kralja Davida. Židovski kralj ima četiri obaveze više nego običan Židov, tri su ograničenja, dok je četvrta da svojom rukom mora prepisati Toru ili barem njenu petu knjigu Devarim (Ponovljeni zakon). Ograničenja su: ograničen broj žena i konkubina na 18, jer Tora kaže da će onda početi obožavati njihove bogove, ne smije imati previše konja ni zlata. Kralj Salomon je smatrao da je on toliko mudar da će izbjeći sve zamke i nije ih se držao. Navodno je imao više od 900 žena i konkubina. I na kraju je počeo praviti hramove za njihove bogove. I kao posljedica njegovih prekršaja, 10 plemena je otrgnuto od njega. Znam da danas pisati kako su muškarci imali ili mogli imati puno žena i konkubina nije politički korektno, ali moramo razumijeti i prihvatiti da su to bila druga vremena. Iako Tora dopušta da muškarac može, ovisno o financijskim mogućnostima, imati više žena, židovstvo oduvijek preferira monogamni brak. Nakon Salomonove smrti, koji je vladao Izraelom 40 godina, trebao ga je naslijediti njegov

sin Rehoboam. Sav narod se sakuplja u Šehemu da Rehoboama potvrdi za kralja. Tu je prisutan i Jeroboam. Narod se požalio Rehoboamu da ih je kralj Solomon zbog gradnje Hrama i drugih brojnih građevina opteretio brojnim i velikim davanjima, te su ga zamolili da im smanji poreze. Dok su ga stari ljudi, savjetnici njegovog oca, savjetovali da udovolji željama i potrebama naroda, jer će tako zauvijek dobiti naklonost naroda, dotle su ga mladi ljudi, njegovi prijatelji, savjetovali ne samo da im ne udovolji, nego da im još poveća poreze, što je Rehoboam i učinio. To je dovelo do odvajanja 10 sjevernih plemena, koja osnivaju Kraljevstvo Izraela i krunišu Jeroboama za svog kralja, iako nije bio Davidov potomak. Rehoboamu, sinu kralja Salomona, unuku kralja Davida, ostalo je da vlada samo narodom koji je živio u gradovima Judeje. Kako navodi Knjiga o kraljevima II. njemu je ostalo samo Judino pleme, s ostacima ostataka Benjaminovog plemena i nešto malo pripadnika Šimonovog. Ali u odnosu na kralja Jeroboama, kralj Rehoboam je držao Hram u svojim rukama. Jeroboam je to smatrao trajnom opasnošću za svoje kraljevstvo, jer su tri puta godišnje, za Pesah, Šavout i Sukot, svi Židovi odlazili na hodočašće u Jeruzalem u Hram da prinose žrtve (korbanot) i na taj se način približavali i iskazivali svoju ljubav B-gu. Zato je Jeroboam dao napraviti dva zlatna teleta, te jednoga postavio u Betelu, a drugog u Danu i time direktno prekršio Drugu B-žju zapovijed o pravljenu kipova. Da bi stvar učinio još gorom, za svećenike je postavio obične ljude, a ne Levite. I kako Knjiga o kraljevima kaže da je to postalo povod grijehu koji je u konačnici imao za posljedicu uništenje sjevernog Kraljevstva Izraela i nestanak 10 plemena. Svi kraljevi Kraljevstva Izraela, kao i određeni broj kraljeva Kraljevstva Jude su upražnjavali idolopo-

klonstvo. Židovstvo drži da je u B-žjim očima najveći prekršaj idolopoklonstvo, bilo kao prihvaćanje drugih bogova ili pravljenje kipova i slika B-gu, jer to doводи do prihvaćanja drugačijih svjetonazora i odbacivanje etičkog monoteizma. Sada se moramo vratiti na početak ovog teksta i sjetiti se da je B-g sklopio Savez s Abrahamom i njegovim potomcima i dao im/nam zemlju Izraela u nasljeđe s ciljem da budu/budemo nosioci etičkog monoteizma i Mamlehet Kohanim (Kraljevstvo svećenika) narodima svijeta. I ako židovski narod ispusti taj cilj iz vida i prestane obavljati svoju misiju da bude primjer ostalim narodima i činiti Tikun Olam (Popravak svijeta), tada slijede posljedice. Iako mnogi rabini, posebno kabalistički orijentirani, vole govoriti o kazni, ja smatram da se tu radi samo o posljedicama našeg načina života, jer ako svojim načinom života okrenemo leđa B-gu, gubimo B-žji blagoslov i vezu s B-gom i kao posljedica slijedi prestanak B-žanske providnosti, te potpadamo pod utjecaj slučaja i onda su sve opcije otvorene, pa i one loše. I tada se ne bi trebali pitati gdje je bio ili nije bio B-g. Kako sam već napisao sjeverno Kraljevstvo Izraela ili Kraljevstvo Samarije (Šomron), po zemljopisnom pojmu gdje se nalazilo, trajalo je negdje od 930. g.p.n.e. pa do 720. g.n.e., kada je bilo osvojeno i uništeno i sav narod prisilno preseljen. Glavni gradovi kraljevstva su bili Šehem, Tirza, Šomron (Samaria), Jafa, Betel i Dan. Odnos između dva židovska kraljevstva je bio turbulentan, bilo je perioda rata, ali i mira. 723. g.p.n.e. Asirci pod vodstvom kralja Tiglath-Pilesera dolaze na poziv tadašnjeg kralja Jude Ahaza i prvo osvajaju teritorije plemena Ruven, Gada i Manašea, koja su se nastanila na istočnoj strani rijeke Jordan, a nešto kasnije i dio Kraljevstva Izraela, te su dio naroda preselili iza rijeke Khabur a dio

odveli u Asiriju. Kraljevstvo Izraela je još nastavilo egzistirati do 722. g.p.n.e. kada su ga Asirci ponovo napali. Tijekom trogodišnje opsade Samarije na području Efrajimovog plemena, umire tadašnji asirijski kralj Šalmaneser V. Njega nasljeđuje kralj Sargon II., koji je završio osvajanje i uništenje sjevernog Kraljevstva, a sav narod odvodi i raseljava ih širom svog kraljevstva, što je bio standardni način kako su Asirci tretirali pobijeđene neprijatelje. Na taj su način izbjegavali eventualne pokušaje pobuna na okupiranim teritorijima. Spominju se neki zemljopisni pojmovi gdje su naseljeni, ali nama ih je danas teško locirati. I tako je nastala legenda o 10 izgubljenih plemena Izraela. Rabinski pristup je da su cijela plemena raseljena, dok asirijski zapisi govore o odvođenju tek nekoliko tisuća ili desetaka tisuća Židova, ali ne više od 40.000. Prorok u Knjizi o kraljevima II. (17:7) kaže da se to dogodilo Izraelcima jer su se ogriješili o Gospodinu, svom B-gu, koji ih je bio izveo iz Egipta i jer su štovali tuđe bogove. Prema već uhodanom scenariju Asirci dovode ljude iz Babilona, Kute, Ave i drugih mjesta i nasele ih umjesto Izraelaca u gradove Samarije. Prema Knjizi o Kraljevima II. u početku su štovali samo svoje bogove i nisu štovali B-ga, ali zbog brojnih napada judejskih lavova prihvaćaju B-ga i “konvertiraju” na judaizam, te prihvaćaju Toru. To je u literaturi poznato pod terminom “konverzija zbog straha od lavova”. Židovi ni dan-danas ne prihvaćaju njihovu konverziju i ne smatraju ih Židovima, jer se nikad nisu odrekli slavljenja svojih bogova. Tijekom vremena ime tog naroda ili tih naroda je palo u zaborav i dobili su ime po imenu teritorija koji su naselili. Postali su Samarićani (Šomronim). Danas ih ima jako malo, jer se žene uglavnom međusobno i obolijevaju od genetskih bolesti i mladi umiru. Za vrijeme mog

rabinskog studija u Izraelu, jednom prilikom smo ih posjetili. Čak smo bili gosti njihovog Velikog svećenika. Bilo je jako zanimljivo i bili smo pozvani da im budemo gosti na Pesah, kada oni u svom hramu prinose pashalnu žrtvu. Ali zbog intifade, koja je tada bila na svom vrhuncu bilo bi preopasno, pa smo morali odbiti poziv. Na do vratcima nemaju mezuzu kao što je židovske kuće imaju, nego im iznad vrata piše samo blagoslov kuće (Birkat Habajit), koji je kao i Tora koju imaju, napisan starohebrejskim pismom (Ktav Ivri), kojim su Židovi pisali prije povratka iz babilonskog ropstva i koji je Ezra zamijenio s novohebrejskim (Ktav Ašuri) ili asirijskim pismom. Slova u Ktav Ivri su u odnosu na Ktav Ašuri puno oštrija. Samarićani također tvrde da većina židovskog stanovništva nakon uništenja sjevernog kraljevstva nije odvedena i da su se oni izmiješali s njima i da oni predstavljaju dobar dio od 10 izgubljenih plemena.

Na jugu je Kraljevstvo Juda još egzistiralo do 586. g.p.n.e. kad su ga uništili Babilonci pod vodstvom Nabukodonosora, poznatijeg kao Verdijev Nabucco. Nastanjavalo ga je prvenstveno Judino pleme, ostaci Benjaminovog, ljudi iz Levijevog, te pripadnici Šimonovog, koji su se apsorbirali u Judino, kao i brojni pripadnici plemena sa sjevera koji su spas pred Asircima našli na jugu, te su se i oni apsorbirali u Judino pleme. U 14-toj godini vladavine kralja Ezekije (Hizkijahu), u židovskoj literaturi i tradiciji smatranih dobrim i pravednim kraljem, čak s potencijalom da bude Mesija, asirski kralj Sanherib je krenuo na Kraljevstvo Judu i opsjeo Jeruzalem. Zbog zasluga kralja Ezekije, B-g šalje anđela koji tokom noći u asirskom taboru ubija 185.000 ljudi. Kad su ujutro ustali i vidjeli toliko mrtvih, kralj Sanherib podiže opsadu i odlazi kući. Interesantno je kako većina naroda ima takvu ili sličnu priču o B-žjoj inter-

DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA /
IZVOR INTERNET

venciji i čudesnom spasenju u naizgled bezizlaznoj situaciji.

Što se dogodilo s 10 izgubljenih plemena? Ako realno sagledamo situaciju ona su se tijekom vremena ili asimilirali s drugim narodima i plemenima unutar asirijske imperije ili su izbjegli asirijsku okupaciju, pobjegli na jug, te se naselili na području Judeje i inkorporirali se unutar Judinog plemena, te su nakon uništenja Jeruzalema i razaranja Hrama zajedno s ostalima odvedeni u babilonsko sužanjstvo. Iako su mnogi Židovi u Babilonu izgubili svoj identitet, mnogi su ipak zadržali vezu sa svojim nasljeđem i pod vodstvom Ezre i Nehemije se vratili u Izrael i ponovo sagradili Drugi hram u Jeruzalemu. Od tog momenta Sjeverno kraljevstvo je nestalo i za sve današnje Židove možemo kazati da svoje porijeklo vuku iz Judinog plemena. Interesantno je da Biblija nikad ne upotrebljava izraz “10 izgubljenih plemena”. Misteriozni nestanak 10 plemena Izraela hrani vjero-

vanja da će njihova sadašnja lokacija biti otkrivena i da će se oni vratiti u zemlju Izraela, kao što su to učinili preci današnjih Židova, plemena Juda i Benjamin, koji su se vratili iz babilonskog egzila. To vjerovanje ima korijene u nekim biblijskim tekstovima, kao u Knjizi ljetopisa I. (5:26) i nekim proročkim knjigama (Isaija 11:11.12). Živeći u babilonskom egzilu u 6. st.p.n.e. prorok Ezekiel (47:17) je imao viziju ponovne obnove Izraela u budućnosti u kojoj će svih 12 plemena Izraela ponovno živjeti na svojoj zemlji. O sudbina 10 plemena diskutiraju i rabini u Mišni i Talmudu. Njihova mišljenja idu od onih koji, kao i rabin Akiva, drži da se tih 10 plemena nikad neće vratiti, do onih koji drže da hoće, jer njihov nestanak je veliki moralni i duhovni gubitak za židovski narod. Rabin Eliezer u traktatu Sanhedrin 110b drži da će se eventualno vratiti i povlači paralelu s mrakom, jer kao što nakon mraka uvijek dolazi svjetlo, tako će ih, iako se tih 10 plemena sada

nalazi u mraku, B-g ultimativno izvući iz njihovog mraka. Isto tako mjesto gdje se ta plemena sada nalaze je također mjesto velikih špekulacija. Postepeno se stvorila legenda koja tvrdi da 10 izgubljenih plemena žive u području negdje iza čudesne rijeka Sambatijon, koju je nemoguće prijeći, jer teče neprekidno šest dana u tjednu i zaustavlja se samo na šabat kada Židovi ne smiju putovati. Reference na ovu legendu se nalaze u nekim klasičnim židovskim tekstovima, Midrašima i Talmudu. Tu legendu spominje i Josef Flavije kao i grčki autor Plinije stariji. Ovaj mit o izgubljenim plemenima učinio je da su od Srednjeg vijeka do danas brojni židovski putopisci, kao i avanturisti putovali svijetom u potrazi za njima, jer je prepoznato da bi njihov povratak u zemlju Izrael bio jedan od znakova dolaska Mesije i općeg oprosta i spasenja. Među njima se ističu moji omiljeni putopisci Benjamin iz Tudele iz 12. st. i rabin Ovadija ben Abraham iz Bertinora iz 15. st. Jednostavno, dužina ovog teksta mi ne dozvoljava spomenuti ih više. Zbog svojih razloga u tu potragu su također bili uključeni i kršćanski kao i muslimanski putopisci i istraživači, jer i njihove tradicije govore o 10 izgubljenih plemena Izraela.

Iako brojni povjesničari govore da je priča o 10 izgubljenih plemena samo mit, nevjerovatno koliko se naroda prepoznaje u toj priči i tvrdi da su oni jedno od tih izgubljenih plemena. Za potrebe ovog teksta nabrojat ću samo neke i neću ulaziti dublje u njihove razloge i njihove argumente. Nalazimo ih u Pakistanu u narodu Paštuna, pa je čak jeruzalemska antropologinja Shalva West rekla da su možda talibani židovskog porijekla. Kada govorimo o narodima, plemenima ili zajednicama koje tvrde da su potomci izgubljenih plemena ne treba ih brkati s lokalnim židovskim zajednicama. Postoje narodi u Asiriji, zatim u Kašmiru koji također imaju slične tvrdnje. Imamo tzv.

DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA /
IZVOR INTERNET

Židove iz Cochina, koji tvrde da su najstarija grupa Židova u Indiji. U Indiji postoji i grupa koja se naziva Bnei Menaše (Sinovi Menaše), za koje je Glavni rabin Izraela 2005. ustvrdio da su stvarno pripadnici izgubljenog plemena i dozvolio im useljenu u Izrael nakon što naprave formalnu konverziju. Slična je situacija s Beta Israel (Kuća Izraela), zajednicom u Etiopiji. Godine 1973. rabin Ovadija Josef, koji je tada bio Glavni sefardski rabin Izraela, presudio je da su Beta Israel Židovi i da ih se može dovesti u Izrael. Dvije godine kasnije to je potvrdio i Glavni aškenaski rabin Izraela Šlomo Goren. Znanstvenici drže da su oni možda potomci plemena Dan. Igbo Židovi iz Nigerije tvrde da su potomci nekoliko izgubljenih plemena, ali ta teorija ne prolazi provjeru. Pleme Sefwi u Gani slijedi neke židovske tradicije, a takvih zajednica ima i u Kini (Kaifeng Židovi), koji također drže nešto iz židovske vjerske prakse i tradicije. Neki kršćanski misionari su i sjeverno

američke Indijance, kao i južnoameričke, također smatrali izgubljenim židovskim plemenima. Slična je priča i s nekim grupama u Japanu. Tu su i Maori za koje su kršćanski misionari tvrdili slično, pa su čak neki od njih usvojili to vjerovanje. I narod Lemba u južnoj Africi ima tradiciju da su potomci židovskih putnika, koji su putovali iz Jemena u potrazi za zlatom. Oni također imaju sličnu vjersku praksu. O svim tim narodima i njihovim pričama čitam s nekom tugom, jer toliko puno ljudi, čak čitavih plemena i naroda žele postati dio židovskog naroda, a s druge danas toliko puno Židova bježi od svog židovstva, da u SAD-u u židovskim zajednicama, današnju situaciju nazivaju bijelim Holokaustom.

Ali dogodila se i jedna situacija koja me dobro nasmijala. Nekoliko mjeseci nakon završetka mojih rabinskih studija, primio sam zanimljiv posjet. Jedna grupa Imočana me je posjetila s tvrdnjom da su oni jedno od izgubljenih plemena Izraela.

Imali su nekoliko zanimljivih teza, od kojih se danas sjećam samo dvije. Prva je da ime Balkan dolazi od imena Baal, jednog od kanaanskih bogova, a druga je, da je svetac zaštitnik Imotskog sv. Ilija, što je u Hrvatskoj neuobičajeno, a sv. Ilija je hrvatski prijevod imena židovskog proroka Elijahua, onog koji će najaviti dolazak Mesije.

Za kraj mala rekapitulacija. Sjeverno Kraljevstvo Izraela, u kojem je živjelo 10 izraelskih plemena, izuzev Judinog i Benjaminovog plemena, koji su sačinjavali južno Kraljevstvo Jude, je 722. god.p.n.e. bilo osvojeno i uništeno od strane Asiraca i njegovo cjelokupno stanovništvo, svih 10 plemena, je izmješteno i raseljeno širom teritorija koje su Asirci okupirali. Ukratko, mogli bi reći da su nestali sa svjetske pozornice, ili barem izraelske. Ali stihovi u Knjizi ljetopisa I. (5:26) koji kažu da su u progonstvu sve do "dana današnjeg", kao i proroštva proroka Isaije (11:11), Jeremije (31:8), a iznad svega Ezekielu (37:19-24), održavaju na životu ideju o njihovom paralelnom postojanju i da će doći vrijeme kada će se oni opet ujediniti sa svojom braćom, potomcima stanovnika Kraljevstva Jude koji su bili u babilonskom egzilu. To je ideja o Kibuc Galiot, sakupljanju svih potomaka Židova koji su bili prognani širom svijeta. To je obećanje dato Mojsiju u petoj knjizi Tore (30:1-5) neposredno prije prelaska rijeke Jordan i ulaska u zemlju Izraela. Mjesto u povijesti koje bi trebalo zauzimati ovih 10 plemena zamijenjeno je legendom, a legenda o 10 izgubljenih plemena je jedna od najfascinantnijih u židovstvu, a i izvan njega.

Najvažniji događaji u povijesti židovskog naroda 20 st. dali su potrazi za 10 izgubljenih plemena novi poticaj, novi momentum. Povećano iseljavanje, ratnost Židova širom svijeta, Holokaust, stvaranje Države Izrael i zatim uspješna i stalna apsorpcija masovnog useljavanja

Židova iz svih zemalja svijeta, sagledani su od mnogih Židova, kao i od ne Židova, kao dio B-žanskog plana za konačno otкупljenje i spasenje. Ali prema njihovom viđenju istinskog spasenja ne može biti bez povratka i 10 izgubljenih plemena Izraela. Zato se potraga za njima danas dodatno intenzivira na svim mjestima širom svijeta i istražuju se brojne etničke grupe za koje postoji i najmanja sumnja. Brojne organizacije šalju istraživače i emisare, od kojih je organizacija pod imenom Amišav (Povratak mojeg naroda) sa sjedištem u Jeruzalemu i pod vodstvom rabina Elijahua Avihaila posebno aktivna u slanju emisara i istraživača širom udaljenih regija Afrike, Azije i Latinske Amerike u potrazi za potomcima 10 izgubljenih plemena Izraela.

Prve dvije godine mog studija u Izraelu učio sam u jednoj sefardskoj ješivi, gdje sam upoznao nekoliko pripadnika zajednice Bnei Menaše iz Indije. Upoznao sam i nekoliko pripadnika židovske zajednice čiji su preci u 15. st. u Portugalu

bili prisilno pokršteni i sada su se vraćali židovstvu. 1970-tih godina su pronađeni u bespućima portugalskih planina i šuma. I priča o njima je postala poznata svima. To su bili tzv. conversosi. Pripadnici te zajednica su imali nevjerovatan život. Povukli su se i živjeli duboko u planinama gdje su muškarci živjeli prema vani kršćanskim životom i jedan od njih je bio svećenik, dok su u potaji živjeli židovskim životom. Da bi zavarali Inkviziciju žene su preuzele tradicionalne muške uloge. Rabin je bila žena, kantor je bila žena, šohet (mesar) je bila žena. Upoznati pripadnike obje zajednice i provesti neko vrijeme učeći s njima, podučavajući ih i učeći od njih bilo je fascinantno iskustvo. Kasnije sam proveo sedam godina u aškenaskoj ješivi gdje sam upoznao i učio sa Židovima sa svih kontinenata. To je bio Kibuc Galiot u malom. A nadam se da ću za života doživjeti i povratak 10 izgubljenih plemena, te doživjeti pravi Kibuc Galiot.

DESET IZGUBLJENIH PLEMENA IZRAELA /
IZVOR INTERNET

ŽIDOVU U PODRAVSKOJ METROPOLI

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Koprivnica, grad na potoku Koprivnica po kojem je dobio ime, središte Koprivničko-križevačke županije. U devet gradskih naselja živi nešto više od 30.000 stanovnika. Grad poznat po Podravci d.d., najjačoj prehrambenoj tvrtki u Hrvatskoj. Grad renesanse, cvijeća, sporta, grad bicikla. U gradu se nalazi poznata sinagoga, nekadašnja židovska bogomolja, a danas još uvijek derutni prostor koji tek traži svoje mjesto u kulturnoj ponudi podravске metropole. Gradski muzej čuva vrijednu zbirku Judaice, preostalo blago iz sinagoge: nekoliko srebrnih svjećnjaka, rimonima, pehara. Tu je i vrijedna fotografska ostavština, na starim fotografijama nižu se ličnosti poput dugogodišnjeg rabina Simona Hessela, dr. Franza Hermanna, ravnatelja Javne gradske bolnice, hotelijera Moritza Hirschla, ljekarnika Josipa Milhofera i ostalih odličnika.

“Ni najstariji naši sugrađani ne mogu se više sjetiti koprivničkog krojača Hinka Švarca i njegove mnogobrojne obitelji. Imao je ukupno petnaestero djece, a trinaesto dijete bio je Branko. Ugledao je svijet 1894. da bi se nakon klasične obrazbe i studija prava u Pragu vratio u svoj grad. Otvorio je advokaturu i uključio se u javni život Koprivnice kao i mnogi drugi koprivnički mladi intelektualci, ugledni obrtnici ili trgovci — dajući veliki doprinos razvoju grada svojim stručnim i općenito javnim djelovanjem. Nije bilo ništa začuđujuće da je kao čovjek javnog života Koprivnice postao i njenim gra-

OBITELJ KOPRIVNIČKOG KANTORA LEONA WOLFENSOHNA, OKO 1930. / IZVOR MUZEJ GRADA KOPRIVNICE

donačelnikom u razdoblju 1933. do 1937. Godine”. Tako je u “Štiklecima iz stare Koprivnice” dr. Krešimir Švarc opisao svog daljnjeg rođaka Branka, poznatog odvjetnika koji je bio gradonačelnikom u razdoblju kada su u Njemačkoj već počeli progoni Židova i ukidanje njihovih građanskih prava. Zahvaljujući mješovitom braku, izbjegao je prve masovne deportacije Židova, a kasnije se uključio u Narodnooslobodilačku borbu pa je s partizanima dočekaao oslobođenje od fašizma. Kroz lik Branka Švarca možemo usporediti postojanje cijele židovske zajednice u Koprivnici. Od siromašnog dječaka, stalnim ulaganjem u svoje znanje i vještine, polako stjecajući ugled i imetak, Branko je pripadao etničkoj manjini, no istovremeno i gradskoj kremi intelektualaca. Židovi su često bili u gradskim vijećima ili poglavarstvima,

ali nije bilo tako čestih slučajeva da su bili i gradonačelnici.

Židovska zajednica u Koprivnici krenula je od prvih naseljenika početkom 19. stoljeća. Već su postojale manje zajednice u obližnjem Legradu i Drnju gdje se i danas ulice nazivaju Židovarošima. Godine 1800. u Koprivnici žive četiri židovske obitelji, a 1847. već je 47 članova zajednice, 1890. ih je 398, a 1910. čak 447 što je ujedno najveći broj popisanih Židova u gradu. Sredinom 19. stoljeća doseljava sve više židovskih obitelji iz Gradišća i južnomađarskih županija, a pred Prvi svjetski rat i tri sefardske obitelji: Perera, Finzi i Albahari. Otvaraju se mnogobrojne trgovine i grad je živnuo nekim novim poletom. Provincijska Koprivnica više ne zaostaje u nabavci svile i damasta, pomodnih šešira, rukavica ili kakve druge robe. Židovi ubrzo prelaze i

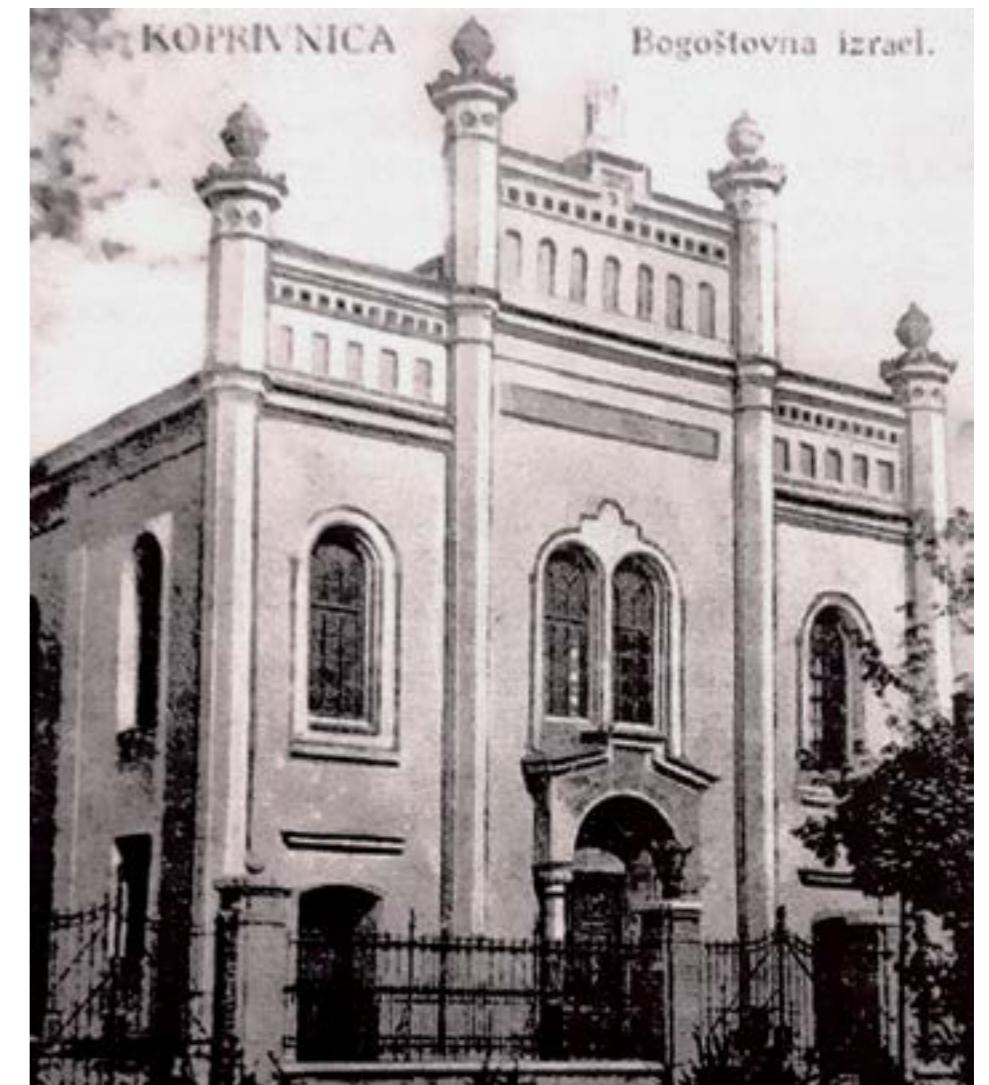
u ostala veća mjesta u okolici: Đelekovec, Ivanec, Peteranec, Novigrad.

Sabljarov Miestopisni riečnik iz 1866. spominje bogomolju za Židove, no riječ je bila u molitvenom prostoru u jednoj preuređenoj kući. Do izgradnje sinagoge u Svilarskoj ulici dolazi nakon međunarodnog natječaja 1867. koju preuzima domaći graditelj Josip Resch. Historicističko zdanje koprivničkog hrama slijedi tradiciju gradnje aškenaskih sinagoga tog razdoblja, pomalo uvučene od glavne prometnice, iza kovane ograde s aron hakodešom okrenutim prema istoku. Šezdesetak godina kasnije, poznati koprivnički arhitekt Slavko Löwy izvršio je poslove na renoviranju zdanja pri čemu su s pročelja uklonjeni ukrasni historicistički elementi. Sinagoga je s okolnim zgradama (glazbena škola, osnovna škola, rabinat) činila središte židovske zajednice, mjesto gdje su se okupljali Selingeri, Wolfesohnovi, Weissovi, Scheyeri, Rosenbergerovi, Hiršlovi, Sonnenscheinovi, Steinerovi, Grafovi i ostali. 1881. iz Izraelitičke bogoštovne obćine izdvaja se ludbreška koja od tada čini samostalnu općinu. U Koprivnici je djelovalo Društvo hevra kadiše, Izraelitičko gospojinsko društvo, Židovsko omladinsko društvo Hathia te cionistička organizacija. Osim toga, Židovi su bili članovima svih gradskih udruženja i društava: pjevačkom društvu, klubu akademičara, planinarskom društvu, Hrvatskom soku... Dolazi i do gospodarskog napretka, grade se prve veće tvornice, poput svima poznate Danice u čijim su napuštenim halama u travnju 1941. ustaše organizirale prvi sabirni logor u NDH.

Život židovske zajednice prestao je uspostavom NDH i dolaskom ustaša u Koprivnicu. Uskoro su uvedene rasne i antižidovske odredbe, a u noći s 22./23. srpnja 1941. deportirani su iz Koprivnice gotovo svi Židovi u obližnji logor Danicu. U narednim danima prebačeni su u lički kompleks logora, a potom preživjeli muš-

karci u Jasenovac, a žene preko Krušćice i Loborgrada u Auschwitz. Dvije stotine i četrnaest Židova odvedeno je iz grada, a samo ih je trinaest ostalo. Iz strahota Holokausta vratilo se tek njih dvadesetak. Židovska općina se očuvala, ne više prema brojnosti, više na nekoj skromnoj, simboličnoj razini. Jer teško je prepustiti zaboravu i sinagogu i židovsko groblje koje je nastalo u Ludbreškoj ulici, na zapadnom ulazu u grad. Od starijih skromnijih spomenika u istočnom dijelu groblja, do bogatijih mramornih obeliska u zapadnjem te nizu od pet prekrasnih obiteljskih

mauzoleja uz sjeverni zid, groblje daje sliku židovske zajednice od prvih dana do tragične sudbine u holokaustu. Tu sliku uokviruje spomenik žrtvama Prvog i Drugog svjetskog rata. Teško bi bilo ignorirati i poslovno-stambene zgrade u samom centru u kojima su nekad živjele imućnije židovske obitelji. I dok su zajednice u susjedstvu: Ludbregu, Đurđevcu, Križevcima, Legradu, Varaždinu, u potpunosti nestale, koprivnička živi nekim svojim životom. Jedina nada je da se sinagoga konačno uredi i da joj se udahne novi život.

IZVORNI IZGLED KOPRIVNIČKE SINAGOGE IZ 1870-IH / IZVOR MUZEJ GRADA KOPRIVNICE

EESTI JUUDID

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Jeste li znali da ukoliko zapadnete u kakav problem u inozemstvu, a nema hrvatskog diplomatskog predstavništva, možete zatražiti pomoć u veleposlanstvu bilo koje članice Europske unije? Koliko prosječan stanovnik Hrvatske zna o ostalim članicama Europske unije s kojima dijelimo zajednički proračun, trgovinsku politiku, migracijsku problematiku, obrazovne projekte, kulturnu ostavštinu? Možda najviše znamo o Njemačkoj, Italiji, Austriji, susjednoj Sloveniji i Mađarskoj. No, koliko su nam dostupne informacije o Litvi, Latviji, Finskoj? Ili, što znamo o Estoniji?

Baltički tigar, kako joj se tepa zbog zavidno brzog gospodarskog napretka, najsjevernija je od tri baltičke republike koje su se 1991. oslobodile Sovjetskog Saveza. Na zalasku moći sovjetskog diva, tri su se baltička patuljka prvi osamostalili, ne želeći participirati ni u Zajednici neovisnih država. U trenucima osamostaljenja baltičkih republika i mi smo proživljavali istu sudbinu, ali na mnogo gori način, pa nam je većini promakla vijest o uspostavi hrvatsko-estonskih diplomatskih odnosa 2. ožujka 1992. U gotovo trideset godina prijateljstva možda nismo postigli maksimum suradnje s Estonijom. Ne možemo se pohvaliti da u Hrvatskoj živi nekoliko tisuća pripadnika estonske manjine, ali ni

SINAGOGA U TALLINU / IZVOR INTERNET

u Estoniji nema previše Hrvata. Slijedom povijesnih prilika, ostali smo (pre)daleko jedni od drugih. Ono što nam je ipak zajedničko da i u Hrvatskoj i u Estoniji žive pripadnici više manjina, a među njima, u manjem broju i Židovi.

Prvi tragovi prisustva Židova u Estoniji potječu iz 14. stoljeća. U to su se vrijeme za to područje posezale Danska i njemački viteški red teutonaca. Židovi u većoj mjeri doseljavaju tek u 19. stoljeću kada se istočno baltičko primorje nalazi pod Rusijom. Zajednica u Tallinnu osnovana je 1830., a ona u gradu Tartu 1866. U tim su gradovima podignute veće sinagoge, a potom i groblja, židovske Talmud škole, a potom i ostale organizacije. U nepredvidom slijedu povijesnih prilika, Estonija se po okončanju Prvog svjetskog rata osamostalila. Židovska zajednica doživjela je procvat. Društva i sportski klubovi osnovani su u svakom većem gradu. Godine 1920. osnovano je Sportsko društvo Makabi u kojem se isticala atletičarka Sara Teitelbaum. U kratkoj sportskoj karijeri, 17 puta postala je prvakinjom Estonije te je postavila 28 državnih rekorda. U Estoniji je 1926. uspostavljena Židovska kulturna autonomija, na njenom se čelu nalazio filantrop i političar Hirsch Eisenstadt. Ta organizacija okupljala je oko 4.500 Židova, a proslavila se prikupljanjem značajnih svota novaca za Narodni fond u Palestini. Židovi su držali brojne trgovine u gradovima, obrtničke radnje, tvornice kože, krzna, slatkiša, banke. Čak 11% estonskih Židova već je tada imalo sveučilišnu naobrazbu. Sveučilište u Tartuu 1933. prošireno je za židovske studije. Sve se činilo idiličnom, a o tome su izvjestile i jedne britanske novine (1936.): "Estonija je jedina istočnoeuropska država gdje ni vlada, ni narod ne provode diskriminaciju Židova i gdje oni žive u miru..." Djelovanje Kulturne autonomije prekida sovjetska okupacija 1940. godine, dio Židova našao se na

piku zloglasnog NKVD-a. Miran život Židova definitivno staje napadom nacista i okupacijom godinu dana kasnije. Dok su mnogi Estonci Nijemce dočekali s radošću, nadajući se ponovnoj uspostavi neovisne države, veći dio Židova na vrijeme je pobjegao u slobodni dio SSSR-a. Nacistički plan bio je 50% Estonaca germanizirati, a ostale protjerati te na njihovo mjesto dovesti njemačke koloniste. Plan čišćenja u prvom je redu uključivao estonske Židove. Nacisti su uspostavili čak 22 radna i koncentracijska logora poput Vaivare ili Klooge te tu dovodili Židove i iz susjednih zemalja. Pretpostavlja se da je na tlu Estonije ubijeno oko 10.000 Židova, od toga 920-960 lokalnih. Na poznatom dokumentu s Wannsee konferencije (siječanj 1942.), okupirana Estonija označena je kao prvi judenfrei država u Europi. U progonima Židova sudjelovali su i lokalni pojedinci. Iako su navodno i sami Nijemci primjetili da Estonci privode samo one Židove koje su doživljavali komunističkim simpatizerima, ostaje gorki okus izdaje dojučerašnjih susjeda i prijatelja. Iako su nakon rata održana suđenja poznatim kolaboracionistima, samo se oko 1.500 Židova vratilo se u Tallinn. Unatoč iseljavanju u Izrael, tijekom poratnih godina broj članova zajednice dosegao je 5.500. U sovjetskom razdoblju rađaju se mnogi poznati Estonci židovskog podrijetla: skladatelj Avi Benjamin, pijanistica Maria Dangell, filolog Mihhail Lotman... No, u sovjetskoj republici Estoniji društveni život Židova kao da nije postojao. Isticanje židovstva ili judaizma kao religije nije bilo poželjno. Tek 1988. uspostavlja se Židovsko kulturno društvo s glazbenom, literarnom i sportskom djelatnošću i polako se obnavlja kulturni život.

Kada danas posjetite prekrasan grad Tallinn na obalama Finskog zaljeva, ostanete zadivljeni srednjovjekovnom arhitekturom na brdu Toompea ili ostacima

SARA TEITELBAUM, SPORTAŠICA

gradskih bedema u podnožju s neizostavnom kulom Kiek in de Kõk (pogled u kuhinju), protestantskim i pravoslavnim crkvama. Turistički vodiči zadnjih godina nude i četverosatni program "Tallinn Jewish Tour" koji počinje u Estonskom židovskom muzeju, nastavlja se šetnjom do nove sinagoge Beit Bella i obilaskom građevina u Starom gradu do groblja Magasini i Rahumae. Prema zadnjem popisu, u Estoniji je živjelo manje oko 800 Židova, što nalikuje situaciji u Hrvatskoj. Sudeći prema opadanju broja članova, židovskoj zajednici prijete asimilacija i iseljavanja, a potom i nestajanje. Novoj sinagogi u Tallinnu ne pomaže ni osrednji natalitet jer je obnova zajednice prespora. Strahuje se da bi se moglo dogoditi da kroz 20-30 godina Eesti juudid (estonskih Židova) potpuno nestanu. Nadamo se da se to ipak neće dogoditi.

PLANINSKI ŽIDOV I S KAVKAZA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Tijekom dugih stoljeća, “planinski Židovi” živjeli su izolirani u svojim udaljenim selima u području Kavkaza. Sve do nedavno, bili su gotovo nepoznati vanjskome svijetu, a njihova nevjerojatna povijest tek treba biti ispričana.

Kavkaz je poput mosta između Crnog i Kaspijskog mora i pripada i Europi i Aziji. To planinsko područje ima 150 planinskih vrhova, a prema legendi na jednom od njih završila je i Noina Arka. U ovom području u kojem život nikada nije bilo ni lak ni jednostavan, živi više od osamdeset različitih naroda i plemena koji govore 32 jezika i dvostruko više dijalekta. I zato ne čudi da se među njima nalaze i Židovi.

Nitko još nije sa sigurnošću utvrdio porijeklo 40.000 dagestanskih ili planinskih Židova (“Dagh Chufut” na njihovom jeziku), kao ni gruzijskih Židova kojih ima također oko 40.000 i koji sebe nazivaju “Hebraeli” ili “Israeli”. Nema sumnje da obje skupine pripadaju među najstarije stanovnike tih zemalja, a njihove su zajednice nekada bile puno veće nego danas.

Tijekom godina pripadnici ovih židovskih zajednica bili su izlagani strašnim progonima i prisiljeni skrivati svoje porijeklo. Ali na kraju, ovi Židovi poznati po tome što su bili uspješni ratnici i jahači, uspjeli su sve to prebroditi i očuvati svoju pripadnost i duboku ljubav prema židovskoj kulturi.

Danas u svijetu ima oko 200.000 pripadnika “planinskih Židova”. Pripadnici ove židovske zajednice govore iranskim dijalektom i žive u istočnom dijelu Kavkaza, uglavnom u Dagestanu

PLANINSKI ŽIDOV I S KAVKAZA
/ IZVOR INTERNET

i Azerbajdžanu. Iako se veći dio zajednice nakon raspada Sovjetskog Saveza preselio u Izrael, SAD i Europu neki od njih i dalje živi u blizini Kavkaza.

Prema statističkim podacima u južnom dijelu Rusije živi oko 8.000 “planinskih Židova”. U Dagestanu, u gradu Derbentu na obalama Kaspijskog mora, u kojem je nekada živjela velika židovska zajednica, preostao je samo 300 židovskih obitelji.

Postoje različite teorije o tome kako su Židovi došli do Kavkaza. Ruski etnograf Ilija Ansimov je krajem 19. stoljeća napisao knjigu o “kavkaskim planinskim Židovima” i u njoj govorio o sličnosti jezika između Tata (iranske etničke skupine koja živi u Azerbajdžanu i na jugu Rusije) i planinskih Židova, te zaključio da su planinski Židovi u stvari Tata koji su prešli na judaizam.

Prema drugoj teoriji, iranski Židovi su u 6. stoljeću iz Perzije došli u područje današnjeg Dagestana i Čečenije. Ansimova teorija o tome da planinski Židovi ustvari nisu židovskog porijekla spasila je veliki broj pripadnika ove zajednice tijekom sovjetskog razdoblja, kada je veliki broj Židova iz straha od progona promijenio svoju nacionalnost i počeli su se nazivati Tatima.

Prema usmenoj tradiciji samih planinskih Židova, koja se prenosi s generacije na generaciju, oni su pripadnici jednog od deset izgubljenih židovskih plemena.

Planinski Židovi uspjeli su očuvati svoju staru tradiciju zbog toga što su živjeli povučeno unutar relativno zatvorene zajednice. Stoljećima su poštivali zakone Tore i vjeru svojih praotaca. Dok je u drugim dijelovima Ruskog carstva Židovima bilo zabranjeno posjedovati zemlju, krajem 19. i početkom 20. stoljeća planinski Židovi su posjedovali zemlju i bavili su se poljoprivredom, uzgajali rižu i duhan, a proizvodili su i vino.

Zanimljivo je i to da planinski Židovi nisu ni sefardskog ni aškenaskog porijeka već slijede neke običaji Mizrahi zajednice. Njihova je tradicija također prepuna Kabale i židovskog misticizma.

SINAGOGA U AZERBAJDŽANU / IZVOR INTERNET

Danas povjesničari, lingvisti i antropolozi proučavaju planinske Židove koje sve više ugrožava asimilacija u širu židovsku kulturu. Prema mišljenjima nekih znanstvenika, do kraja stoljeća planinski Židovi neće moći očuvati svoj jezik i kulturu.

Juhuri — jezik planinskih Židova temelji se na perzijskom, uz dodatke turskog jezika i nekih semitskih jezika, te uz određeni broj čisto hebrejskih i aramejskih riječi. Sve do ranog sovjetskog razdoblja, jezik se pisao hebrejskim alfabetom, a kasnije su knjige, novine, udžbenici i drugi materijal na juhuriju bili pisani na latinici te zatim na ćirilici, što se zadržalo i do danas. Prve novine na juhuriju list “Zakhmetkesh” (radni narod), tiskane su 1928. godine i izlazile su sve do druge polovice 20. stoljeća. Prema tradiciji, samo su dječaci pohađali škole koje su bile organizirane u sinagogama. Od 1860-ih bogate obitelji svoju su djecu obrazovale kod kuće uz privatne učitelje, a djeca su uz hebrejski učila i ruski i jidiš. Početkom 20. stoljeća uz jačanje sovjeticizacije, juhuri je postao obrazovni je-

zik u novoosnovanim osnovnim školama koje su pohađali i dječaci i djevojčice. Ta se politika zadržala sve do početka Drugog svjetskog rata kada su škole prešle na ruski, kao službeni jezik. Pripadnici planinskih Židova bili su ugledni predstavnici kulture, obrazovnog i javnog života u zemlji. Ali djeca planinskih Židova koji su se preselili u SAD ili Izrael danas govore engleski ili hebrejski jezik. Iako nema teološke razlike između ortodoksnog judaizma i judaizma planinskih Židova, planinski Židovi ponekad koriste malo drugačije molitve, a podove svojih sinagoga često pokrivaju sagovima. Na području nekadašnjeg Sovjetskog Saveza preostale su samo četiri sinagoge planinskih Židova, a danas postoje i tri sinagoge ove zajednice u Izraelu te jedna u Brooklynu. Planinski Židovi su patrijarhalni, vrlo tradicionalni i često živi u klanovima i ponekad im se nije lako snaći u modernom društvu Izraela i li SAD-a, te su stoga osnovani odbori koji im u tome pomažu. U Izraelu pripadnici ove zajednice poznati su kao “Kavkazim”.

IMA LI ŽIDOVA U SOMALIJI?

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

“Molim? Postojali su Židovi u Somaliji?!” naslov je teksta koji je u Jerusalem Postu 2018. objavila Nancy Kobrin, uz podnaslov “Nije lako biti Židov u toj dominantno muslimanskoj zemlji”. Autorica je slučajno naišla na blog mladog 19-ogodišnjeg Židova Avrahama iz Mogadišua i stupila s njim u kontakt. Komunikacija se odvijala između 2007. i 2010. kada je naprasno prekinuta, a ona nikad nije saznala zbog čega ga više nije uspjela kontaktirati. Avraham ili Rami napisao je i zadnji blog 2010., u kojem stoji da je s majkom napustio Somaliju jer je postalo preopasno.

Rami i njegova majka Ashira rođeni su u Somaliji a potomci su jemenskih Židova koji su došli u tu zemlju. On u svojim blogovima izražava čežnju za pripadnošću židovskoj zajednici koje u Somaliji zapravo nema. Nancy Kobrin objavila je i knjigu “The Last Two Jews of Mogadishu: Living under Al-Shabab’s Fire” (Posljednjih dvoje Židova u Mogadišuu: Život pod vatrom al-Šababa), gdje preko Ramija i njegove majke koji su živjeli u vječitom strahu prakticirajući tajno židovske običaje u muslimanskoj zemlji, želi oživjeti izgubljenu i nepoznatu povijest Židova u Somaliji. Moj je cilj, kaže ona, prenijeti njihovu priču

ŽIDOVI U SOMALIJI / IZVOR INTERNET

kao dio šire povijesti manjina u Somaliji koja bi opovrgnula strogo vjerovanje i fantaziranje tamošnjih islamskih vođa o čistoći muslimanske Somalije.

Već sam naslov članka Nancy Kobrin iz Jerusalem Posta, što je i jedno od poglavljaja knjige, sugerira do koje mjere je neistražena povijest Židova u toj zemlji na istoku Afrike, u koju su navodno pripadnici židovske zajednice Yibir doselili prije nekih 800 godina, a jemenski Židovi krajem 19. stoljeća. Pojedinci s kojima

je autorica razgovarala kazali su joj da je možda nekad i bilo Židova u Somaliji, ali da to danas nije slučaj.

New York Times objavljuje pak 2000., povodom još jednih mirovnih pregovora za Somaliju, zemlju već desetljećima zaglavljenu u kaos, političkim krizama, vojnoj diktaturi, građanskom ratu i napadima džihadista, tekst u kojem novinar razgovara s pripadnikom Yibira Ahmedom Džama Hersijem, koji, kako naglašava taj list, ne zna ništa o judaizmu.

On je musliman, kao i njegovi preci. Hersi kaže da su oni i pripadnici Yibira jedna od najnižih kasti. “Čak se naši mladi ljudi srame kada ih pitate kojem plemenu pripadaju. Neće reći Yibir”, kazao je Hersi. On ne zna kada su točno i kako njegovi preci stigli u Somaliju, iako vjeruje da oko 25.000 Yibira živi u toj i u susjednim zemljama, Etiopiji, Keniji i Džibutiju. Naglašava da njegova zajednica nema veze sa Židovima iz Etiopije od kojih mnogi i danas prakticiraju svoju vjeru i žele emigrirati u Izrael. Yibiri ne samo da ne znaju gotovo ništa o judaizmu, već i nemaju namjeru konvertirati s islama koji su usvojili u 13. stoljeću ili pokušati otići u Izrael, dodao je. Misle da bi im izražavanje takvih želja moglo donijeti samo još veće probleme.

Somalija, država na istočnoj obali Afrike koja je neovisnost stekla 1960., jedna je od najsiromašnijih zemalja na svijetu, a unutar njezinog teritorija nalazi se i samoproglašeni Somaliland koji nije priznala nijedna država niti organizacija. Za jednu afričku zemlju neuobičajeno je etnički homogena, gotovo svi stanovnici po vjeroispovijesti su muslimani, neki je vođe čak predstavljaju i kao jedinu zemlju u svijetu sa stopostotnim sunitskim muslimanskim stanovništvom. Mnogi propitkuju tu pseudohomogenost i pritisak promidžbe čistoće vjere i etniciteta. Jer ako se manjine ne priznaju, sukobi i nasilje — tako prisutni u Somaliji — imaju tendenciju jačati.

Minority Rights Group International piše o “zaboravljenim manjinama u Somaliji”, ali među njima ne spominje Židove. Kolbin u svojoj knjizi kaže da se u somalskim školama u okviru povijesti ne uči o postojanju Židova kao manjine u njihovoj zemlji.

YIBIRI

Unatoč tome što se danas istražuju afričke zajednice židovskog podrijetla, Yibiri

nisu dosad privukli veći interes stručnjaka. Nema značajnije studije o toj skupini, što čini Yibire jednom od najzaboravnijih svjetskih populacija.

Najmanje osam stoljeća oni su živjeli kao jedna od najnižih kasti u Somaliji, i kao možda najsiromašnije stanovništvo u toj zemlji, smatra se zbog njihovog židovskog podrijetla. Generalno za sebe drže da su potomci Židova koji su došli na područje Somalije puno prije dolaska somalskih nomada. Na njih se gleda kao na inferiornu kastu koja ne može imati zemlju, uglavnom stupaju u brak među sobom, a kroz veći dio svoje povijesti rade fizičke poslove. Bave se izradom kožnih predmeta, amuleta i molitvenih podmetača. Yibiri su diskriminirani, kroz povijest se suočavaju s ograničenjima, predrasudama, diskriminacijom i prijetnjama, a godinama su im nijekana temeljna prava.

Tradicionalno su se bavili narodnom medicinom, duhovnošću i magijom. Yibirski iscjelitelji pružali su ‘liječničke usluge’, a žene često pomagale pri porođajima kao primalje. Yibiri su proizvođili i prodavali biljne lijekove, obavljali tradicionalne kirurške zahvate poput obrezivanja i znali liječiti prijelome.

Somalci su dugo vjerovali da Yibiri posjeduju opasne natprirodne moći. Koristeći takvo vjerovanje, yibirski duhovnjaci obavljali su razne zaštitne rituale. Po staroj kulturološkoj tradiciji, Somalci su morali kada im se rodi dijete ili stupaju u brak platiti Yibirima određenu svotu, kao naknadu za smrt jednog yibirskog povijesnog vođe. Ako se to ne plati, Somalci su vjerovali da ih Yibiri mogu prokleti. Unatoč njihovom pretpostavljenom židovskom podrijetlu i ako su i nekoć bili židovske vjere, velika većina Yibira već osamsto godina se drži islama i ne zna gotovo ništa o židovstvu, a govore dijalekt somalskog, kojeg skrivaju od Somalaca. Posljednjih nekoliko desetljeća, kako se

Somalija ubrzano urbanizira, izgubila se potreba za tradicionalnim yibirskim poslovima, poput narodne medicine i duhovnih ceremonija. Ekonomski i socijalni pritisak seli Yibire u različite urbane centre po Somaliji. Dok neki uspijevaju naći fizičke poslove, dobar dio pretvara se u prosjake.

Somalski forum o pravima manjina i pomoći svrstao je Yibire u jednu od “najisključenijih skupina u Somaliji”. Studije pokazuju da su im uvelike nedostupni obrazovanje i zdravstvena zaštita. Najgore je onima koji su ostali u ruralnim sredinama, oni su izloženi zlostavljanju i iznimno su siromašni. Uz to, svi ‘nevjernici’ izloženi su nasilju džihadističke skupine al-Šabab, o čemu u svojoj knjizi piše i Kobrin.

Iako nije istraženo pitanje kako je židovstvo stiglo u Somaliju, postoji i teorija da je yibirska zajednica ogranak starije Beta Israel-etiopske židovske populacije, među kojima se vide neke poveznice, ali nedostaju raspoloživi povijesni dokazi.

JEMENSKO-SOMALSKI ŽIDOVI

Prvi val jemenskih Židova došao je na teritorij Somalije oko 1880. godine, vjerojatno u najvećoj mjeri zbog trgovačkih razloga, a na prijelazu u 20. stoljeće mnogi su prihvatili islam. Kada se Somalija 1974. pridružila Arapskoj ligi, jemenski Židovi su emigrirali. Danas se smatra da nema više od 5 do 10 trgovačkih obitelji raspoređenih oko Mogadišua, te u sjevernijim gradovima.

U svakom slučaju, danas u Somaliji nema Židova koji bi javno prakticirali svoju vjeru, ali vjerojatno ipak ima onih koje Kobrin naziva “kripto-Židovima”, onih koji svoju vjeru prakticiraju u tajnosti.

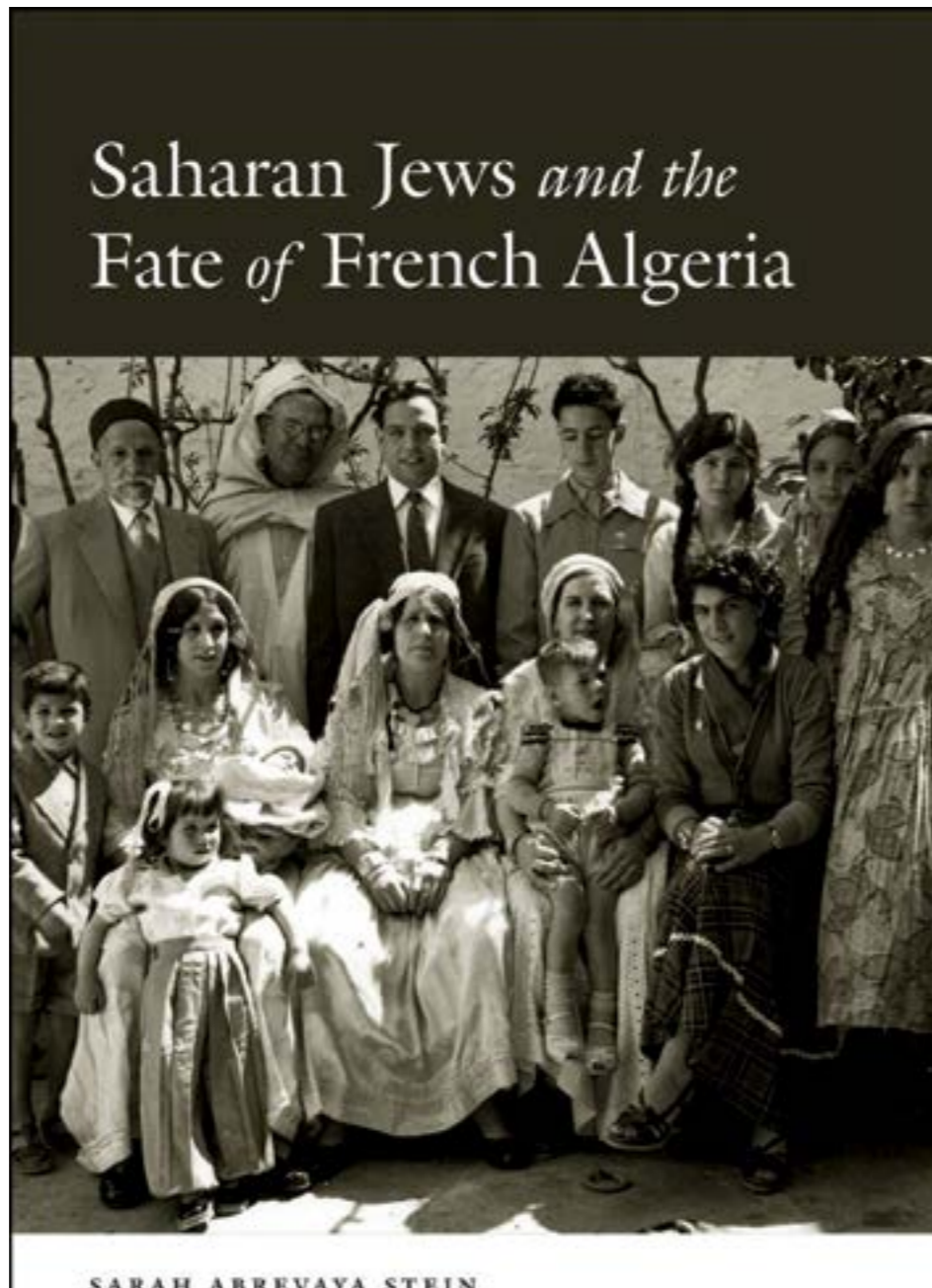
ZA ALŽIRSKE ŽIDOVE DOM JE NEGDJE DRUGDJE...

PIŠE: NATAŠA BARAC

U Alžiru, kao i u drugim zemljama sjeverne Afrike i Bliskog istoka, postoje granice koje se ne prelaze kada se raspravlja o politici i religiji. Neki alžirski autori hrabro raspravljaju o pravima židovske manjine ali postavljanje previše pitanja o alžirskoj židovskoj manjini još uvijek je tabu, a razlog za to velikim dijelom leži i u tome što većina ljudi brka Izrael, judaizam i cionizam.

Alžirski ministar za vjerska pitanja prije nekoliko je godina govorio o planu da se ponovno otvori 25 sinagoga, koje su zatvorile svoja vrata tijekom građanskog rata u Alžiru krajem 1990-ih godina. Zbog te su najave protestirali dio alžirskih muslimana a ministar je ipak istaknuo da alžirski Židovi imaju pravo postojati. Iako je ova izjava nešto što zasigurno treba pozdraviti, ona je na neki način i vrlo ironična jer malo je onih u Alžiru koji bi danas otvoreno priznali svoj židovski identitet. A veliki broj analitičara tvrdi da alžirska židovska zajednica ustvari više ne postoji.

Ljutnja koju je izazvala najava alžirskog ministra nema svoju potporu u samom islamu. I stvarno, muslimani Magreba godinama su živjeli u mirmom suživotu s predstavnicima drugih vjera, a njihovu netoleranciju koja se pojavljuje izazvana je ustvari događajima iz nedavne povijesti i politike.

SARAH ABREVAYA STEIN

ZA ALŽIRSKE ŽIDOVE DOM JE NEGDJE DRUGDJE / IZVOR INTERNET

Muslimani i Židovi stoljećima su vodili miran suživot u Alžiru sve dok se u zemlji nije pojavio antisemitizam. U Alžiru, smatraju analitičari, vjerska netolerancija prema Židovima proizašla je iz procesa kolonijalizacije i dekolonijalizacije, te iz razdoblja rata za nezavisnošću.

Židovi koji žive ili su živjeli na području južne Afrike dio su većeg židovskog stanovništva koje se nazivaju “mizrahi”, a obuhvaćaju skupinu koja se zajednički naziva i “magrebski Židovi”, tako potvrđujući “geografski” lokalitet svojeg podrijetla — od Maroka, Alžira, Libije i Tunisa. Židovi su prvi put stigli u sjevernu Afriku ili kao trgovci Kraljevstva Izrael ili tijekom bijega nakon uništenja hrama kralja Salomona koji su Babilonci uništili 586. p.n.e. Nastanili su se među Berberima, a njihovi su potomci današnji “magrebski Židovi”.

Židovi su nastanjeni u Alžiru od kasnog rimskog doba, a nakon progonstva Vizigota u Europi slijedio je priljev imigranata. Sinagoge u alžirskim gradovima potiču iz 3. i 4. stoljeća i odlični su svjedoci duge povijesti židovske nazočnosti u Alžiru. Libijski i tuniški Židovi došli su nekoliko stotina godina ranije od alžirskih, u 3. st. pr.n.e., pod grčkom vladavinom. Više od tisuću godina nakon dolaska Židova u sjevernu Afriku, španjolska inkvizicija i protjerivanje Židova iz Španjolske i Portugala 1492. godine, dovela je do druge masovne migracije s Pirenejskog poluotoka u sjevernu Afriku.

Židovi u Alžiru često su govorili berberskim jezikom, posebno u istočnom dijelu zemlje, a do 17. i 18. stoljeća alžirski Židovi bili su pravi poliglotti i govorili su uz berberski i arapski, španjolski, ladin i hebrejski jezik. U Alžiru su Židovi imali status “dhimmisa” ili “zaštićenih” državljana drugog reda, posebice nakon što su na to područje došli Arapi i Turci.

Situacija se bitno promijenila nakon što je Francuska u 19. stoljeću kolonizirala

Alžir. Alžir je za Francusku na neki način bio ono što je Indija bila za Ujedinjeno Kraljevstvo, a francuski kolonijalisti Židovima su u Alžiru dali poseban tretman. Francuski ministar pravosuđa Adolphe Cremieux je 1870. godine objavio uredbu prema kojoj su svi alžirski Židovi dobili pravo na francusko državljanstvo, što nije bilo zagarantirano i muslimanima. Muslimani su se osjetili izdanima i to je dovelo do prvog bitnog raskola između dviju zajednica. Kasnije su alžirski muslimani optužili Židove da im nisu dali podršku u ratu za oslobođenje zemlje. Nakon što je Alžir stekao nezavisnost 1962. godine, iz zemlje je otišlo oko 900.000 francuskih državljana uključujući i 100.000 – 150.000 Židova.

Osnivanjem Države Izrael 1948. godine, velika većina sjevernoafričkih Židova odlučila je vratiti se u svoju drevnu domovinu te je uslijedio niz velikih i manjih seoba iz arapskih zemalja. Znan dio sjevernoafričkih Židova preselio se u Francusku te je, osim čvrste zajednice od nekoliko tisuća Židova u Maroku, u sjevernoj Africi ostalo vrlo malo Židova.

Danas su Židovi u Alžiru poput duhova: ljudi su čuli da oni žive među njima, ali nikada ih ne viđaju. Postoji li danas još uvijek židovska zajednica u Alžiru?

U susjednim zemljama Tunisu i Maroku posljednjih nekoliko tisuća preostalih Židova mogu prakticirati svoju vjeru i slati svoju djecu u židovske škole. Većina Tunizana i Marokanaca — običnih građana kao i znanstvenika i akademika — otvoreno govori o doprinosu koju su Židovi dali razvoju njihovih zemalja.

To na žalost još uvijek nije slučaj u Alžiru a arapsko-izraelski sukob je naravno samo povećao jaz između alžirskih Židova i muslimana, jer veliki broj stanovnika arapskih zemalja miješa anticionizam s antisemitizmom.

“Nemamo ništa protiv Židova, ali cionizam je problem”, često govore Alžirci.

Alžirski Židovi danas žive u drugim zemljama, veliki broj njih za svoju je novu domovinu izabrao Francusku ili Izrael.

Alžir im često onemogućava posjet njihovoj nekadašnjoj “domovini”, koju alžirski Židovi žele samo posjetiti a ne u njoj i živjeti.

A za veliki broj potomaka alžirskih Židova, “dom” je danas negdje drugdje... Prema nekim procjenama danas u Alžiru živi dvjestotinjak Židova koji javno ne ističu svoje židovstvo.

ŽIDOVI SAHARE

Nakon što su bili prisiljeni napustiti svoju domovinu i otići u dijasopru, Židovi su se raspršili diljem svijeta i možemo ih pronaći u nevjerojatnim i neočekivanim dijelovima naše planete. Tako je jedno nomadsko židovsko pleme zvano “Daggatun” živjelo na području najveće pustinje na Zemlji — u Sahari.

O pripadnicima “Daggatuna” (čije ime možda dolazi od arapske riječi “tughatun” što znači nevjernik) prvo je izvijestio marokanski rabin Mordechai Abi Serur koji je 1857. godine putovao Saharom. O svom je putovanju pisao za časopis Bulletin de la Societe de Geographie. Prema rabinovom zapisima, pripadnici Daggatuna živjeli su u šatorima i načinom života podsjećali su na Tuarege, s kojim su živjeli, i dijelili njihov jezik i neke običaje. Rabin Mordechai je ipak zabilježio da po izgledu ne podsjećaju na Tuarege te da dvije zajednice nisu međusobno ženile. Prema nekim dostupnim podacima u više oaza u Sahari živjelo je nekoliko tisuća pripadnika Daggatuna.

ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U INDIJI NA RUBU NESTANKA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Indija je druga najnaseljenija zemlja na svijetu, a iako ima oko 1,3 milijarde stanovnika, u njoj danas živi samo između 5.000 i 7.000 Židova. Većina pripadnika židovske zajednice živi u Mumbaiju, a manje zajednice nalaze se u u Kolkati, Kochiju, New Delhiju i Bangaloreu.

Povijest Židova u toj zemlji, iako se ne može utvrditi točno vrijeme njihova dolaska, mogla bi biti stara i oko 2.500 godina. Judaizam je bio prva strana vjera koja je pristigla u Indiju.

Tri najveće židovske zajednice bili su kočinski ili malabarski Židovi u južnoj Indiji, u pokrajini Kerali gdje je grad Kochi. Nešto mlađa zajednica je ona Bene Israel (Sinovi Izraela), uglavnom u Mumbaiju, ranije Bombaju, a treću zajednicu čine bagdaski Židovi. U 16. stoljeću dolaze "bijeli" Židovi iz Španjolske i Portugala. Recentniju židovsku imigraciju čine Bene Menashe i Bene Ephraim Židovi.

Dvije drevne zajednice, vrlo različite, indijska i židovska, nisu kroz povijest imale međusobnih prijepora. Živjele su u skladu i međusobno pozitivno utjecale jedna na drugu. Indija je gotovo pa jedinstvena zemlja u svijetu sa svojim stajalištem prema Židovima, zemlja u

ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U INDIJI NA RUBU NESTANKA
/ IZVOR INTERNET

kojoj su pronašli siguran život, bez progona ili prisile da promjene vjeru. Nijedna religija nije bila tako tolerantna prema njima kao hinduisti. Židovi su u Indiji sačuvali svoj identitet ali se i odlično uklopili u tamošnji život: bili su vojnici, državni službenici, trgovci, sudjelovali su u razvoju umjetnosti, medicine i politike.

Indijska neovisnost 1947. uz koju je išao porast nacionalizma, zajedno sa stvaranjem Države Izrael 1948. godine,

doveli su do odlaska brojnih Židova iz Indije. Godine 1948. u Indiji je živjelo oko 30.000 Židova, a otad ih je oko 20.000 otišlo u Izrael i druge zemlje, ostavljajući zajednicu na između 5 i 7 tisuća ljudi, uglavnom Bene Israel Židova.

KOČINSKI ŽIDOV

Ne može se točno utvrditi kada su kočinski Židovi stigli su u južnu Indiju, legenda kaže da bi mogli biti pripadnici

Deset izgubljenih plemena, ali bili su prva od kasnije pristiglih židovskih zajednica. Bilo im je dopušteno slobodno prakticirati židovski način života, ali su istovremeno prihvatili lokalnu kulturu. Njihov prvi dom bio je luka Shingly, a u Kochi su došli u 14. i 15. stoljeću. Prva sinagoga, koja se i danas nalazi u tom gradu i zaštićeni je spomenik, osnovana je 1568. kraj maharadžine palače i hrama Krišne.

Dinamika zajednice se znatno mijenja kada za vrijeme progona Židova iz Španjolske i Portugala krajem 15. stoljeća sefardski Židovi dolaze u Kochi. Sebe nazivaju Paradesi (strani Židovi) i "bijeli", dok starosjedioce nazivaju Malabari i "crni". Malabarskim Židovima nije bilo dozvoljeno miješanje s Paradesi Židovima, te nisu imali vjersku jednakost.

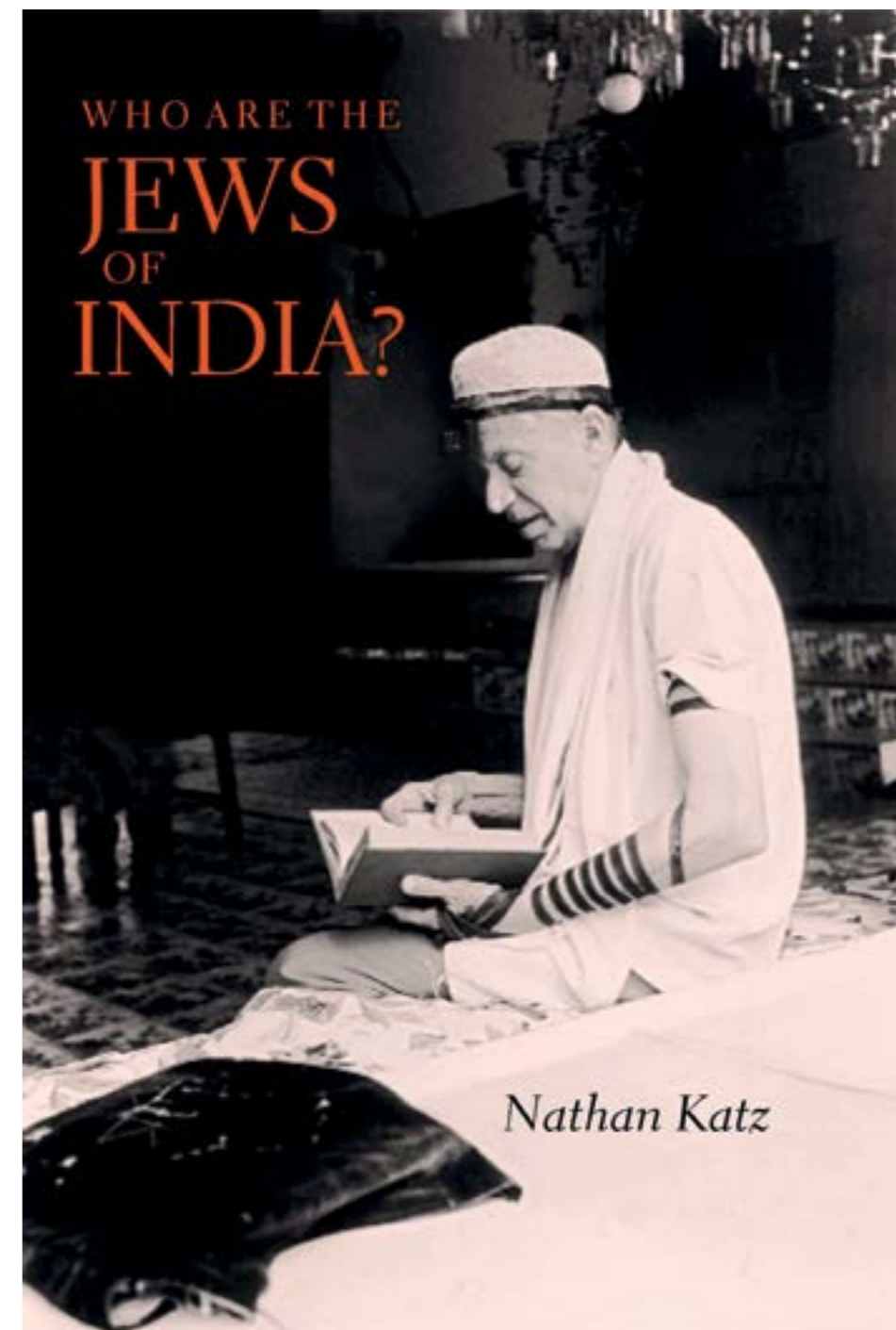
Gotovo istovremeno s dolaskom Židova s Iberskog poluotoka, Portugalci okupiraju regiju a s njima dolazi i netolerancija i antisemitizam. To mračno razdoblje za indijske Židove završava dolaskom Nizozemaca 1660. Nizozemski su protestanti bili tolerantni i Židovi su prosperirali, vraćene su privilegije i sloboda židovskim trgovcima.

Na kraju 18. stoljeća Kochi prelazi u britansku sferu utjecaja. Indijski Židovi pod Britancima iznimno prosperiraju, te se povećava njihov broj kao i njihovo bogatstvo.

U 20. stoljeću, većina je kočinskih Židova emigrirala, uglavnom u Izrael. Mnogi se boje da bi kočinski Židovi vrlo uskoro mogli nestati, budući da danas zajednicu Židova u Indiji tvore uglavnom Bene Israel Židovi.

BENE ISRAEL ŽIDOV

Bene Israel Židovi (Sinovi Izraela) dolaze navodno u Indiju prije oko 2.100 godina. Legenda kaže da su se iskrcali na zapadnoj obali Indije, obali Konkan, blizu grada Mumbaija nakon brodoloma

ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U INDIJI NA RUBU NESTANKA
/ IZVOR INTERNET

koji je preživjelo sedam židovskih obitelji. O židovskim običajima imali su samo osnovno znanje a identitet zajednice, kao i njihovi običaji te znanje o židovstvu, mijenjaju se tek u 18. stoljeću.

Izgledom su podsjećali na nežidovski Maratha narod, što ukazuje na miješane brakove između njih i Indijaca. Iako su kroz vrijeme zaboravili dobar dio hebrejskog jezika, molitve i ceremonije, te

usvojili običaje susjeda iz Konkana i njihov jezik, ipak su se kroz stoljeća čvrsto držali nekih temeljnih postulata židovske tradicije pa su tako provodili obrezivanje, prakticirali židovska prehrambena pravila i slavili šabat.

Polovicom 18. stoljeća mnogi Bene Israel Židovi preselili su se iz svojih sela u brzorastući Mumbai. Tu su im se horizonti proširili s obzirom na mogućnosti obrazovanja i zapošljavanja koje je nudila britanska vlast, među ostalim vojnu karijeru gdje su se mnogi uključili, kao i na pozicije državnih službenika. U to doba već su se poprilično asimilirali u lokalnu kulturu i prakticirali još samo nekoliko formi judaizma. Tada su ih "otkrili" kočinski Židovi koji su posjetili Mumbai i sela na obali Konkana, kao i bagdaski Židovi koji su bili dio novog vala imigranata u Mumbai u prvim desetljećima 19. stoljeća. Oni dolaze bježeći od vjerskih progona u Iraku i drugim muslimanskim zemljama sjeverozapadno od Indije, uključivo iz Turske, Sirije, Irana i Afganistana.

Kočinski i bagdaski Židovi naučili su zajednicu Bene Israel "mainstream" judaizmu, pa su ovi ponovno izgradili židovski identitet. Kao rezultat, prva je sinagoga izgrađena u Mumbaiju 1796. godine, a nakon toga izgrađeno ih je još nekoliko, a niknulo je i nekoliko židovskih centara u Mumbaiju.

Uz Mumbai, Bene Israel Židovi uglavnom nastanjuju Ahmedabad i Karači (Pakistan).

Bene Israel Židovi, kao i kočinski, nakon utemeljenja Države Izrael emigrirali su u svoju pradomovinu. Međutim, tamo je došlo do propitkivanja njihovog židovskog identiteta. Tek je godine 1964. Izraelski rabinat proglasio Bene Israel "punopravnim Židovima".

Danas u Izraelu živi oko 70.000 indijskih Židova, koji čine malo iznad 1 posto izraelske populacije.

ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U INDIJI NA RUBU NESTANKA / IZVOR INTERNET

PAKISTANSKI ŽIDOV

Većinski muslimanski Pakistan dom je nekoliko vjerskih manjina među kojima su i Židovi, ali zaista u iznimno malom broju. Ta minijaturna zajednica od oko 200 pripadnika — iako lokalni mediji govore o broju između 700 i 800 — rasipanih širom zemlje zapravo je na rubu nestanka. Neki tvrde da ih je osamdesetih godina prošlog stoljeća možda i bilo između 700 i 800 ali da danas to svakako nije slučaj. Većina Židova danas živi u Islamabadu, te u Karačiju, Lahoreu i još ponekim mjestima.

Povijest Židova na području Pakistana, države u kojoj danas živi više od 200 milijuna ljudi, datira iz 19. stoljeća. Većina pakistanskih Židova pripada indijskoj židovskoj zajednici Bene Israel.

Karači je bio dom između 1.000 i 1.500 Židova uoči rođenja neovisnog Pakistana 1947. godine, nastalog iz većinski mu-

slimanskog dijela britanske Indije. Ali većina njih emigrirala je u Izrael po njegovu osnutku. Prvi egzodus dogodio se upravo nakon što je proglašena Država Izrael, a drugi i najveći bio je kasnih 60-tih godina prošlog stoljeća, nakon šestodnevno rata. Novi odlazak dogodio se 80-tih godina nakon što je zapaljena centralna sinagoga u Karačiju kao osveta za ubojstva Palestinaca u logorima Sabra i Šatila u Libanonu. Velika sinagoga po imenu Magen Shalom stajala je pak u Karačiju do 1988. kada je odlučeno da se tamo gradi veliki trgovački centar.

Pakistanskih Židova u Izraelu danas ima između tisuću i 2.000. Oni uglavnom tvore malu zajednicu u gradu Ramli i većinom su Bene Israel Židovi. Osim u Izrael, pakistanski Židovi izbjegli su i u Kanadu i SAD.

TAJNA POVIJEST JEDNE OD NAJSTARIJIH ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA U GRČKOJ

PIŠE: J. C.

Grčka Veria jedan je od onih gradova koji skrivaju dugu i burnu povijest. Rimski car Dioklecijan ovaj je grad proglasio jednom od dvije prijestolnice rimske provincije Makedonije a za vrijeme Rima Veria je postala jedna od prvih ranokršćanskih zajednica. Izvan grada nalazilo se židovsko naselje gdje je prema predaji apostol Pavao propovijedao nakon odlaska iz Soluna. Prema predaji Židovi u Veriji su o evanđelju slušali direktno od samog Pavla a prema jednoj legendi oni su njegov posjet zabilježili na davno izgubljenom svitku Tore.

Spominjanje Verije u Novom zavjetu dokaz je da je u tom gradu postojala židovska zajednica još u 1. stoljeću. A ta je zajednica uspješno rasla i živjela sljedeća dva tisućljeća sve dok Holokaust Židovima u tome gradu nije zadao udarac od kojeg se nisu mogli oporaviti.

Danas među 66 tisuća stanovnika Verije nema Židova, ali četvrt u kojoj su nekada živjeli još je uvijek prisutna i u njenom se središtu nalazi sinagoga koja privlači posjetitelje. Među tim posjetiteljima su naravno Židovi ali i kršćani koji žele vidjeti mjesto na kojem je Pavao prije više od dvije tisuće godina propovijedao evanđelje. Međutim sa-

TAJNA POVIJEST JEDNE OD NAJSTARIJIH ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA U GRČKOJ / IZVOR INTERNET

dašnja sinagoga, smještena iznad rijeke Tripotamos koja teče kroz Veriju, stara je "tek" dvjestotinjak godina. Rašireno je vjerovanje, koje nije i znanstveno utemeljeno, da je sinagoga u kojoj je Pavao govorio stajala na istom mjestu na kojem se nalazi nova sinagoga.

Prije nego što su Nijemci protjerali Židove iz Verije, 1. svibnja 1943. godine, oni

su njih tristotinjak zatvorili u sinagogu u kojoj su ih bez hrane i vode držali tri dana. Židovi koji su to preživjeli bili su deportirani prvo u Solun a zatim u Auschwitz.

Na početku Drugog svjetskog rata u Veriji je živjelo oko 650 Židova a njima su se priključilo i dvjestotinjak židovskih izbjeglica iz drugih dijelova zemlje. Prema podacima povjesničara, u Holokaustu

je ubijeno 460 Židova iz Verije, od toga njih 448 živote je izgubilo u Auschwitzu. Poznato je također da je 136 Židova izbjeglo deportacije bijegom u planine, a njih 123 vratilo se nakon rata u svoj grad. Kada su se vratili u Veriju suočili su se s novim problemima — u njihovim domovima živjeli su neki drugi ljudi a njihove imovine više nije bilo. Doslovno svi su otišli, većina ih se iselila u Izrael ili u SAD. Do 1970. godine drevna je židovska zajednica Verije jednostavno nestala.

Kada je 2002. godine ponovno otvorena obnovljena sinagoga u Veriji, Središnji odbor židovskih zajednica Grčke objavio je brošuru u kojoj je opisana detaljna povijest židovske zajednice u Veriji. Ali u brošuri se nalazio i članak objavljen u svibnju 1951. godine u jednim grčkim novinama koji se čitao poput neke lakše varijante “Da Vincijevog koda”. Bila je to priča o svitku Tore starom dvije tisuće godina.

U tom se nepotpisanom članku, autoritativnim jezikom opisuje kako je visoki predstavnik židovske zajednice Soluna Isaac Kambelis posjetio Veriju 1941. godine i tada mu je navodno pokazan drevni svitak Tore. Na rubovima svitka bio je opisan posjet “shaliaha”— hebrejski za “apostol” — imenom “Šaul”, koji je propovijedao o dolasku Mesije. Kada je to Kambleis ispričao glavnom solunskom rabinu Zvijju Koretsu on je zatražio od uglednog židovskog učenjaka da ode u Veriju i sam pregleda svitak. Taj je učenjak, prema članku, bio “mudri Barouch Ben Jacob” koji je, između ostaloga, potvrdio da svitak vjerojatno potiče iz 2. stoljeća.

Planove da se svitak pošalje na daljnje ispitivanje u inozemstvo prekinuo je Drugi svjetski rat, kada su, prema istom izvoru, nacisti zaplijenili sve vjerske predmete koji su pripadali židovskoj zajednici Verije i prebacili ih u “židovski muzej u Auschwitzu”. Nakon što su Rusi

TAJNA POVIJEST JEDNE OD NAJSTARIJIH ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA U GRČKOJ / IZVOR INTERNET

oslobodili zloglasni logor, Toru su predali preživjelim pripadnicima mađarske židovske zajednice. S vremenom, prema članku, svitak je došao u ruke “Ernesta Kleina, trgovca iz Budimpešte”, nakon čega mu se gubi trag.

Kada je profesorica židovske povijesti sa Sveučilišta u Haifi Minna Rozen prije nekoliko godina posjetila Veriju, obišla je i snagogu i čula priču o “Pavlovom svitku”. Priča joj se sviđala i odlučila je proučiti o čemu se tu radi.

Ona međutim nije pronašla nikakve bilješke o posjetu Isaaca Kambleisa ili Baroucha Ben Jacoba Veriji u prijeratnim arhivama židovske zajednice Soluna, a također je komentirajući ovu priču uvijek isticala da je spominjanje židovskog muzeja u Auschwitzu “glupost”. Istina je međutim da su Nijemci veliki dio ritualnih predmeta i dokumenata koje su oteili židovskim zajednicama diljem Europe prebacili u Prag gdje su trebali biti izloženi u budućem muzeju “istrebljenog” naroda.

Ali Rozen također ističe da su 1453. godine Židovi, muslimani i kršćani bili prisiljeni otići živjeti u tadašnji Konstantinopol: među onima koji su bili prebačeni u taj grad bili su i pripadnici Romaniota, Židova koji su govorili grčki u Bizantinskom carstvu i koji su živjeli u Veriji. A oni su sa sobom odnijeli i sve svoje svitke Tore. U Veriju se nisu vratili ni Romanioti ni njihove svete knjige.

Umjesto romaniotskih Židova u Veriju su se ubrzo nakon toga doselili Sefardi koji su sa sobom donijeli svoju kulturu, svoj jezik i svoju vjersku tradiciju.

A danas u Veriji nema ni Romaniota ni Sefarada. U rujnu prošle godine u Veriji je otkriven spomenik u čast nekadašnje židovske zajednice i Židova ubijenih u Holokaustu. Na otvaranju spomenika bilo je više od dvije tisuće ljudi. Možda će netko od njih, među kojima su bili i potomci nekadašnjih članova židovske zajednice Verije, otkriti nove detalje povijesti ove drevne izgubljene zajednice.

LEMBA: CRNI ŽIDOVI JUŽNE AFRIKE

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Sljedbenici judaizma mogu se pronaći diljem Afrike. Iako se o toj vjeri na crnom kontinentu manje zna nego o kršćanstvu i islamu, judaizam ipak krasi bogata povijest na afričkom tlu. Edith Bruder, izvanredna istraživačica na prestižnoj školi za orijentalne i afričke studije na londonskom Sveučilištu, dugo je proučavala taj neobičan fenomen: diljem Afrike vrlo raznolike etničke skupine tvrde da su potomci židovskih zajednica naseljenih u Africi od davnina. Ona u svojoj knjizi “Crni Židovi u Africi i mit o izgubljenim plemenima” (*Les Juifs Noirs d’Afrique et le mythe des Tribus perdues*) među ostalim crnim Židovima u Africi spominje i pleme Lemba.

Narod Lemba živi danas na području Zimbabvea i Južnoafričke Republike, uvelike uronjen u afričku kulturu, ali s brojnim običajima sasvim drugih korijena.

Prema usmenoj tradiciji, Lembe kažu da su potomci Židova koji su prije dva i pol tisućljeća iz Svete zemlje otišli u Afriku. Nakon uništenja Hrama, skupina Židova napustila je Judeju i naselila se u Jemenu. Spogoršanjem tamošnje situacije, Židovi su krenuli u Afriku: jedna se skupina naselila u Etiopiji a jedna u Tanzaniji. Nakon nekoliko godina, mnogi su otišli iz Etiopije na jug, na područje današnjeg Zimbabvea, te kasnije i prema JAR-u. Oni su poznati kao Lemba Židovi, a danas

LEMBA CRNI ŽIDOVI JUŽNE AFRIKE / IZVOR INTERNET

imaju i manje, malo poznate grane u Mozambiku i Malaviju.

“Ta priču čuje svako Lemba dijete od trenutka kada ju može razumjeti. Ona im se priča kako bi znali otkud dolazimo, tko smo i na koji način živimo. Ona se priča i nastavit će se pričati i pisati tako da se budući naraštaji ne bi izgubili i nikad se više ne pronašli.” Rekla je to dr. Rudo Mathivha, pripadnica naroda Lemba, profesorica na Sveučilištu u Johannesburgu, na jednom židovskom skupu održanom 1999. u tom gradu.

U običajima zajednice Lemba doista postoje brojne sličnosti s onim židovskim. Oni slave šabat, obrezuju dječake, životinje ritualno kolju, ne jedu svinjetinu

nit drugu hranu koju zabranjuje Tora, ne miješaju hranu koja se ne smije zajedno konzumirati, nose kapice koje podsjećaju na kipa, a u zadnje vrijeme na svoje grobove stavljaju Davidovu zvijezdu. Lembe se obeshrabruju od vjenčanja s ne-Lembom, te imaju obred koji nazivaju Pesom a slični židovskom Pesahu.

Njihovi običaji slični su u nekim dijelovima i običajima muslimana, ali svakako nisu slični onima u Africi, što je jasan dokaz da u svakom slučaju potječu s Bliskog istoka. Pripadnici zajednice Lemba govore bantu jezicima svojih zemljopisnih susjeda i fizički slični njima, ali jezik molitve mješavina im je hebrejskog i arapskog.

Unatoč svojim korijenima za koje tvrde da su židovski, većina Lembi danas su pripadnici kršćanskih crkvi, a dio u Zimbabveu su i muslimani. Oni se bez obzira na to proglašavaju Židovima kroz svoje običaje i etničku identifikaciju.

Tudor Parfitt, profesor orijentalnih i afričkih studija na Sveučilištu u Londonu, stručnjak za marginalne židovske skupine, uključio se krajem 20. stoljeća u analizu naroda Lemba i napisao je: "Lembe, koji sebe etnički smatraju Židovima, ne vide nikakvu kontradikciju u tome da redovito pohađaju kršćansku crkvu".

Krajem 20. i početkom 21. stoljeća, kako bi se znanstveno utvrdilo podrijetlo naroda Lemba, izvršeno je više DNK analiza. Jedna od njih, analiza britanskih znanstvenika, ustvrdila je židovsko podrijetlo muškaraca Lemba. Postoje i istraživanja koja potvrđuju da je njihovo podrijetlo bliskoistočno, ali ne nužno i židovsko. Dio afričkih antropologa nije čuo te dokaze i tvrdi da je podrijetlo Lembi isključivo afričko.

Parfitt je ušao u trag korijenima Lemba plemena u Jemenu. Tamo je otkrio drevni grad Senu i moguće korijene zajednice. Tražeći dodatne podatke od 1996. Parfitt organizira Y-DNA studije Lemba muškaraca. One su pronašle visoki postotak bliskoistočnog podrijetla. Rad je potvrdio da muška linija proizlazi iz nekoliko predaka iz južne Arabije. I profesorica Mathivha na skupu 1999. izrazila je ogromno zadovoljstvo činjenicom da postoje znanstveni dokazi za tvrdnju da su pripadnici Lemba Židovi. Nije se kao znanstvenica voljela pozivati na priče svojih roditelja, one joj ipak nisu mogle predstavljati znanstveni dokaz. "Istraživanje je pokazalo da muškarci pripadnici skupine Lemba posjeduju poseban haplotip Y kromosoma poznat kao CMH. On je najprisutniji među kohanima", rekla je.

Lemba tvrde da su prije mnogo stoljeća s Bliskog istoka na jug Afrike donijeli — "ngomu". Parfitt je zamijetio da je njihov

opis tog predmeta sličan opisu biblijskog Zavjetnog kovčega.

Primijetio je da izvori na tu temu govore o dva kovčega, od kojih je drugi relativno jednostavan predmet. Parfitt se priklonio teoriji da su ga možda Židovi uzeli sa sobom kada su migrirali na jug. Lembe tvrde da je njihova najveća relikvija donesena iz Arabije u nekom trenutku u prošlosti. Godine 2007., Parfitt je otkrio predmet za koji tvrdi da je stara kopija originalne ngome.

Taj predmet, navodni Zavjetni kovčeg, otkrio je u okviru svojih istraživanja u muzeju u Harareu. Lembe tvrde da je "ngoma lugundu" ("bubanj koji grmi") vjerna replika Zavjetnog kovčega u kojem je Mojsije čuvao ploče s Deset zapovijedi, a prema legendi su je Židovi, pretci Lemba, donijeli sa sobom u Afriku. Parfitt se slaže s njihovim tvrdnjama a 2008. je napisao knjigu "The Lost Ark of the Covenant" o otkriću tog predmeta. Njegova je knjiga adaptirana za televizijski dokumentarac koji je prikazan na History Channelu.

LEMBA CRNI ŽIDOVI JUŽNE AFRIKE
/ IZVOR INTERNET

Analiza je utvrdila da je taj drveni kovčeg star oko 700 godina. Profesor Parfitt objašnjava da je kovčeg bio nošen pred vojskom u bitkama i, kad bi bio uništen, izrađivana je vjerna replika za koju je korištena i građa originala. "Ovo je najbliže originalnom kovčegu od svega što danas postoji", kaže on za ngomu lugundu koja je izložena u Muzeju humanističkih znanosti u Harareu, na silnu radost i ponos pripadnika Lemba. Kovčeg je izložen u veljači 2010. pri čemu je održana i svečanost u čast povijesti tog predmeta ali i povijesti naroda Lemba.

Prema Tudoru Parfittu, 2002. godine bilo je ukupno oko 50.000 pripadnika skupine Lemba. Neki drugi podaci govore da ih u Zimbabveu i JAR-u danas živi između 70.000 i 80.000. Godine 2015. Lembe su izgradili prvu sinagogu u mjestu Mapakomhere u želji da se i na taj način povežu sa svojim navodnim židovskim korijenima.

KAKO SU ETIOPSKI ŽIDOVI POKUŠALI SPASITI EUROPSKE ŽIDOVE

PIŠE: J. S.

KAKO SU ETIOPSKI ŽIDOVI POKUŠALI SPASITI EUROPSKE ŽIDOVE / IZVOR INTERNET

U kolovozu 1943. godine, kada je Drugi svjetski rat bio na svom vrhuncu, čelnici etiopske židovske zajednice obratili su se etiopskom caru Haileu Selassiju s izazovnim prijedlogom. Zamolili su ga da pomogne europskim Židovima da pobjegnu u Etiopiju, te predložili da se židovske izbjeglice spasi tako da ih se smjesti u sela u kojima žive etiopski Židovi.

Tri mjeseca nakon ustanka u Varšavskom getu i dva mjeseca nakon što su sva četiri krematorija u Auschwitzu bila u punom pogonu, "Palestine Post", kako se tada zvao list koji se danas zove "Jerusalem Post", objavio je članak o detaljima moguće imigracije Židova u Etiopiju.

"O mogućnosti židovske imigracije u Abesiniju danas je u Londonu etiopski ministar razgovarao s dr. Harryem Goodmanom i dr. Springerom iz Augdath Israel". Vodeći čelnik Falashe (crne ži-

dovske zajednice) izrazio je želju da pomogne europskoj židovskoj zajednici i i da ih otvorenih ruku dočeka u domovima Falashe", stoji je u članku objavljenom 8. kolovoza 1943. Falasha ("stranac" ili "doseljenik") je bio termin koji se tada koristio za Židove u Etiopiji, a i danas se pripadnici crne etiopske židovske zajednice ponekad tako nazivaju. Treba podsjetiti da postoji i druga zajednica etiopskih Židova koja se naziva Beta Israel.

U članku se također navodi da se u Adis Abebi vode razgovori s carom koji se u svibnju 1941. vratio u Etiopiju nakon što je uz britansku pomoć oslobođen u Italiji. U članku se također isticalo da je car sklon podržati ovaj plan etiopske židovske zajednice. U Etiopiju je 1943. godine, prema navodima u članku, stiglo 1.500 grčkih izbjeglica među kojima su bili i grčki Židovi.

Car Haile Selassie je 1936. godine posjetio Izrael, boravio je u hotelu "King David" u Jeruzalemu i upoznao je predstavnike židovske manjine u svojoj zemlji a usko je surađivao s jednim britanskim časnikom koji je bio strastveni cionist. Etiopski Židovi patili su u doba talijanske okupacije zemlje, ali 1943. godine stanje je bilo bolje i oni su uspjeli doći do cara i izložiti mu svoj plan o spašavanju Židova iz Europe. Ali do tada je za veliki broj europskih Židova već bilo prekasno.

Harry Goodman koji se spominje u članku bio je dobro poznati član ortodoksnе organizacije Agudath Israel On

je objavljivao list "Jewish Weekly" te objavljivao poruke Židovima u okupiranoj Europi. Talijanski diktator Benito Mussolini čak je neko vrijeme, tridesetih godina 20. stoljeća, navodno razmišljao o tome da Židove naseli u Etiopiji, koja je bila pod talijanskom okupacijom. Tada se procjenjivalo da u Etiopiji živi više od 50.000 Židova, od čega većina u selima u blizini pokrajine Gondar.

Što se kasnije dogodilo s planom o preseljenju Židova u Etiopiju na žalost nije poznato i dijelovi te priče još uvijek nisu dovoljno istraženi.

Porijeklo etiopskih Židova je i danas obavijeno velom tajne. Prema nekima, riječ je o precima jednog od 10 izgubljenih plemena drevnih izraelskih kraljevstva ili o potomcima Židova koji su pratili sina kraljice od Sabe i kralja Salomona u Etiopiju. Drugi tvrde da se radi o potomcima Židova koji su se tamo sklonili nakon uništenja Prvog židovskog hrama.

Država Izrael zakonski je priznala etiopske Židove 1950. godine, a nakon toga njih više od 90.000 tisuća (oko 85% etiopske židovske zajednice) emigriralo je u Izrael. Etiopski Židovi imali su probleme s navikavanjem i prilagođavanjem na nove životne uvjete u Izraelu, s obzirom da su u Etiopiji živjeli drugačijim načinom života. Prema nekim novijim podacima, u Etiopiji danas živi tek stotinjak pripadnika židovske zajednice.

MISAONI KALEIDOSKOP WALTERA BENJAMINA

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

U maestralnom eseju posvećenom Walteru Benjaminu, jedna od najumnijih intelektualki 20. stoljeća Hannah Arendt je konstatala: “Bio je vjerojatno najosebniji marksist kojeg je taj pokret ikada proizveo, a imao je svakakvih osobnjaka... Imao je strast za maleno, čak sićušno; G. Scholem je pričao o njegovoj ambiciji da na stranicu obične bilježnice smjesti stotinjak redaka...što je predmet manji, činilo mu se izglednijim kako će u najkoncentriranijem obliku sadržavati sve ostalo...” Dakle, H. Arendt je naglasila možda dvije najbitnije karakteristike njegova duha i stvaralaštva uopće; uistinu, Benjamin je u svakom pogledu bio osobnjak; nisu ga bez razloga zvali marksističkim rabinom, koji se uključio u dijalektiku marksističke misli, ali pri tomu je ostao svoj i samosvojan, često koračajući samo njemu znanim putovima, koji su se mnogim “pravovjernim” marksistima činili stranputicama. I drugo, ono važnije, njegova fascinacija mikrokozmosom, židovskim mesijanizmom, odnosno mistikom i alkemijom, monadama u Leibnitzovom smislu riječi, odredila ga je tako da nikada nije bio opčinjen idejama, već pojavama kao takvim, što je na koncu i rezultiralo jedinstvenim poimanjem kulture u kojoj

MISAONI KALEIDOSKOP WALTERA BENJAMINA / IZVOR INTERNET

je na apsolutno originalan način spojio revolucionarno i buntovničko. Tim se činom “oteo” svakoj mogućoj klasifikaciji; teško ga je bilo, gotovo nemoguće “strpati” u idejno-teorijske ladice, naprosto je izmicao svrstavanju u bilo koju i kakvu

filozofsku školu ili teorijski pravac. Na grupnom portretu istomišljenika, odmah se uočavalo da je s njima, ali da im ne pripada; bio je i ostao je usamljen, a marksizmu se okrenuo jer je kao Židov u doba rađanja i jačanja nacizma u njemu

vidio “ono nešto” na što se može osloniti, ali kao i uvijek uz puno sumnji i dvojbi. Poput vječnog Žida samog je sebe osudio na neprestana lutanja i traženja, nezadovoljstva i nespokoj, a da tu svoju snažnu, strasnu potrebu da nekome i negdje pripada nikada nije mogao ostvariti; više zbog sebe nego li zbog drugih. Duša mu je bila jača od strasti; svojom originalnošću se toliko distancirao od svijeta i pripadnosti zajedničkoj ideji da je to uzrokovalo da nije imao, niti je mogao imati sljedbenike; i u tomu je bila njegova veličina, ali i prokletstvo.

Za poimanje Benjaminova stvaralaštva važno je razumjeti i njegova prijateljstva s dva tako različita duhovna Titana kao što su bili Bertold Brecht i Gershom Scholem, naravno, ne smijemo pri tomu zaboraviti ni Theodora Adorna, ali i duboku mislonu povezanost s djelom Franza Kafke. Svi oni su mu pomogli da krene svojim putem, da bude ispred svog vremena i u tom je pogledu bio njemačka luč u mračnim nacističkim vremenima. Na vijest o Benjaminovoj smrti, Brecht je gorko, ali već po običaju i ironično zaključio: “Učinišvi da Benjamin počini samoubojstvo, Hitler je njemačkoj književnosti nanio prvi, pravi gubitak”.

Walter Benjamin se rodio 15. srpnja 1892. u Berlinu (Charlottenburg) i danas se smatra jednim od najvažnijih, ne samo njemačkih filozofa, esejista, književnih kritičara i teoretičara umjetnosti minulog stoljeća; iako je u početku pisao pod uplivom Kanta, vremenom ali i pod utjecajem različitih okolnosti sve se više približavao marksizmu, i to na jedan netipičan način, tako da su ga mnogi pripadnici ovog pokreta odbijali prihvatiti za svog. U svojim je filozofskim komentarima važnih književno-povijesnih događaja naglašavao ne samo socijalne, već prije svega lingvističke momente koji su, blago rečeno, odudarali od tadašnjih ideoloških kanona. U književnu kritiku, gdje je mož-

MEMORIAL WALTERA BENJAMINA U ŠPANJOLSKOJ / IZVOR INTERNET

da ostavio najdublji trag, uveo je pojam “stvaralačke svemoći jezika” i pri tomu savršeno precizno obrazložio zašto tekst kao takav ne smijemo proučavati samo stoga da bi shvatili njegov značaj (koji je na površini), koji je vidljiv, već kako bi ušli u njegovu strukturu i dotaknuli njegovo skriveno značenje, pri čemu se snažno oslanjao na iracionalnu i gnostičku židovsku tradiciju i mistiku. Zahvaljujući njemu, sve kasnije tzv. književne metode, naravno dopunjene i prerađene, ali u temeljnom značenju neoskrvnute, koristile su se kasnije u teoriji književnosti i uopće povijesti filozofije kao osnova (pos)strukturalizma, fenomenologije i sl.

Benjamin se rodio u židovskoj obitelji bivših bankara; njegov otac Emil (1856.–1926.) spadao je među bogatije trgovce umjetninama, a između oca i sina često je dolazilo do sukoba koji samo zahvaljujući majci Paulini, rođenoj Schönflies (1869.–1930.) nisu žešće eskalirali. Walter je imao brata Georga i sestru Doru koji su ga, kada se odvojio od obitelji, pomagali i podržavali. Tijekom 1902. Walter je počeo pohađati gimnaziju u rodnom gradu i tu je na njega znatno utjecao tada glasoviti pedagog Gustav Wyneken. U isto vrijeme počeo je objavljivati i svoje prve radove i to pod pseudonimom Ardor (kasnije se koristio

i drugim, najčešće Detlef Holz); prvi tekst je objavio u časopisu "Der Anfang". Nakon položene mature, 1912. upisao je studij na Sveučilištu u Freiburgu, ali odmah po svršetku ljetnog semestra, vratio se u Berlin gdje je na Humboldtovom sveučilištu nastavio studij filozofije, književnosti i povijesti umjetnosti. U to je doba Benjamin postao i predsjednik udruženja Frei Studentenschaft, a kako je sve više počinjalo naginjati promociji njemačkog heroizma i mitske tradicije, nezadovoljan pravcem kojim su njegove kolege krenule, on je 1915. demonstrativno napustio Berlin i prešao u München gdje je nastavio studij i gdje je upoznao Reinera Rilkea, Wenera Krafta, Felixa Noeggerthena i Gershom Scholema. Dvije godine potom, nastavio je studij u Bernu, a u međuvremenu se oženio s Dorom Sophiom Pollak (1890. – 1964.); 1918. rodio im se sin Stefan-Rafael (1918. – 1972.), a već iduće godine Walter je diplomirao s tezom "Pojam umjetničke kritike u njemačkoj romantici" ("Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik"). U to se vrijeme upoznao i s Ernstom Blochom, ali začudo, iako su imali slične interese, ostali su "duhovno zatvoreni" jedan prema drugom, bez ogleđa što su se kasnije, što je vidljivo iz pojedinih tekstova, međusobno respektirali. Nasuprot tomu, G. Scholem ga je kao vrstan poznavatelj Kabale potaknuo da se okrene židovskoj filozofiji i pod njegovim utjecajem je napisao rad "O jeziku uopće i o jeziku ljudskom" ("Über die Sprache überhaupt und über die Sprache der Menschen", 1916.), gdje je razvio svojevrsnu "hijerarhiju riječi i stvari u narodnom jeziku i jezicima božansko-adamitskim uključujući pravila i imena". Iz tog razdoblja značajan je i njegov tekst "Ka kritici nasilja" ("Kritik der Gewalt", 1921.), ali to je ujedno i doba kada je počeo s razradom brojnih planova i projekata (primjerice pokre-

tanje časopisa "Angelus Novus") koje nikada nije priveo kraju, a postupno se sve više počinjao baviti njemačkim klasičnim i modernim autorima, od Goethea pa sve do nadrealista. Posebno je važno istaknuti da je Walter među prvima ukazao, i to na osebujan način, na značaj i veličinu Kafkina djela, o kojem je 1934. objavio i sjajnu studiju. Od sredine 20-ih godina prošlog stoljeća sve se više počeo posvećivati književnoj kritici i prijevodima (posebice Marcela Prousta), ali i novinarstvu, tj. surađivao je s časopisom "Literarische Welt", a svoje priloge je objavljivao i u kulturnom dodatku "Frankfurter Zeitung". Svi njegovi novinski tekstovi odlikovali su se savršenom izražajnošću, profinjenošću stila i suptilnošću misli; iako je praktički pisao svakoga dana, s obitelji je živio krajnje oskudno, jer su honorari bili mali, a otac mu je odbijao pomoći smatrajući da zaludno troši vrijeme baveći se literaturom. Sve to, iscrpljujući rad, nespornosti u i s obitelji, počeli su se odražavati i na njegovo zdravlje; vremenom je počeo patiti od depresije, a uskoro su uslijedile i srčane tegobe. Sve se dodatno zakompliciralo kada su mu na Sveučilištu u Frankfurtu odbili habilitacijski spis "Podrijetlo njemačke tragedije" ("Ursprung des deutschen Trauerspiels", tiskano 1928.) u kojem je pokušao rehabilitirati pojam alegorije i žanrovske specifičnosti (posebice u razdoblju baroka) tragedije. Istodobno, stupio je i u ljubavnu vezu s litavskom glumicom i redateljicom Asjom Lacis koja je u mnogome utjecala na njegove političke, bliske marksizmu, svjetonazore. Naime, "fatalnu" Asju je upoznao na otoku Capriju gdje je zajedno s Blochom boravio nekoliko mjeseci, pripremajući svoju doktorsku tezu (kasnije odbijenu); iako je ova strastvena i vratolomna veza s litavskom glumicom na koncu krahirala (a ona sama kasnije svršila u

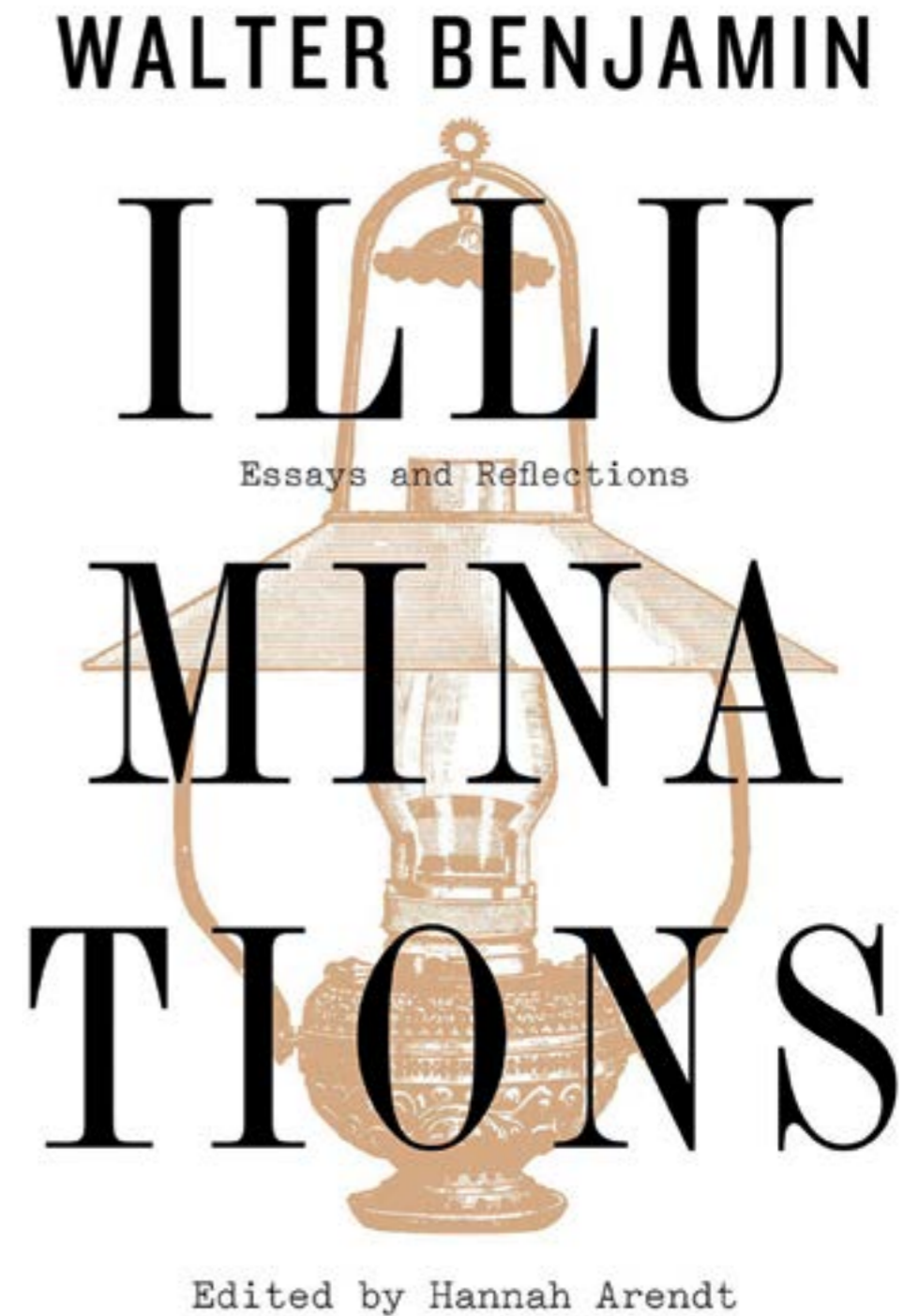
Staljinovom gulagu i jedva preživjela), Benjaminov interes za marksizam sve je više jačao. Tako je 1924. počeo studirati Lenjinovo djelo, a zimu 1926./27. je proveo u Moskvi o čemu je ostavio iznimno interesantne zapise. Odnose sa suprugom Walter je prekinuo 1928. (službeno su se razveli dvije godine kasnije), ali stvarnu vezu nikada nisu prekidal; kada mu je bilo najteže, Dora mu je pružala ruku pomoći, često ga i financijski pomažući, iako je i sama imala ozbiljnih materijalnih problema. U pojedinim kriznim razdobljima Walter se mogao jedino osloniti na honorare koje je dobivao za prijevode Prousta i Baudelairea, a tijekom 1927. započeo je rad na svom velikom projektu "Pasaži" ("Das Passagen Werk") u kojem je iscrpno obrađivao filozofske, estetske, kulturološke, političke i povijesne teme; na tom uistinu monumentalnom, ali na žalost nikada dovršenom djelu (veliki dio rukopisa je izgubljen, sačuvano je "tek" oko tisuću stranica teksta), radio je praktički sve do svog tragičnog kraja.

Kada je 1928. objavio prozne minijature iz ciklusa "Jednosmjerna ulica" ("Einbahnstrasse") u kojima se najefektnije iskazao njegov savršeni stil i zgusnuta misao (vezana uz lokalitete, uspomene i protkana refleksijama), pobudio je veliki interes i u širim krugovima, ne samo kod istomišljenika. Tu je razvio pojam "misao-slika" ("Denkbilder") s kojim nas je posredovanjem naizgled trivijalnih pojava zapravo uvodio u dubine spoznavanja smisla života i svijeta. Slične postupke primijenio je i u djelu (nastalom 30-ih godina 20. st.) "Berlinsko djetinjstvo" ("Berliner Kindheit vom Neuenzeinhundert"), značajno kao obrazac pisanja moderne autobiografije.

S Bertoldom Brechtom upoznao se 1929. (preko Asje Lacis koja mu je u to vrijeme bila asistentica), a iste se godine "povezao" s Theodorom Adornom koji je prvi

prepoznao iznimnu vrijednost Benjaminovih misli i djela i počeo se njima ozbiljno baviti; na koncu on je Waltera povezao s Institutom za socijalna istraživanja s kojim je više godina plodno surađivao i bez čije financijske potpore ne bi mogao prebroditi najteža razdoblja svog života. U Brechtu je, kako kaže H. Arendt, našao pjesnika rijetke intelektualne snage, i što mu je u to vrijeme bilo gotovo jednako važno, našao je nekoga na ljevici tko, unatoč svem govoru o dijalektici, nije bio "klasični" dijalektički mislilac ništa više nego li on sam i čija je inteligencija bila neobično bliska zbilji. U pripremi izabranih Benjaminovih djela, urednik izdanja Jovica Aćin je zapisao: "Benjamin je bio i jevrejski alhemičar, naravno alhemičar mišljenja. Bio je dijalektičar od osobene vrste, historijski materijalista ne bez mističkih elemenata... Istraživač privatnog u istorijskom ozračju... Izučavalac snova. Intuicionist bez premca. I gotovo borac za mnoge izgubljene stvari". To neupitno prijateljstvo s Brechtom bilo je čestom, oporom kritikom bliskih mu ljudi okupljenih oko frankfurtskog Instituta (na čelu s Adornom koji mu je zamjerao "nedijalektičku uporabu marksističkih kategorija"), kao i G. Scholema koji je smatrao da bliskost sa slavnim njemačkim pjesnikom dramatičarem na njega ima poguban utjecaj i zato ga je zvao k sebi u Jeruzalem nudeći mu materijalnu i akademsku sigurnost. Benjamin, koji je visoko cijenio Scholema, nije se usudio izravno odbiti ponudu, ali do realizacije planiranog puta u Palestinu nikada nije došlo. Suprotno većini Benjaminovih poklonika, H. Arendt je prijateljstvo Waltera i Brechta smatrala jedinstvenim po tomu što je "najveći živi njemački pjesnik susreo najvažnijeg njemačkog kritičara toga vremena i što je još važnije, obojica su bili svjesni ovih činjenica".

U eseju naslovljenom "Izbor po srodnosti", Benjamin je objasnio što je shvaćao zadaćom "biti književni kritičar" i

u tom duhu je konstatirao: “On se bavi istinosnim sadržajem umjetničkog djela koji je time značajnije čim je neprimjetnije i prisnije povezano sa svojim predmetom. Ujedno, to znači da se predmet i istinosni sadržaj koji su bili ujedinjeni u svom ranom razdoblju, tijekom kasnijeg života razdvajaju; predmet postaje upadljiviji kada istinosni sadržaj zadržava svoju izvornu skrovitost”. I tek kada se istinosni sadržaj i predmet razdvoje, kritičar odlučuje o “njihovoj besmrtnosti” i u tom pogledu povijest umjetničkih djela priprema njihovu kritiku i to je razlog zašto povijesna distanca povećava snagu književnog, tj. umjetničkog djela. Na djelo u nastajanju, komentirala je Hannah Arendt, možemo gledati kao na “pogrebnu lomaču”; tj. na kritičara kao alkemičara, a na komentatora kao kemičara ili fizičara koji se bavi društvom kao jedinim predmetom za analizu. Kritičar se bavi “enigmom samog plamena, enigmom života”. Svojedobno, još 1923. u tekstu “Uloga prevoditelja” (“Die Aufgabe des Übersetzers”), u grubim crtama naznačio odnos kritičara i komentatora i do danas se to smatra tzv. kanonskom razdiobom.

Benjamin je zajedno s Brechtom i Herbertom Iheringom, planirao 1930. pokrenuti časopis “Krise und Kritik”, ali i kao toliko mnoštvo drugih stvari koje je planirao provesti, zapele su u realizaciji, tako da su ga pojedini prijatelji počeli podrugljivo nazivati “genijem nedovršenih djela”, ali ma koliko to zvučalo maliciozno, to je zapravo istinska slika ovog, nesumnjivo jednog od najznačajnijih intelektualaca 20. stoljeća. Naime, brojne bilješke i crtice u kojima je govorio o svojim planovima bile su dovoljne da iskažu svekoliku “baroknu raskoš” njegova duha. Naravno, kao komunist (iako nikada nije bio član stranke), Benjamin se našao na udaru nacističkih jurišnika i kako bi izbjegao njihovu odmazdu,

MISAONI KALEIDOSKOP WALTERA BENJAMINA
/ IZVOR INTERNET

sklonio se 1932. na Ibizu, a potom prešao u Francusku. Nakon dolaska Hitlera na vlast 1933., jedno vrijeme se skrivao u Svendborgu u Danskoj i u San Remu kod bivše supruge, a potom se preselio u Pariz, smatrajući da će se tu kao vrstan znalac francuskog jezika i kulture, moći baviti publicistikom i živjeti od pisanja. U Parizu se upoznao s dijelom tadašnje njemačke emigrantske kolonije (H. Arendt, Hermann Hesse, Kurt Weill) i intenzivno je počeo surađivati s časopisima kao što su “Orient und Occident”, “Das Wort” itd. To je bilo ujedno i vrijeme intenzivne korespondencije s brojnim, danas istaknutim intelektualcima 20. stoljeća, a posebno obimna je bila ona s Gretel Adorno. Tijekom 1936. objavio je niz kraćih traktata o sudbini moderne umjetnosti naslovljene “Umjetničko djelo u doba svoje tehničke reproduktivnosti” (“Das Kunstwerk im Zeitalter

seiner technischen Reproduzierbarkeit”) gdje se bavio Hölderlinom, Goetheom, Kafkom, Brechtom, Baudelaireom i u kojem je ustvrdio: “Jedinstvenost umjetničkog djela identična je s njegovom ukorijenjenošću u kontekst tradicije. Ta je pak tradicija nešto izuzetno živo, nešto izvanredno promjenjivo... Jedinstvena vrijednost autentičnog umjetničkog djela utemeljena je u ritualu u kojem je posjedovala svoju izvornu i prvu upotrebnu vrijednost... Reproducirano umjetničko djelo postaje sve više reprodukcija umjetničkog djela... i u trenutku kada zakaže mjerilo autentičnosti u umjetničkoj proizvodnji, mijenja se i cjelokupna funkcija umjetnosti. Njezino utemeljenje u ritualu nadomješta drugačija praksa: utemeljenje u politici”. Dakle, umjetničko djelo, umnoženo mehaničkom metodom u kapitalističkom društvu gubi svoju nepovoljivu auru i upravo o tom pojmu

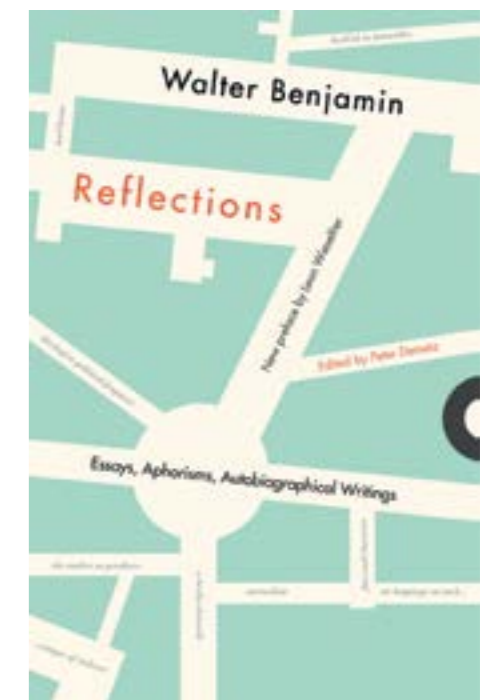
aure Benjamin je ispisao traktate koji su danas klasični standard.

U “Tezama o pojmu povijesti” (“Thesen über den Begriff der Geschichte”), jednom od posljednjih djela koje je Benjamin napisao prije nego li je izvršio samoubojstvo, postavlja pitanje: kako misliti povijest (koja je uvijek poraz) u trenutku opasnosti od nacizma, ali i nakon razočaranja potpisanim paktom između Staljina i Hitlera? U pripremnim bilješkama za spomenuti tekst, Benjamin je naglasio kako misao katastrofe nastaje u “razbijenim vremenima”, te da je osnovna povijesna aporija uočiti diskontinuitet povijesti potlačenih jer ono neljudsko u nama ujedno je vjesnik, poruka, šifra, nagovještaj jednog stvarnog humanizma. Ali, Gershom Scholem je s pravom primijetio: kada Benjamin govori o katastrofi on to čini na način “mesijanskog zaustavljanja vremena”, služi se pojmovnikom židovske mistike, jer upravo u trenutku opasnosti prošlost se može “fiksirati” u dijalektičkim slikama i upravo suočavanje s mogućnošću katastrofe vodi razradi misli o njoj kao “konstruktivnom načelu povijesti”. To je natjeralo Christine B. Glucksmann da zaključi: “Antinomije u kojima se kretao Benjamin bile su dovoljne da su jedni njegovu misao tumačili kao marksističku i blisku Brechtu, a drugi za judaističku i blisku Scholemu. On je uspio naznačiti kako misliti istodobno i marksizam i mesijansku teologiju, a da se pri tomu ne teologizira marksizam, a teologija obrani od marksizma”. Te iste 1936. Benjamin je pod pseudonimom Detlef Holz objavio članak “Deutsche Menschen” (“Njemački ljudi”) kod luteranskog nakladnika Vita Nova Verlag, uvjeren da je konačno našao izdavača za svoja djela, a time i materijalnu sigurnost za život, tako da je već iduće 1937. počeo raditi na tekstu o Parizu u vrijeme Baudelairea. Tada je upoznao i Georgesu Bataillea, ali sve

se naglo prekinulo; kada su mu nacisti 1938. oduzeli državljanstvo posljednji put se sreo s Brechtom u njegovom danskom egzilu. Nakon što je postao apatrid, usprkos intervencijama svojih prijatelja, francuske su ga vlasti internirale u logor Clos St. Joseph u Neversu, ali su ga nakon tri mjeseca pustili. Međutim, ubrzo su nacisti napali i osvojili Francusku i Benjamin se sa sestrom Dorom sklonio u Lourdes, a Gestapo je provalio u njegov stan u Parizu i oduzeo mu je sve knjige i rukopise; tek mali dio njegovi su prijatelji uspjeli spasiti i sakriti u parišku Nacionalnu biblioteku. Gestapo je također rekvirirao Benjaminovu imovinu u Njemačkoj (uključujući i njegove spise); velikim djelom njegove knjige i rukopisi su bili uništeni, a manji dio je po ulasku u Berlin zaplijenila Crvena armija i kasnije predala središnjem njemačkom arhivu u Potsdam. U kolovozu 1940., zahvaljujući Maxu Horkheimeru dobio je američku vizu i s grupom prijatelja koncem rujna 1940. ilegalno se pokušao preko Pirineja dokopati Portugala, odakle je imao plaćeni put za New York. Sa sobom je ponio samo poslovnu torbu napunjenu rukopisima, ali kada je grupa stigla u mjestašce Port Boa, španjolska pogranična policija im je onemogućila nastavak puta, s obrazloženjem da im je viza istekla, jer je prethodni dan Petainova vlada sklopila sporazum s Hitlerom, što je značilo da se sve izbjeglice, posebice Židovi, moraju deportirati u Francusku u tzv. sabirne logore. Svjestan što će ga snaći, ukoliko ga deportiraju u Njemačku, Benjamin je uzeo veliku dozu morfija i u noći 26./27. rujna 1940. godine izvršio je samoubojstvo. Paradoks je u tomu što je već idući dan ova uredba o nevažećoj vizi bila povučena i da je sačekao, Benjamin bi se vjerojatno dokopao Amerike. Torba s njegovim rukopisima bila je ostavljena na čuvanje u arhivu suda u Figuerasu, ali joj se vremenom zameo svaki trag. Jovica

Ačin, vrstan poznavatelj Benjaminova djela je zaključio: “S njim su tako nestali i njegovi posljednji rukopisi; ne znamo i nikad nećemo saznati što je u njima bilo ispisano”. Kada govorimo o Benjaminovim rukopisima i knjigama, njegova sabrana djela (“Gesammelte Schriften”) izašla su u 17 tomova (od 1972. do 1999.), a sabrana pisma (“Gesammelte Briefe”) u 6 svezaka (1995. – 2000.).

Walter Benjamin sahranjen je na mjesnom groblju Port Boa, na kojem je izraelski kipar Dany Karavan postavio spomenik u znak zahvalnosti “velikom intelektualcu koji je u svijet mišljenja uveo one stvari koje do tada nisu bile mišljene, ili ako i jesu dao im je posvećenu novu modulaciju”. Stoga ne čudi da ga danas mnogi nazivaju “iluminatorom mišljenja” budući je otkrio i unio u povijest umjetnosti i književnosti do tada nepoznate forme i oblike, na čemu dobrim dijelom danas počiva svekolika kritička misao kao takva.

NASLOVNICA KNJIGE WALTERA BENJAMINA /
IZVOR INTERNET

MILTON GLASER — ODLAZAK VELIKANA KOJI JE OSMISLIO LOGO “I ♥ NY”

PIŠE: J. C.

Milton Glaser, jedan od najvećih i najslavnijih grafičkih dizajnera u svjetskoj povijesti, preminuo je 26. lipnja na svoj 91. rođendan u New Yorku, gradu u kojem je rođen, gradu proslavljenom između ostaloga i Glaserovim logotipom “I ♥ NY”, kojim je stekao svjetsku slavu.

Ovaj veliki dizajner rođen je 26. lipnja 1929. godine u Bronxu. Njegovi roditelji Eugene i Eleanor bili su židovski imigranti iz Mađarske, a Milton je odrastao u Bronxu okružen uglavnom “Židovima iz istočne Europe koji su bilo vrlo lijevo orijentirani” i skloni Marxu i Trockom.

Nakon što je završio školovanje, Milton Glaser je s trojicom kolega s fakulteta osnovao Push Pin Studios a njihova je želja i cilj bilo stvaranje novog vizualnog jezika za komercijalnu umjetnost. U izvršavanju svoje misije, inspiraciju su pronašli u starim crtanim filmovima te Art Nouveau.

Tijekom svoje dugogodišnje karijere Glaser je osobno dizajnirao i ilustrirao više od 400 postera, a jedan od najpoznatijih je nesumnjivo legendarni poster Boba Dylana na kojem je prikazan profil poznatog glazbenika i umjetnika kao crna silueta s kričavim pramenovima kose koji su inspirirani islamskom umjetnošću. Poster Boba Dylana bio je priložen albumu Greatest Hits iz 1967. godine, koji je bio prodan u 6 milijuna

primjeraka. Glaser je između ostaloga osmislio i vizualni identitet megapopularne televizijske serije “Mad Men”.

Ovaj povučeni dizajner bio je suosnivač cijenjenoga časopisa New York Magazine, a dizajnirao je brojne logotipe, među ostalima logo za DC Comics.

Svoj vlastiti dizajnerski studio Milton Glaser Inc. osnovao je 1974. godine a samo tri godine kasnije dizajnirao je svoj najpoznatiji logo “I ♥ NY”, koristeći crna slova i crveno srce na bijeloj pozadini. Prema priči, Glaser je ovaj logo osmislio vozeći se taksijem, koristeći crvenu pastelnu olovku i omotnicu pisma, koje se danas čuva u Muzeju moderne umjetnosti u New Yorku (MoMa). New York je u to doba bio u velikoj financijskoj krizi i imao je velikih problema s kriminalom, pa je Glaser želio osmisliti logo koji će privući turiste u njegov grad. Za svoj logotip nije tražio autorska prava i već godinama se on koristi postupno besplatno. Glaserov logotip prepoznat je u cijelom svijetu i vjerojatno je najčešće imitirani logotip u povijesti, pa se sve moguće varijante ovog logotipa mogu pronaći doslovce u svim gradovima i svim dijelovima svijeta. Nakon terorističkih napada na SAD 2001. godine, Glaser je obavio malo izmijenjen verziju logotipa na kojem je pisalo “I ♥ NY MORE THAN EVER” (Volim New York više nego ikada prije).

Milton Glaser surađivao je i s poznatim hrvatskim dizajnerom Mirkom Iličem, s kojim je napravio poster u povodu obi-

lježavanja stote godišnjice od atentata u Sarajevu 1914. godine. Glaser nije često govorio o svome židovstvu, ali je uvijek jasno isticao da je njegov židovski odgoj u New Yorku odredio njegov umjetnički senzibilitet. Tijekom svoje duge karijere grafički je opremio brojne knjige židovskih autora, među ostalima Philipa Rotha, a među nekim od Glaserovih najpoznatijih židovskih dizajna svakako je i logotip internetske stranice “Old Jews telling Jokes”, na kojem se nalaze video snimci starijih Židova koji pričaju židovske viceve.

Za svoj predani dugogodišnji rad, ovaj veliki umjetnik dobio je brojna priznanja, među kojima se izdvaja Nacionalna medalja za umjetnost, najprestižnija nagrada kojom američki Kongres odaje počast umjetnicima i pokroviteljima umjetnosti, koja mu je uručena 2009. godine.

Radovi Milтона Glasera prikazni su u brojnim svjetskim muzejima uključujući i Izraelski muzej u Jeruzalemu. Ali još važnije od toga, njegov rad se nalazi svuda oko nas i prepoznaju ga i oni koji nikada nisu čuli za Milтона Glasera.

SPOMEN PODRUČJE LOGORA AUSCHWITZ MOLI ZA DONACIJE

PIŠE: J. C.

Posljedice pandemije koronavirusa vidljive su na svakom koraku pa je tako i uprava Spomen područja bivšeg zloglasnog koncentracijskog logora Auschwitz, koji je morao zatvoriti svoja vrata za posjetitelje zbog pandemije koronavirusa, zamolila za pomoć u donacijama.

Spomen područje ima zadaću očuvati koncentracijskog logora kojeg je tijekom

Drugog svjetskog rata na poljsko tlo smjestila nacistička Njemačka. Više od 1.1 milijuna ljudi, uglavnom Židova, izgubilo je živote u plinskim komorama u logoru ili od gladi, hladnoće i bolesti.

Memorijalno područje zatvoreno je za posjetitelje od početka ožujka, a zbog pandemije ove godine nije održan ni tradicionalni Marš živih. Prošle godine Auschwitz je posjetilo oko 2.3 milijuna ljudi.

“U ovim teškim trenucima, ne možemo odbaciti naše prethodne uspjehe ili usporiti svoj posao održavanja i građenja

sjećanja koje je jedini lijek za budućnost”, izjavio je direktor muzeja Piotr Cywinski. Muzej treba donacije kako bi nastavio s edukativnim i istraživačkim projektima, nakon što im je proračun za 2020. “propao”. Proračun spomen područja Auschwitz iznosio je 113.9 milijuna zlotā (193 milijuna kuna) za 2019. godinu.

Konzervacija logora nije ugrožena, kažu u upravi s obzirom na to da njegov rad podržava Zaklada Auschwitz-Birkenau koja je u 2020. udvostručila financijsku podršku.

AUSCHWITZ: PRONAĐENI SKRIVENI PREDMETI U DIMNJAKU

PIŠE: J. C.

I 75 godina nakon što su vojnici Crvene armije ušli na prostor koncentracijskog logora Auschwitz, ovo mjesto još uvijek otkriva skrivene priče o sudbinama logoraša koji su u njemu bili zatočeni.

Nedavno su tijekom obnove zgrade u Bloku 17 u dimnjaku kamina pronađeni noževi, vilice, škare, komadi kože, postolarski alati i dijelovi cipela.

“Predmeti su pažljivo sačuvani, dokumentirani i predani dalje”, objavio

je Austrijski nacionalni fond za žrtve nacionalsocijalizma, te dodao kako je “pronađen još jedan komadić puzzlea u izgradnji povijesti.”

Predmeti su pronađeni u Bloku 17 glavnog logora u kompleksu Auschwitz-Birkenau. Danas zgrade u Bloku 17 služe kao izložbeni prostor za posjetitelje, što sponzorira Austrijski fond, dok se trenutno odvijaju restauracijski radovi. Objekti će vjerojatno, nakon obrade, biti izloženi u Muzeju.

Konzultant Nacionalnog fonda, Johannes Hofmeister, rekao je da vjerojatno nije slučajnost što je dimnovod kamina

korišten kao mjesto za skrivanje jer su u toj zgradi bili smješteni zatvorenici s posebnim zanatskim vještinama među kojima su bili i dimnjačari. Prema svjedočanstvima preživjelih, u podrumu je bilo i nekoliko radionica.

Moguće je da su predmeti skupljeni, na primjer, za proizvodnju i popravak odjeće ili kao priprema za bijeg.

SHMUEL WEDELES — JEDAN OD PILOTA KOJI JE EICHMANNA DOVEO U IZRAEL

PIŠE: J. C.

Prije šezdeset godina, u zoru 22. svibnja 1960. godine, kapetani Zvi Tohar i Shmuel Wedeles svoj su putnički zrakoplov Bristol Britannia počeli spuštati prema zračnoj luci Lod u blizini Tel Aviva. Zrakoplov je bio bijele boje, poput golubice, a plava Davidova zvijezda sijala je na jutarnjem suncu.

Kada su kotači zrakoplova dotaknuli pistu zračne luke, kapetani Tohar i Wedeles su odahnuli — završio je dugi let iz Buenos Airesa, let pun intrige i napetosti. Let koji će do kraja života ostati u njihovom sjećanju.

Najpoznatije slijetanje u povijesti vjerojatno je bilo ono kada je Apollo 11 sletio na Mjesec 20. srpnja 1969. godine. I jednako kao što je to slijetanje bio trijumf tehnologije, tako je slijetanje zrakoplova El Al-a u Tel Aviv tog svibanjskog jutra 1960. bio pravi trijumf pravde jer se u izraelskom zrakoplovu nalazio zloglasni arhitekt nacističkog “konačnog rješenja židovskog pitanja” Adolf Eichmann. Nekoliko dana ranije, Izraelci su Eichmanna oteli u Argentini, gdje se skrivao, i dopremili ga u Izrael gdje će mu biti suđeno za zločine koje je počinio tijekom Drugog svjetskog rata.

U tom letu bilo je puno ironije. Jedna od ironija bila je u tome da su Židovi koje je Eichmann proganjao, trpao u stočne vagone bez ventilacije i svjetla i nije im pružio ni najmanju samilost dok ih je transportirao u logore smrti, Eichmannu omogućili luksuzni transport — prijevoz prvom klasom zrakoplova izraelske zračne kompanije.

Uloga koju je Wedeles imao u ovoj akciji nije se u njegovoj obitelji nikada isticala. Wedeles je bio poznat kao miran i skroman čovjek, a igrom slučaja Eichmann je odigrao ulogu u formiranju njegova života, kao i života milijuna europskih Židova tijekom Drugog svjetskog rata.

Shmuel Wedeles rođen je u Beču 1938. godine, a kada je Hilter anketirao Austriju imao je 14. godina. Vrlo brzo nakon toga čuo je za Adolfa Eichmanna. Među židovskom zajednicom u Beču proširio se glas da je određeni povjerenik za židovska pitanja Adolf Eichmann Führeru obećao rođendanski poklon — Beč koji će biti “judenrein” (bez Židova). Glasina je bila točna i Wedelesova obitelj ubrzo je bila protjerana iz svog doma a židovskoj djeci bio je zabranjen odlazak u školu.

Wedeles se sjećao da je vidio bijesne Bečlije, kako su okružili starijeg rabina i prisilili ga da pojede sirovi komadić svinjetine. Napadači su slavili svoj uspjeh, a jedan od njih svojim je upaljačem zapalio bradu starog rabina.

Ono što je Wedelsa šokiralo još više od ovog napada, bio je stav onih koji su to mirno promatrali — svećenici, bankari, profesori, majke s djecom — svi su mirno gledali kako se bespomoćni rabin ponižava. Za židovskog dječaka koji je živio u gradu koji se ponosio svojom kulturom, gradom Schuberta i Straussa, taj je događaj bio šokantan.

Nakon Kristalne noći, Wedelsova obitelj je pobjegla u Antwerpen nadajući se da će tako izbjeći nacistima. Godine 1940. Shmuela su njegovi roditelji poslali u Izrael, a nedugo nakon toga nacisti su napali Belgiju i obitelj Weseles je deportirana u Auschwitz i tamo pogubljena. Wedeles je ostao sam i postao je vojnik Palmacha, elitne jedinice Hagane.

Kasnije je kao pilot u ratu za neovisnost 1948. sudjelovao u osnivanju Države Izraela, postao uvaženi zapovjednik Izraelskih zrakoplovnih snaga te se pridružio novoosnovnoj izraelskoj zrakoplovnoj kompaniji EL Al-u. Imao je 36 godina kada je izabran da bude kopilot u Mossadovoj misiji u Argentini i tada mu je kazano da će njegovim avionom Eichmann biti prebačen u Izrael. Shvatio je da će biti odgovoran za to da u Izrael doveze čovjeka koji je u smrt odveo milijune ljudi.

“Dobro sam poznao članove posade i znao sam da je za većinu njih, jednako kao i za mene, Holokaust bio tragični događaj koji im je oblikovao živote”, sjećao se Wedeles.

Tijekom leta prema Izraelu, Wedeles je otvorio vrata kokpita i došao do Eichmanna. Kako je reagirao kada ga je vidio? Direktor Mossadove operacije Isser Harel, sjedio je pored Eichmanna u prvoj klasi kada je vidio zgodnog kapetana kako im se približava. “Tijekom prvog dijela putovanja Wedeles je pomagao brnuti se za Eichmanna. Kako bi pružio dobar primjer ostatku posade, bio je spreman pomoći oko manje ugodnih zadaća. Bio je iznenađen Eichmannovim zdravim apetitom. On sam nije mogao ništa staviti u usta od trenutka od kako je Eichmann

stigao u zrakoplov”, zapisao je Harel u svojim memoarima.

Možda je dio Wedelesove osvete bilo to što je bio ljubazan prema Eichmannu. Možda je znao da su on i svi drugi koji su sudjelovali u toj operaciji bili tamo kao predstavnici šest milijuna žrtava Holokausta i on nije želio osvetom oskvrnuti sjećanje na sve te žrtve.

Tijekom Eichmannovog suđenja u Jeruzalemu, žrtve njegove brutalnosti izašle su iz sjene i njihova su svjedočanstva, prenošena putem televizije, potresla svijet jer do tada njihovi glasovi nisu se

mogli čuti. Svijet je bio zgrožen onime što jedan čovjek može učiniti drugome.

Šezdeset godina nakon što je zrakoplov EL Al-a na letu iz Buenos Airesa sletio u Tel Aviv, vrijeme je da se sjetimo hrabrih muškaraca i žena pripadnika Shin Beta Mossada i El Al-a koji su omogućili da se glas žrtava čuje. Sjećanjem, podsjećanjem i ponovnim kazivanjem priče postajemo glasovi onih kojih više nema i možda, samo možda, možemo svijet učiniti boljim mjestom. Za sve nas.

NAGRADA SIMON WIESENTHAL ZA GRAĐANSKI ANGAŽMAN U BORBI PROTIV ANTISEMITIZMA

PIŠE: S. M.

Austrija je u srpnju ustanovila nagradu za građanski angažman u borbi protiv antisemitizma u novčanom iznosu od 30.000 eura koja će nositi ime poznatog lovca na naciste Simona Wiesenthala.

Osnivanje ove nagrade, koja će također honorirati projekte koji podižu svijest o Holokaustu, podržali su svi klubovi zastupnika u austrijskom parlamentu, osim desnog FPÖ. Nagrada bi “ostale trebala ohrabriti da podignu svoj glas”,

rekao je predsjednik Nacionalnog vijeća Wolfgang Sobotka.

Nagradom će se svake godine nagrađivati angažman do triju ljudi ili triju skupina. Ova austrijska nagrada nosit će ime poznatog lovca na naciste, publiciste i pisca Simona Wiesenthala koji je nakon oslobođanja iz koncentracijskog logora Mathausen 1945. godine ostatak svog života posvetio lovu na naciste i njihovom privođenju pravdi. Simon Wiesenthal preminuo je 2005. godine a njegovo ime danas nosi Centar Simon Wiesenthal, sa sjedištem u Los Angelesu, koji je nastavio rad na prikupljanju podataka o nacističkim zločinima i borbi protiv antisemitizma.

FPÖ nije podržao inicijativu za uspostavu nagrade zbog spora oko imena. Ta je stranka tražila da nagrada nosi ime socijaldemokratskog kancelara Brune Kreiskog, no to su socijaldemokrati odbili. Bruno Kreisky, austrijski političar i državnik, bio je rođen u židovskoj obitelji a tijekom Drugog svjetskog rata pobjegao je od nacista u Švedsku gdje je ostao sve do 1945. godine. Nagrada koja nosi njegovo ime već postoji — Nagrada Bruno Kreisky za ljudska prava — i dodjeljuje se svake dvije godine pojedincu koji se zalaže za obranu ljudskih prava.

IN MEMORIAM

HELGA FÜREDI-MILHOFFER

(1930. – 2020.)

PIŠE: NADA CENTNER-HERMANOVIĆ

U Jeruzalemu je 11. svibnja 2020. u 91. godini života preminula dr.sc. Helga Fűredi-Milhofer, dugogodišnja članica Židovske općine Zagreb.

Helga je rođena 31. siječnja 1930. godine u Dresdenu. Njen djed bio je vlasnik ljekarne u Koprivnici pa je tamo Helga provodila ljetne mjesecе kod bake i djeda, a 1939. godine s majkom se u Koprivnicu preselila za stalno.

Godine 1941., nakon što je završila prvi razred gimnazije, osnovana je NDH i Helga se s majkom morala opet seliti, ovaj put ocu koji je bio u Budimpešti. 1944. godine, kada su nakon puča nacisti preuzeli vlast, Helgin otac odveden je u logor Bergen-Belsen gdje je stradao. Helga je s majkom dospjela u geto, gdje su dočekale ulazak sovjetske armije u Budimpeštu, a kraj Drugog svjetskog rata dočekale su u Novom Sadu u prihvatilištu tamošnje Židovske općine, odakle su se konačno uspjele vratiti u Koprivnicu. Nakon što je u tom gradu završila gimnaziju upisala je studij kemije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu. Diplomirala je 1954. godine, a 1956. zaposlila se na Institutu “Ruđer Bošković” koji je tada bio u osnivanju i tako je započela njena bogata znanstvena karijera koja ju je vo-

dila od Zagreba, gdje je doktorirala, preko SAD-a, pa sve do Sveučilišta u Jeruzalemu gdje je još do nedavno radila kao mentor magistrantima i doktorandima. Helga se naime nakon umirovljenja i smrti supruga Egona Milhofera preselila sa sinom Draganom u Jeruzalem. Tamo se brzo prilagodila na drukčije podneblje, život i ljude jer je uvijek gajila interes za sve novo i nikad nije odustajala. Puno je putovala i svake godine dolazila u Zagreb. Tu se u našoj Općini družila sa svojim mnogobrojnim prijateljima i zajedno s nama slavila naše blagdane.

Kad su u Institutu “Ruđer Bošković” obaviješteni o njenoj smrti direktor je svim zaposlenicima Instituta poslao obavijest iz koje izdvajamo ovaj citat:

“Oni koji su poznavali Helgu pamtit će je po nemirnom istraživačkom duhu i silnoj energiji, koja se očitovala u neprestanom radu na uvođenju novih problematika i metoda. Rezultati njezinih istraživanja objavljeni su u stotinjak znanstvenih i stručnih radova, suautorica je u jednoj knjizi te u tri poglavlja u knjigama. Helga je vodila i niz diplomskih, magistarskih i doktorskih radova, a njezini suradnici i danas rade u Hrvatskoj, SAD, Francuskoj i Izraelu. Važan aspekt

Helgina djelovanja jest i široka znanstvena suradnja s institucijama u Hrvatskoj i inozemstvu (Izrael, Francuska, SAD, Njemačka, Norveška). Dr. sc. Helga Fűredi-Milhofer dopisni je član Akademije medicinskih znanosti Hrvatske i član Akademije znanosti New York.”

Usprkos svim tim postignućima Helga je u međuljudskim kontaktima ostala skromna, pristupačna i topla osoba i nama koji smo je poznavali i voljeli silno će nedostajati i ostati u dugom sjećanju.

ZIHRONA LIVRAHA

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: SANJA ZORIČIĆ-TABAKOVIĆ, ZORAN MIRKOVIĆ, NATAŠA BARAC, TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ / BROJ IZDANJA: HA-KOL 165. / SVIBANJ-LIPANJ-SRPANJ 2020. / IJAR / SIVAN / TAMUZ / AV 5780. / OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ, DINA MILOVČIĆ, FRANKA TRETINJAK (NJ13) / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HAKOLA FINACIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČK E BANKE D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR6423600001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCONT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČK A BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB / ACCOUNT NUMBER: 1500260173 / IBAN: HR4923600001500260173 / SWIFT: ZABAHR2X / TISAK: OFF SET TISAK NP GTO D.O.O

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

